

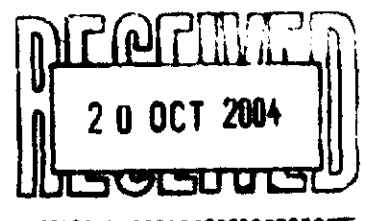
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

**โครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”
จังหวัดพัทลุง**

**คณะผู้วิจัย
สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง**

ชุดโครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความคิดเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นกระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในการพัฒนาและส่งเสริมการเกษตรสู่เกษตรกร ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรได้พัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรมาโดยลำดับ ในปี 2520 ได้เริ่มใช้ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visit System : T&V) และได้พัฒนามาเป็นลำดับตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จนกระทั่งในปี 2540 รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกด้าน กอปรกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เน้นการพัฒนาแบบองค์รวม ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชนในการค้นหาศักยภาพเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง กรมส่งเสริมการเกษตรจึงปรับระบบส่งเสริมการเกษตรที่พัฒนามาจากระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน ประกอบด้วย ระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ แต่ระบบดังกล่าวยังต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมในการปฏิบัติ ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตร โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย จึงเห็นสมควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง มีเป้าหมายเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ และศึกษาระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) คือ การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตั้งแต่เจ้าหน้าที่ส่วนกลางเขตจังหวัด อำเภอ ตำบล และเกษตรกรในหมู่บ้าน เป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ต้น พื้นที่ดำเนินการวิจัยมี 4 จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี พิษณุโลก บุรีรัมย์ และพัทลุง ผลการวิจัยพบว่าการทำงานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีเป้าหมายให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยชุมชนเป็นศูนย์กลางและเป็นระบบส่งเสริมการเกษตรที่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน นั้น ประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกขับเคลื่อน โดยมีการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสร้างเครือข่ายการทำงาน และมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นที่ปรึกษา ช่วยประสานงาน เป็นวิทยากรกระบวนการ กระตุ้นให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ พร้อมทั้งมีระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพควบคู่ไปด้วย ได้แก่ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบสนับสนุนแผน ระบบติดตามและนิเทศงาน ระบบประเมินผล และระบบประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางการเกษตรที่ยั่งยืน พอสรุปลผลการศึกษาค้นคว้าได้ ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ

1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

1.1.1 กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการ คือ

- 1) กระบวนการดำเนินงาน ได้แก่ การสรรหาคณะกรรมการศูนย์ ข้อมูล วางแผน การถ่ายทอดเทคโนโลยี ส่งเสริม/พัฒนาองค์กรเกษตรกรและเครือข่าย เยี่ยมติดตาม และประเมินผลงาน ประชาสัมพันธ์ รายงานและการบริการอื่น ๆ
- 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการศูนย์ฯ และชุมชน โดยใช้เวทีการเรียนรู้ร่วมกัน
- 3) พัฒนาระบบการสรรหาคณะกรรมการศูนย์ฯ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสรรหาตัวแทนที่แท้จริง
- 4) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการศูนย์ฯ โดยใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการศูนย์ฯ เพื่อให้เกิดการบริหารศูนย์ฯ โดยใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการศูนย์ฯ เพื่อให้เกิดการบริหารศูนย์ฯ โดยชุมชน
- 5) สร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร เพื่อการเรียนรู้ และช่วยเหลือกัน

1.1.2 การให้บริการของศูนย์ฯ ที่เหมาะสม ควรดำเนินการ คือ

- 1) คณะกรรมการศูนย์ฯ มีการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรเพื่อรวบรวมเป็นข้อมูลโดยใช้เวทีชุมชน
- 2) นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำแผนปฏิบัติงานและแผนถ่ายทอดความรู้
- 3) วิธีการให้บริการ เน้นในพื้นที่แก่สมาชิกองค์กรเกษตรกร และ ณ สำนักงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
- 4) มีการบริหารจัดการทางการเกษตร โดยสมาชิกในชุมชนมากขึ้น
- 5) ส่งเสริมการให้บริการในรูปแบบบูรณาการ ณ จุดเดียวแบบเบ็ดเสร็จ

1.1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

จากการวิจัย พบว่า ในการดำเนินการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม จะต้องเริ่มจากการ
ขั้นที่ 1 ให้สมาชิกในชุมชนคัดเลือกผู้แทนชุมชนจากทุกหมู่บ้าน เข้าร่วมเวทีจัดทำแผน
ชุมชนของตำบล

ขั้นที่ 2 จัดเวทีเรียนรู้ในการจัดทำแผน 6 เวที และดูงานต้นแบบ

- เวทีที่ 1 สร้างความเข้าใจให้แนวคิดในการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง
- เวทีที่ 2 ศึกษาพัฒนาการของชุมชน และข้อมูลทั่วไป

- เวทีที่ 3 ประเมินศักยภาพและปัญหาของชุมชน (วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล) เตรียมการและศึกษาดูงาน
- เวทีที่ 4 กำหนดแนวทางพัฒนาชุมชน โดยนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาดูงานก่อน
- เวทีที่ 5 กำหนดแผนงาน/โครงการ พร้อมจัดทำยกร่างแผนชุมชน
- เวทีที่ 6 จัดประชาพิจารณ์แผนชุมชน

1.2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบตำบล

1.2.1 บทบาทของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ คือ

- 1) เป็นวิทยากรกระบวนการ
- 2) เป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
- 3) เป็นผู้ประสานงาน
- 4) เป็นผู้สนับสนุนและบริการ

1.2.2 กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ คือ

- 1) รวบรวมข้อมูลร่วมกับชุมชน
- 2) วางแผนการดำเนินงานร่วมกับคณะกรรมการศูนย์ฯ และชุมชน
- 3) ดำเนินงานตามแผน
- 4) ติดตาม
- 5) รายงานและประชาสัมพันธ์

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ

2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศ โดยการทำงาน ดังนี้

- 1) กำหนดกรอบแนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศจากหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน
- 2) เก็บข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมของระดับตำบล โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากเวทีชุมชน
- 3) สร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างอำเภอ จังหวัด เขต และส่วนกลาง

2.2 ระบบพัฒนาบุคลากร โดยการทำงาน ดังนี้

สัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด และอำเภอ ตามระบบส่งเสริม (PW, DW) หาความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร และฝึกทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยใช้เวทีชุมชน ตลอดจนใช้ระบบคุณธรรมในการบริหารบุคคล เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร

2.3 ระบบติดตามและนิเทศงาน โดยการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) กำหนดรูปแบบ วิธีการ ประเด็นการติดตามนิเทศงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ
- 2) วางแผนและสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นและกระบวนการติดตามและนิเทศร่วมกัน
- 3) ใช้วิธีการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ และร่วมกันแก้ไขการปฏิบัติงาน
- 4) แจ้งผลการนิเทศและในการประชุมประจำเดือนสำนักงานเกษตรอำเภอ และประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน

2.4 ระบบประเมินผล โดยการดำเนินงาน ดังนี้

ประเมินแบบมีส่วนร่วม และมีการกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนาระบบประเมินผล เพื่อการพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพขึ้น มีการประเมินผลทุกระดับ 6 เดือน/ครั้ง เน้นผลผลิตและผลลัพธ์ของงาน และนำไปใช้ประกอบในการพิจารณาความดีความชอบ และการแต่งตั้งโยกย้ายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2.5 ระบบประชาสัมพันธ์ โดยการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) กำหนดกรอบแนวทาง วัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ร่วมกันทุกระดับ
- 2) ประชาสัมพันธ์ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรหรือสิ่งที่มีอยู่

2.6 ระบบสนับสนุนแผนชุมชน โดยมีการ

- 1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในหลายรูปแบบ เช่น เครือข่าย การดูงานและการจัดเวทีชุมชน
- 2) ชุมชนมีการกำหนดผู้นำชุมชนรับผิดชอบโครงการในการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ

จากการวิจัย สรุปได้ว่า การทำงานส่งเสริมการเกษตร มีเป้าหมายให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางและมีระบบส่งเสริมการเกษตร ที่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการในการทำงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรนั้น ควรประกอบด้วย ระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกขับเคลื่อน โดยมีการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ สร้างเครือข่ายการทำงาน และมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นที่ปรึกษา ช่วยประสานงานเป็นวิทยากรกระบวนการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้

พร้อมทั้งมีระบบสนับสนุนที่เอื้ออำนวยให้การทำงานในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปด้วย ประกอบด้วย ระบบพัฒนานุเคราะห์ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบสนับสนุนแผน ระบบติดตาม และนิเทศงาน ระบบประเมินผล และระบบประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางการเกษตรที่ยั่งยืนต่อไป

บทคัดย่อ

การศึกษา เรื่อง "ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม จังหวัดพัทลุง" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับและเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมายของจังหวัดพัทลุง ประกอบด้วย 3 อำเภอ 9 ตำบล คือ อำเภอเมือง (ตำบลพญาขัน ตำบลตำนาน ตำบลท่าแค) อำเภอควนขนุน (ตำบลพนางตุง ตำบลทะเลน้อย ตำบลแพรกหา) และอำเภอกงหรา (ตำบลทรายขาว ตำบล ชะรัต ตำบลสมหวัง) ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกดำเนินการและบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน รัฐ และเอกชน ในการจัดทำแผนชุมชนนั้นต้องเริ่มจากการสรรหาผู้แทนชุมชนจากทุกหมู่บ้าน เพื่อเป็นตัวแทนชุมชนอย่างแท้จริง ร่วมกันดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ในเวทีร่วมกันของชุมชน มีการวิเคราะห์ศักยภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยใช้เวทีเรียนรู้ 6 เวที ดังนี้ 1) สร้างความเข้าใจและให้แนวคิดในการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง 2) ศึกษาข้อมูลการพัฒนาของชุมชนและข้อมูลทั่วไป 3) ประเมินศักยภาพและปัญหาของชุมชน 4) ศึกษาฐานงานต้นแบบ และร่วมกันเสนอเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชน 5) กำหนดแผนงานโครงการและ จัดทำร่างแผนชุมชน 6) จัดประชาพิจารณ์แผนชุมชน และนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ โดยการสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกรเพื่อการเรียนรู้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้แผนชุมชนที่ได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ในด้านการให้บริการของศูนย์บริการฯ ที่เหมาะสมด้านการเกษตร จะเน้นการให้บริการในพื้นที่แก่งสมาชิกองค์กรเกษตรกร และสำนักงานศูนย์บริการฯ โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ประสานงาน ผู้สนับสนุน และการบริการมากขึ้น รวมถึงการเป็นวิทยากรกระบวนการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรแก่เกษตรกร โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนในการรวบรวมข้อมูล การวางแผน ดำเนินงานร่วมกับคณะกรรมการศูนย์บริการฯ และชุมชน ดำเนินงานตามแผน ติดตามประเมินผล รายงาน และประชาสัมพันธ์

ส่วนระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพนั้น ประกอบด้วย 6 ระบบ คือ 1) ระบบข้อมูลสารสนเทศจะต้องกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ในระดับตำบล และสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างอำเภอ จังหวัด เขต และส่วนกลาง 2) ระบบพัฒนาบุคลากรต้องมีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด และอำเภอตามระบบส่งเสริมการเกษตร และฝึกทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยร่วมเรียนรู้ในการจัดเวทีชุมชน ตลอดจนการใช้ระบบคุณธรรมในการบริหารบุคคล เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจการพัฒนาบุคลากร 3) ระบบติดตามและนิเทศงาน ใช้วิธีการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ โดยร่วมกันวางแผนและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็น รูปแบบ กระบวนการติดตามและร่วมกันแก้ไขปัญหา 4) ระบบประเมินผล ใช้

การประเมินแบบมีส่วนร่วมโดยการกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนาระบบประเมินผล เพื่อพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพ มีการประเมินทุกระดับ 6 เดือนต่อครั้ง เน้นผลผลิตและผลลัพธ์ของงาน เพื่อให้ประกอบการพิจารณาความดีความชอบและการแต่งตั้งโยกย้าย 5) ระบบประชาสัมพันธ์ กำหนดกรอบแนวทางวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ร่วมกันทุกระดับ และเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ 6) ระบบสนับสนุนแผนชุมชน ชุมชนมีการกำหนดผู้รับผิดชอบโครงการในการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ และให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนซึ่งกันและกันในหลาย ๆ รูปแบบ

Abstract

The objective of the study on "Participatory Agricultural Extension Role Model" was to investigate the effective field and supporting operation systems of agricultural extension system for supporting farmers' self-reliance through the participation of Extension Agents, the Sub-District Agricultural Technology Transfer Centre (SATTC), and the community. The research areas were Pattalung Province's Districts of Muang, Kuankanun, and Kongkhla.

It was found that

1. The field operation system

- As the main mechanism of extension service, the Centre's Committee could be the community's representatives
- For a better understanding on its roles, the Committee could be educated through learning process in public forums, namely,
  - a) concepts and ideas on community development for self reliance
  - b) the study on the community development and basic information
  - c) assessment of community's capabilities and problems
  - d) study visit of successful communities for further application for its own community development plans
  - e) formulation of plans/projects for drafting community plans
  - f) organization of public hearing on proposed plan for plan adjustments. The plan could be operationalized to be action plans for further technology transfer and establishment of farmers' organizations for learning network, mutual support, and the Centre's extension services
  - g) The Centre's service could be available at field and the Centre
- The desirable roles of Extension Agents were as follows:
  - a) to act as the coordinator, facilitator, supporter for extension services
  - b) to act as the moderator of learning process and technology transfer for farmers
  - c) to cooperate with the Centre's Committee and the community in collecting data, formulating action plan, implementing activities, monitoring, supervising, reporting, and publicizing

2. The supporting operation system

- Information technology: to set up the guidelines for information development (physical, biological, economic and social aspects), to be on-lined database at provincial, district, and sub-district level
- Personnel development: to organize provincial and district workshops in line with PW and DW, to increase officials' training skills for learning process through public forums, to apply the merit system for personnel's promotion and incentives
- Monitoring and supervision: to increase the participation of all parties concerned especially in the process of planning, agenda setting, methodology, and problem-solving for monitoring and supervision
- Evaluation: to undertake every six month with participatory approach for evaluation development, to emphasized on output and outcome of officials' performance in order to apply for occupational promotion and transfer
- Publicization: to set up overall publicization framework with focus on the utilization of existing resources at the utmost benefits
- Community plan support: to encourage the community to take full actions in operationalizing community plan to action plans, to facilitate all agencies

concerned to participate in learning process and mutual support in various aspects

To summarize that the implementation of agricultural extension aiming at establishment of self-reliant community development could be reinforced by the field operation system with the support of the Centre as the main mechanism of increased community participation in management and networking establishment, and the newly established roles of Extension Agents as the advisor, coordinator, and trainer of learning process for farmers' learning. The supporting operation system with emphasis on participation of all relevant parties had been also recommended for the fulfillment.

คำนำ

จังหวัดพัทลุง ได้รับพิจารณาจากกรมส่งเสริมการเกษตร ให้เข้าร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีพื้นที่กรณีศึกษา 3 อำเภอ ๆ ละ 3 ตำบล รวม 9 ตำบล คือ อำเภอเมืองพัทลุง ได้แก่ ตำบลตำนาน ตำบลท่าแค และตำบลพญาขัน อำเภอควนขนุน ได้แก่ ตำบลพนางตุง ตำบลทะเลน้อย และตำบลแพรกหา และอำเภอกงหรา ได้แก่ ตำบลคลองทรายขาว ตำบลชะรัด และตำบลสมหวัง เป็นการวิจัยระบบส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีเป้าหมายให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยชุมชนเป็นศูนย์กลางและให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้น ประกอบด้วย ระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล เป็นกลไกขับเคลื่อนพร้อมทั้งมีระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปด้วย ได้แก่ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบติดตามและนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน ระบบประชาสัมพันธ์ และระบบสนับสนุนแผนชุมชน ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย ในครั้งนี้ สามารถดำเนินงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี เนื่องจากได้รับความร่วมมือของทุกฝ่าย อาทิ ผู้นำชุมชน ทั้ง 9 ตำบล ของ 3 อำเภอ คณะที่มิวิจัยจังหวัดพัทลุง คณะที่มิวิจัยจากส่วนกลาง บุคลากรจาก สกว. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณวรรณิ์ ส่งแสง พนักงานบันทึกข้อมูล สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง ที่ได้ช่วยเหลือในการจัดพิมพ์และผลิตเอกสารรายงานผลวิจัยเล่มนี้ จนเสร็จสมบูรณ์ คณะผู้วิจัย จึงขอขอบคุณทุกท่านตามรายนามข้างต้น ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(4)
สารบัญแผนภูมิ	(5)
บทที่ 1 บทนำ	
- ความสำคัญและที่มา	1-2
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
- ใจหทัยคำถามงานวิจัย	3-6
- นิยามศัพท์	7-8
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
- การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน	9-12
- การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนฯ ฉบับที่ 9	12-13
- บทบาทหน้าที่และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร	13-17
- ระบบส่งเสริมการเกษตร	17-34
- การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน	34-35
- กระบวนการจัดทำแผนชุมชน	35
- ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	35-44
- กรอบการวิจัย	45
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
- ขั้นตอนการวิจัย	46
- การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์	46-47
- ขอบเขตการวิจัย	47
- ระยะเวลาการศึกษาวิจัย	47
- กิจกรรมสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย	48-50
- แผนปฏิบัติการวิจัย	50-51
บทที่ 4 ระบบการทำงานในพื้นที่	
- ใจหทัยวิจัย	52
- กระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	53-79
- การให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	79-85
- กระบวนการที่ได้มาของแผนชุมชน	85-92
- บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	92-105

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	77-77
2 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	84
3 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำแผนชุมชน	91-92
4 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ฯ	104
5 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องข้อมูลสารสนเทศ	111
6 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาบุคลากร	116
7 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการติดตามและนิเทศงาน	122
8 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการประชุมผลงาน	125
9 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการประชุมสัมพันธ์	129
10 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการสนับสนุนแผนของชุมชน	134

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 แสดงการเชื่อมโยงเครือข่ายในทุกระดับ	66
2 แสดงโครงสร้างการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	68
3 แสดงกระบวนการดำเนินงานและการบริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบลฯ	135 –139
4 แสดงการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบลฯ	141 –142
5 แสดงกระบวนการจัดทำแผนชุมชน	143
6 แสดงบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ฯ	145
7 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	146
8 แสดงผลการวิเคราะห์ ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับ กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	147
9 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับ การให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	148
10 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับ กระบวนการได้มาของแผนชุมชน	149
11 แสดงระบบข้อมูลสารสนเทศ	150
12 แสดงระบบการพัฒนาบุคลากร	152
13 แสดงระบบการติดตามและนิเทศงาน	153
14 แสดงระบบการประเมินผลงาน	154
15 แสดงระบบการประชาสัมพันธ์	155-156
16 แสดงระบบการสนับสนุนแผนชุมชน	157
17 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับ ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่	159

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มา

ด้วยประเทศไทย ได้เผชิญกับสภาวะการณ์ใหม่ ทั้งในทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ รวมทั้งเผชิญแรงกดดันจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ซึ่งกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่สำคัญ ได้แก่ การปกครองแบบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากยิ่งขึ้น การเคารพสิทธิมนุษยชน และคุณภาพชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน การส่งเสริมการค้าเสรี การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และการให้ข้อมูลข่าวสารแบบเครือข่าย ซึ่งประเด็นเหล่านี้นับวันจะทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น และมีผลบีบคั้นให้สังคมในทุกประเทศต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสดังกล่าว ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงข้างต้น ประเทศไทยได้เร่งปรับตัวในแต่ละด้านอย่างเร่งด่วน การจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ในปี พ.ศ. 2540 ถือเป็นการปรับตัวทางการเมืองครั้งใหญ่ โดยสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยเพิ่มขึ้น การปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพมากขึ้น โดยกำหนดให้มีมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง การสนับสนุนระบบเศรษฐกิจเสรี โดยอาศัยกลไกตลาด การยกเลิกและละเว้นการตรากฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการแข่งขันกับเอกชน และการจัดระบบงานของรัฐ ให้มีประสิทธิภาพ ทั้งเรื่องโครงสร้างกระบวนการ และวัฒนธรรมการบริหารจัดการภาครัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ให้ภาครัฐสามารถนำบริการที่ดีมีคุณภาพสูงไปสู่ประชาชน
- มีระบบการทำงานและเจ้าหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลสูงเท่าเทียมกับมาตรฐานสากล
- มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- เป็นระบบที่เกื้อกูลและไวต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ทันการต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและประชาคมโลก รวมทั้งเสริมสร้างวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล
- เป็นระบบที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาของประชาชน

ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายสูงสุดของการปฏิรูปภาครัฐ คือ เพื่อให้ประชาชนคนไทย มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเป็นอยู่ดี และมีความสุข สังคมไทยมีเสถียรภาพและชาติไทยมีเกียรติภูมิ ได้รับความเชื่อถือ และมีความสามารถสูงสำหรับการแข่งขันในเวทีโลก

เมื่อพิจารณาการพัฒนาภาคเกษตรของไทย มีความสำคัญต่อการพัฒนาของประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรในประเทศ และในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และในด้านการทำรายได้แก่ประเทศ ปีละหลายแสนล้านบาท ในปี 2543 มีมูลค่าส่งออกถึง 626,277 ล้านบาท ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประชากรภาคเกษตร เป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 56 ของประชากรทั้งประเทศ จากข้อมูลปี 2544 แต่ผลจากการพัฒนาการเกษตร ยังปรากฏว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีความยากจน และสังคมของเกษตรกรยังไม่เข้มแข็งด้วยสาเหตุจากปัจจัยหลาย ๆ ประการ อาทิ เช่น ภัยธรรมชาติ ราคาผลผลิตตกต่ำ และไม่แน่นอน กระบวนการพัฒนาที่ไม่ค่อยถูกทิศทางและอื่น ๆ

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่ปี 2510 ซึ่งเป็นปีที่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมา และได้ปรับปรุงและประกาศใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2540 ล่าสุดได้ใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกในการทำงานในพื้นที่ตั้งแต่ปี 2542 จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นกลไกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในการถ่ายทอดวิชาการ ข้อมูล ข่าวสาร ไปสู่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึง

ฉะนั้น กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีภารกิจหลักเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เกษตรกร พัฒนา/ส่งเสริมอาชีพการเกษตร และองค์กรเกษตรกร ตลอดจนบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร เพื่อเพิ่มศักยภาพของเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต สร้างรายได้และความมั่นคงในการประกอบอาชีพการเกษตร โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ จำเป็นอย่างยิ่งกรมฯ จึงให้ความสำคัญกับการปรับปรุงพัฒนาระบบการทำงาน ให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อประสิทธิผลของงานส่งเสริมการเกษตรในโอกาสต่อไป สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง จึงเห็นสมควรเข้าร่วมจัดทำโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดพัทลุง และใช้เป็นข้อมูลพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ของกรมส่งเสริมการเกษตร
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามระบบส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้สามารถทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน อันจะส่งผลให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถนำงานวิจัยไปปรับใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในความรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. พื้นที่ดำเนินการศึกษาวิจัย 3 อำเภอ 9 ตำบล ได้มีการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และขยายผลไปสู่อำเภออื่น ๆ ภายในจังหวัด
3. กรมส่งเสริมการเกษตรสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาท แนวทางและวิธีการทำงานส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โจทย์คำถามงานวิจัย

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร

โจทย์ย่อย 1.1.1: กระบวนการดำเนินงานศูนย์ฯ แบบมีส่วนร่วม

โจทย์ย่อย 1.1.2: การให้บริการของศูนย์ฯ แก่ชุมชนที่เหมาะสม

โจทย์ย่อย 1.1.3: กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

โจทย์ 1.2 : บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์ย่อย 2.1 : ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.2 : ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.3 : ระบบการติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.4 : ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.5 : ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.6 : ระบบการสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

ซึ่งแต่ละโจทย์ จะกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับ สิ่งที่จะควรจะเป็น ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

รายละเอียดโจทย์งานวิจัยและสิ่งที่ควรจะเป็น

ก. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์วิจัย	สิ่งที่ควรจะเป็น
1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพ เป็นอย่างไร 1.1 กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม	1. เป็นศูนย์ที่มีการบริหารจัดการของชุมชนโดยชุมชน 2. เป็นศูนย์กลางการบูรณาการการทำงานระหว่าง หน่วยงาน และชุมชน 3. เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตร ในพื้นที่ รูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) 4. เป็นศูนย์ที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้ เช่น เครือข่ายวิทยากร ชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสถาบัน 5. เป็นศูนย์ฯ ที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ ศูนย์ชัดเจน 6. สำนักงานศูนย์ฯ เป็นสัดส่วนและเป็นศูนย์กลางฯ
1.2 การให้บริการของศูนย์ฯ แก่ชุมชนที่เหมาะสม	1. ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาให้บริการทางการเกษตร อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ 2. มีจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี พร้อมทั้งวิทยากรที่เหมาะสมและให้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง 3. มีข้อมูลข่าวสาร อุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัย เพื่อบริการและผู้รับบริการพึงพอใจ
1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน	แผนของชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น ประชาชนในพื้นที่ โดยจัดเวทีชาวบ้าน และสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชน ดังนี้ 1. เตรียมความพร้อม/ทำความเข้าใจกับชุมชนในหลักการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง 2. รวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม) 3. ศึกษาฐานงานของชุมชนต้นแบบ 4. วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล 5. ยกร่างแผนชุมชน 6. ประชาพิจารณาแผนระดับตำบล

โจทย์วิจัย	สิ่งที่ควรจะเป็น
2. บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล	1. เป็นผู้ประสานงานการบริหารจัดการและสนับสนุนการปฏิบัติงานต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยใช้ศูนย์ เป็นกลไกเพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและบูรณาการ 2. เป็นวิทยากรกระบวนการที่มีความชำนาญ สามารถสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้และการจัดเวทีชาวบ้าน โดยให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ 3. กระบวนการทำงานโดยใช้ศูนย์ เป็นกลไก ตั้งแต่เรื่องข้อมูล แผนงาน/โครงการของชุมชน การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ การติดตามประเมินผล การสรุปผลและการรายงานผลงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์

รายละเอียดโจทย์งานวิจัยและสิ่งที่ควรจะเป็น

ข. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์วิจัย	สิ่งที่ควรจะเป็น
1. ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ	1. ข้อมูลถูกต้อง สมบูรณ์และทันสมัย 2. มีการจัดหมวดหมู่ ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อสะดวกในการใช้ประโยชน์ 3. บุคลากรมีความรู้ ความชำนาญในการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งมีทักษะในการใช้เครื่องมือ 4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วางระบบการสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร อย่างชัดเจน
2. ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ	1. มีจิตสำนึกตั้งใจ และทุ่มเทในการทำงาน 2. เป็นผู้ใฝ่รู้ และรู้ทันกระแสที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา 3. มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน
3. ระบบการติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ	1. มีการวางแผนและดำเนินการนิเทศงานทุกระดับ และให้ความสำคัญกับงานในระดับพื้นที่ 2. ใช้รูปแบบการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม 3. จัดทีมงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกัน นิเทศงานตามความเหมาะสม 4. ใช้ผลการนิเทศงานในการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นระบบ
4. ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ	1. มีการประเมินผลงานทุกระดับ จนถึงคณะกรรมการของศูนย์ฯ ใช้รูปแบบมีส่วนร่วม 2. นำผลมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาและการบริหารบุคคลอย่างจริงจัง
5. ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ	1. การวางแผนการประชาสัมพันธ์ประจำปีแบบมีส่วนร่วมในทุกๆระดับ 2. ดำเนินการประชาสัมพันธ์ผลงานตามสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ 3. เกษตรกรและผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์มากขึ้น
6. ระบบการสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ	ต้องการให้มีทีมงานรับผิดชอบแผนของชุมชน ด้านพัฒนาการเกษตรเป็นรายศูนย์เพื่อจะได้ประสานงานกับองค์กรต่างๆ และผลักดันแผนสู่การปฏิบัติ

นิยามศัพท์

"ระบบส่งเสริมการเกษตร" หมายถึง ระบบบริหารจัดการการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการนำความรู้และเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

"การทำงานแบบมีส่วนร่วม" หมายถึง การทำงานที่มีการร่วมกันในเรื่องการตัดสินใจว่าควรทำอะไรทำอย่างไร และดำเนินการตามแนวทางที่ตัดสินใจ โดยได้รับประโยชน์จากกิจกรรมที่มีส่วนร่วมนั้น ๆ

"กระบวนการเรียนรู้" หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่ เกษตรกรและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาทำงานร่วมกันในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป

"จังหวัด" หมายถึง สำนักงานเกษตรจังหวัด

"ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล" หมายถึง ศูนย์กลางความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชนที่มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านการเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วมร่วมกับเจ้าหน้าที่

"การบูรณาการ" หมายถึง กระบวนการผสมผสานการทำงานในพื้นที่ระหว่าง เจ้าหน้าที่ของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อขจัดความซ้ำซ้อนของทรัพยากรบุคคล งบประมาณ งาน เวลา และลดความสับสนของผู้ปฏิบัติงานและเกษตรกร

"ชุมชน" หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นดำรงชีวิตและเพื่อการผลิต มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยที่สังคมยังมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ และสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร

"ระบบการทำงานในพื้นที่" หมายถึง ระบบวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ

"แผนชุมชน" หมายถึง แผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ร่วมกัน คิดแบบมีส่วนร่วมและจัดทำขึ้น โดยคนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และเตรียมความพร้อมในวิธีคิดมาก่อน ซึ่งจะบอกถึงทิศทางการพัฒนาชุมชนว่าจะเดินไปในทิศทางใด

"เครือข่ายการเรียนรู้" หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มกิจกรรม โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมร่วมกันหรืออาจมีการรวมตัวเพื่อแลกเปลี่ยนกัน มีผลประโยชน์ร่วมกันหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน

"เวทีชุมชน" หมายถึง เวทีที่มีการพบปะพูดคุยและทุกคนมีส่วนร่วม โดยมีวิทยากรชุมชนมาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการตรวจสอบและปรับข้อมูลให้ตรงกัน

"วิทยาการกระบวนการ" คือ ผู้ทำหน้าที่จัดกระบวนการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ โดยใช้เทคนิคและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างจริงจัง

"ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่" หมายถึง ระบบสนับสนุนการทำงานของ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร

"ระบบข้อมูลสารสนเทศ" หมายถึง ระบบการดำเนินงานด้านข้อมูลสารสนเทศให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและผู้เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูล การประมวลผล การจัดทำฐาน ข้อมูลสารสนเทศ เพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในทุกระดับ

"ระบบพัฒนาบุคลากร" หมายถึง ระบบการพัฒนาบุคลากรในด้านความรู้ ทักษะคติ และทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

"ระบบการติดตามและนิเทศงาน" หมายถึง ระบบการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ช่วยประสานความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในทุกฝ่าย รวมทั้งสร้างขวัญกำลังใจให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

"ระบบประเมินผล" หมายถึง ระบบการประเมินผลการดำเนินการ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมทั้งนำผลการประเมินไปปรับปรุงการทำงานและการบริหารงาน

"ระบบการประชาสัมพันธ์" หมายถึง ระบบการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ เพื่อก่อให้เกิดการสนับสนุน ร่วมมือ เชื่อถือและศรัทธาจากประชาชน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

"ระบบการสนับสนุนแผนชุมชน" หมายถึง ระบบการสนับสนุนให้ชุมชนได้รับความรู้ ด้านวิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่างๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน ที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่

"การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)" หมายถึง วิธีการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มที่เป็นเจ้าของงานวิจัยร่วมกันวิจัยเรื่องของตนเอง ทุกขั้นตอนตั้งแต่การแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดการดำเนินงานและสรุปบทเรียนเพื่อหาทางพัฒนาต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม คณะนักวิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามประเด็นต่าง ๆ ได้แก่

- 2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
  - 2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)
  - 2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร
  - 2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร
  - 2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน
  - 2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)
- โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.1 ความหมายและแนวคิดการทำงานแบบมีส่วนร่วม

"การมีส่วนร่วม" ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังทีนเรศ สงเคราะห์สุข (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาดังแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย(ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) ได้สรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

อรพินท์ สพโชคชัย (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และการทำงานในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา เป็นกระแสแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์การพัฒนาในอดีต ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นกระบวนการที่น่าจะมีพลังในการผลักดันการพัฒนาสังคมมากกว่าในอดีต โดยลักษณะการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี ประกอบด้วยภาคต่าง ๆ คือ ภาครัฐราชการ ภาคประชาชนและชุมชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจ การดำเนินงานที่ทุก

ส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมนี้จะต้องทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน โดยสร้างกลไกให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์(win-win approach)

สุพล จันทราปัติย์ (2544) อ้างโดย บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) กล่าวถึง การสร้างการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ แนวทางและวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนของสถาบัน โดยสถาบันต้องสนับสนุนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการและมีการเชื่อมประสานกับองค์กร อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กรท้องถิ่น สภาพการเรียนรู้ที่ต้องเน้นการแก้ไขปัญหา มีการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในท้องถิ่น ความรับผิดชอบอยู่ที่ตัวบุคคลที่ต้องใช้ดุลยพินิจ และการไตร่ตรองอย่างรอบคอบมากกว่าจะอยู่ที่ระเบียบวิธีปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ใดๆ พฤติกรรมและเจตคติของบุคคลต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ยินดีรับฟังและเอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้และตัดสินใจของประชาชนไม่ใช่การแนะนำสั่งสอนในการปฏิบัติงานร่วมกับประชาชน กลุ่มและองค์กรท้องถิ่นจะได้รับการสั่งสอน สนับสนุนให้ทดสอบความคิดและวิธีการอย่างเป็นระบบด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชนที่จะเป็นไปได้

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2544) ได้กล่าวถึงแนวคิดการลดความยากจนต้องเริ่มจากการประเมินและการวางแผนลดความยากจนในระดับท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยคนจนต้องเป็นกลไกหลักในการแก้ปัญหายากจน โดยเป็นศูนย์กลางใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่มีโครงสร้างเปรียบเทียบไผ่ดาว มีคนจนเป็นไผ่แดง ทำหน้าที่ตัดสินใจ ส่วนผู้นำชุมชนและภาคีการพัฒนาอยู่ที่ไผ่ขาว ทำหน้าที่เป็นกลไกรองและกลไกเสริม การมีส่วนร่วมใช้กระบวนการ 5 ร คือ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ ทั้งนี้จะเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายในทุกขั้นตอน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ การมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่างๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร เยาวชน เกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมในชั้นต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา คือ ร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดการ การควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชนด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินการพัฒนาด้วยความรู้สึผูกพันถึงความเป็นเจ้าของ หรือหุ้นส่วนซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ(empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม

2.1.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

อรุณ อวนสกุล (2543) ให้ความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยมีคนในสังคมเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้มีความกินดีอยู่ดีมีสุข ตลอดจนมีโอกาสดำเนินการศึกษาและบริการทางสาธารณสุขที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญ คือ ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพ

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2543) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการผลิตเพื่อการพัฒนาผลผลิตที่สามารถดำเนินการผลิตที่ยาวนาน โดยมีความสมดุลของผลผลิต การใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาเกษตรกรและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกรและมีรายได้ที่เหมาะสม รวมทั้งลดสถานะความเป็นหนี้สินของเกษตรกร การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องมุ่งสู่เกษตรกรเป็นสำคัญ เพราะเกษตรกรเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต จึงต้องมุ่งพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้ ความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิต โดยให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนเป็นเจ้าของในการพัฒนาการผลิตซึ่งย่อมจะเกิดผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มเกษตรกร หันมาให้ความสนใจในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ทิศทางดังกล่าวยังคงเป็นเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2548) แต่หันมาให้ความสำคัญที่กระบวนการทำงานและการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีการประสานงานระหว่างภาคีต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการ มีการระดมทรัพยากรบุคคลและงบประมาณลงในพื้นที่และชุมชนในลักษณะผสมผสาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน มีเป้าหมายในการเพิ่มขีดความสามารถและเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเกษตรยั่งยืนให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อย เน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน โดยให้ทุกฝ่าย รวมทั้งเกษตรกร ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ควบคู่การพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งให้กับ องค์กรชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกร หากทำ

เช่นนี้ติดต่อกันไปนาน ๆ กลุ่มเกษตรกรก็จะมีประสบการณ์ ความรู้ ทักษะและมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

โดยสรุปการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ต้น คือร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน โดยมีเกษตรกรเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิด ริเริ่ม จัดการควบคุมการใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร หากทำเช่นนี้ติดต่อกันไปนาน ๆ กลุ่มเกษตรกรจะมีประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

2.1 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยปรัชญาและแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศ ดังนี้ คือยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตไทยเป็นพื้นฐานการพัฒนา ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยยึดหลักให้คนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริงและมุ่งหมายให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา สังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทรต่อกัน

นอกจากนี้แล้วทิศทางการพัฒนาที่สำคัญ คือให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน คุณภาพชีวิตและคุณค่าวัฒนธรรมไทย และการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ควรมีแนวทางการพัฒนา โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นองค์กร ชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา และแก้ปัญหาของตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 คือ เน้นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน การสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2537) ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้

1. พัฒนา ส่งเสริม และถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตพืชและธุรกิจเกษตรแก่เกษตรกร
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อเป็นแหล่งรับและเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร
3. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือ

ตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก. ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองการเจ้าหน้าที่
- 4) กองเกษตรสัมพันธ์
- 5) กองขยายพันธุ์พืช
- 6) กองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
- 7) กองแผนงาน
- 8) กองฝึกอบรม
- 9) กองพัฒนาการบริหารงานเกษตร
- 10) กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร
- 11) กองส่งเสริมพืชไร่นา
- 12) กองส่งเสริมพืชสวน
- 13) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคกลาง
- 14) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก
- 15) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก
- 16) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 17) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้
- 18) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการผลิตพืช ธุรกิจเกษตร และการดำเนินการของสถาบันเกษตรกร รวมทั้งประสานการพัฒนาการเกษตรในจังหวัดท้องถิ่น

- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ

• ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ตามแผนอัตรากำลัง 3 ปี กรมส่งเสริมการเกษตร (พ.ศ. 2537 – 2539) ได้กำหนดโครงสร้างของสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ

1.1 ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่รับผิดชอบงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานการเงิน บัญชีและพัสดุ งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร งานวิชาการ เกษกิจเกษตร และงานช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

1.2 ฝ่ายแผนงาน มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและแผนงานประจำปีของสำนักงานเกษตรจังหวัด การปฏิบัติงานตามโครงการและกิจกรรมพิเศษ ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานโครงการและระบบส่งเสริมการเกษตร เก็บรวบรวมสถิติข้อมูลด้านการเกษตร ดำเนินงานฝึกอบรม เจ้าหน้าที่และเกษตรกร ผลิตเอกสารคำแนะนำทางวิชาการ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัด

1.3 ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ ในจังหวัดโดยใช้เทคโนโลยีและปัจจัยการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิต ปรับปรุงคุณภาพ และลดต้นทุนการผลิต การบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางวิชาการในด้านการผลิตพืช และการดำเนินงานเกี่ยวกับธุรกิจเกษตร

1.4 ฝ่ายป้องกันและกำจัดศัตรูพืช มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการและปฏิบัติงานด้านป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การสำรวจ ตรวจสอบและวางแผนการป้องกันกำจัดศัตรูพืช การพยากรณ์เตือนการระบาดของศัตรูพืช ให้คำปรึกษาแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกร

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
- ปฏิบัติหน้าที่และประสานงานในฐานะตัวแทนกระทรวงในระดับตำบล
- ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

โครงสร้างของสำนักงานเกษตรอำเภอ แบ่งออกเป็น 3 งาน คือ

2.1 งานธุรการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานงบประมาณ การเงิน และบัญชี และงานพิมพ์ตลอดจนการติดต่อประสานงานทั่วไปของสำนักงาน

2.2 งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร มีหน้าที่รับผิดชอบงานส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร งานวิชาการเคหกิจเกษตร งานส่งเสริมธุรกิจเกษตร และการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ

2.3 งานส่งเสริมการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ ให้คำแนะนำส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตของเกษตรกร แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ร่วมมือและประสานกับหน่วยงานอื่นในพื้นที่ในการส่งเสริมด้านการประมง ปศุสัตว์ สหกรณ์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ต่อมาในปี 2545 กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) ได้ดำเนินการปรับปรุงบทบาทภารกิจ โครงสร้างส่วนราชการและอัตรากำลังตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ.2545 ซึ่งได้กำหนดภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร
2. ฝึกอบรมเกษตรกร และให้บริการทางการเกษตร
3. พัฒนา ส่งเสริม และประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต และการจัดการผลผลิตพืช ประมง และปศุสัตว์แก่เกษตรกร

4. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก.ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองแผนงาน
- 4) กองการเจ้าหน้าที่
- 5) กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ
- 6) กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
- 7) ศูนย์สารสนเทศ
- 8) สำนักขยายเมล็ดพันธุ์พืช
- 9) สำนักพัฒนาเกษตรกร
- 10) สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 11) สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร
- 12) สำนักพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร
- 13) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จ.ชัยนาท

- 14) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 จ.ราชบุรี
- 15) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3 จ.ระยอง
- 16) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 จ.ขอนแก่น
- 17) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จ.สงขลา
- 18) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จ.เชียงใหม่

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้
  - ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรของชุมชน
  - ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมงและปศุสัตว์
  - กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ
  - ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

โดยแบ่งงานออกเป็น 1 ฝ่าย 2 กลุ่ม คือ

1.1 ฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่ รับผิดชอบการปฏิบัติงานบริหารทั่วไป ได้แก่ งานธุรการ งานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี งานพัสดุและยานพาหนะ การจัดทำและบริหารงบประมาณ งานพิมพ์และแจกจ่ายเอกสาร งานการเจ้าหน้าที่ งานประชุม และงานประสานราชการทั่วไปของสำนักงาน

1.2 กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์และวางแผนการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และเครือข่ายให้เข้มแข็ง
- ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจเกษตรของชุมชน
- ปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของจังหวัด
- ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
- ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และให้บริการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร
- ประสานและดำเนินงานโครงการพระราชดำริและพื้นที่เฉพาะ และช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ
- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

1.3 กลุ่มส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิต มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์ และวางแผนการผลิตและจัดการผลผลิตพืช ประมงน้ำจืด และปศุสัตว์ขั้นพื้นฐาน
  - ศึกษา พัฒนา และคัดเลือกรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
  - ดำเนินการส่งเสริม และประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและจัดการผลผลิต และการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร
  - ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิตในพื้นที่
  - ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย
- 2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้
- วางแผนและส่งเสริมการวางแผนการผลิตการเกษตรในอำเภอ
  - ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจเกษตรของชุมชน
  - ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมงและปศุสัตว์
  - ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกสาขา
  - ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร

2.4.1 ความหมาย

บุญธรรม จิตต่อนันต์ (2536) กล่าวว่าไว้ว่าการส่งเสริมการเกษตร เป็นการนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ๆ ทางเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำปัญหาทางเกษตรมาวิเคราะห์หาหนทางแก้ไข

สิน พันธุ์พินิจ (2544) กล่าวถึงระบบการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่าเป็นระบบการจัดการบริการ เผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารหรือสารสนเทศ เทคโนโลยี และการให้การศึกษาอันกระชับแก่เกษตรกร ตามที่เกษตรกรประสงค์จะยอมรับและเรียนรู้ด้วยความอิสระ โดยมีระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญที่จะนำความรู้และเทคโนโลยีไปเผยแพร่แก่เกษตรกร

สรุปได้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตร หมายถึง ระบบบริหารจัดการการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการนำความรู้และเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

2.4.2 พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย

เอกชัย โอเจริญ (2541) ได้กล่าวไว้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตรบรรลุจุดมุ่งหมายสำคัญตามหลักปรัชญาของงานส่งเสริมการเกษตร คือให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืน กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2510 นับตั้งแต่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรจนถึงปัจจุบันให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ช่วงที่ 1 ปี 2510-2519 งานส่งเสริมการเกษตรในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมที่เน้นการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีข้อจำกัดมากในเรื่องอัตราค่าจ้างที่ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถใช้วิธีการส่งเสริมแบบรายบุคคลได้อย่างทั่วถึง จึงใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรผ่านกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในช่วงปี พ.ศ. 2518 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลก และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุดในเขตพื้นที่ได้รับน้ำชลประทาน ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะสามารถเผยแพร่วิชาการแผนใหม่ไปถึงเกษตรกรอย่างทั่วถึงและถูกต้อง

ช่วงที่ 2 ปี 2520-2526 จากผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน นำไปสู่การปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ.2520 โดยการนำระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and visit system) มาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบที่มุ่งให้เจ้าหน้าที่ได้ใกล้ชิดเกษตรกรโดยการเยี่ยม และให้คำแนะนำแก่เกษตรกรและนำปัญหามาแก้ไขอย่างเป็นระบบซึ่งมีหลักการสำคัญคือ

- 1.ใช้เทคนิคการให้คำแนะนำและสอนทักษะแก่กลุ่มผู้นำเกษตรกรตามตารางเวลาที่แน่นอน แล้วให้ผู้นำเกษตรกรเหล่านี้นำความรู้และทักษะที่ได้รับไปเผยแพร่แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ในชุมชน

- 2.จัดให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- 3.มีการปรับปรุงความสัมพันธ์ของงานวิจัยต่องานส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะการนำปัญหาของงานเกษตรไปแก้ไขโดยนักวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีกลับไปสู่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ

- 4.เป็นการปรับปรุงและพัฒนาสถานภาพของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่องานส่งเสริมการเกษตรต่อการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้ได้รับการยอมรับศรัทธาจากชุมชน ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

5. จัดให้มีระบบการเยี่ยมเยียนเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอโดยมีการกำหนดวัน เวลาและสถานที่แน่นอน เพื่อให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรด้วยวิธีการปฏิบัติที่ทันสมัย จนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในไร่นาเกษตรกร

6. จัดให้มีการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ยานพาหนะ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการสนับสนุนจากหน่วยเหนือด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 3 ปี 2527-2536 เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า มีปัญหาอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร จึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ คือการจัดอัตรากำลัง การฝึกอบรม การเยี่ยมเกษตรกร การคัดเลือกและใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงทดสอบพืชเศรษฐกิจ การจัดทำแปลงส่งเสริมการปลูกพืช การนิเทศงาน และการทำงานในรูปคณะกรรมการ ให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบและสามารถใช้ปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ได้ดำเนินการโครงการหมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตรและศูนย์เกษตรประจำตำบล ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมการเกษตรสู่เกษตรกร โดยใช้กิจกรรมและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำศูนย์

ระหว่างปี 2531-2536 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการตามโครงการที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร 2 โครงการ คือ

1. โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (คปพ.) ปี 2531-2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการจัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งเพื่อพัฒนาเกษตรกรให้ดำเนินการผลิตทางการเกษตรและแก้ไขการประกอบอาชีพในรูปกลุ่มกิจกรรมอันจะทำให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1.1 วิเคราะห์พื้นที่และชุมชน ด้านศักยภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อรับทราบสถานการณ์ ปัญหา ความต้องการและศักยภาพการผลิตของพื้นที่และเกษตรกร

1.2 กระบวนการกลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการสนับสนุนเพื่อพึ่งพาตนเองได้

1.3 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ผ่านกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการคิดและวางแผนด้วยตนเอง โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ

1.4 การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามที่ได้วางแผนไว้

โดยทุกขั้นตอนการดำเนินงาน เกษตรกรต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2. โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก.) ปี 2535-2539 มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรวางแผนการผลิตตามความถนัด ตามความต้องการสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ ทรัพยากร และตลาด รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการวางแผนการผลิต โดย

เจ้าหน้าที่สนับสนุนให้ข้อมูลการผลิต การตลาด เพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนด้วยตนเอง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 สนับสนุนข้อมูลทางเลือกทางการเกษตรแก่เกษตรกร และให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเกษตรของตนเอง

2.2 หน่วยงานของรัฐสนับสนุนเงินทุนและทรัพยากรต่างๆ

ช่วงที่ 4 ปี 2537-2539 ในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่าง ๆ ที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้วในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน คือ ความสำเร็จของเกษตรกร เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่ และสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเอง โดยกระบวนการกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

1.ระบบการทำงานในพื้นที่ มีการจัดทำแนวทางพัฒนาการเกษตร ทางเลือกทางการเกษตร เป็นรายหมู่บ้าน ทะเบียนครัวเรือนเกษตรกร ช่วยเหลือสนับสนุนการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร

2.ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้แก่ ระบบฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ระบบสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเงินทุน ระบบการติดตามและนิเทศงาน และระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร(คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตในพื้นที่ การปลูกพืชที่มีปัญหาด้านราคาไปสู่กิจกรรมการเกษตรอื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลตอบแทนสูงกว่า และเหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่

ช่วงที่ 5 ปี 2540-2544 การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรในช่วงที่ผ่านมามีปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ จึงได้ปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรบนรากฐานของระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน มีหลักการดังนี้ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาเกษตรกร เน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและบุคลากร เน้นและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรสู่ระดับภาคและระดับจังหวัด และเน้นให้มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างภาครัฐ เอกชน รวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น

มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การปฏิบัติงานในระดับอำเภอ

การมอบหมายงานให้เกษตรกรอำเภอทำหน้าที่บริหารจัดการ ทั้งด้านปริมาณงาน ลักษณะงานและการปฏิบัติงานในระดับตำบล จัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ (5 ปี) แผนปฏิบัติงานประจำปี/เดือนกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติงาน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ส่งเสริมทั่วไปและ

พื้นที่ส่งเสริมที่ต้องการให้เกิดผลการส่งเสริมการเกษตรที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนตามศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของเกษตรกร โดยคัดเลือกเกษตรกรหมู่บ้านเป็นแกนนำในการพัฒนาอาชีพการเกษตร

2. การสนับสนุนการปฏิบัติงาน

การถ่ายทอดเทคโนโลยี มีการถ่ายทอดที่เป็นระบบและต่อเนื่องตั้งแต่ระดับกรม ระดับภาค ระดับจังหวัด จนกระทั่งถึงเกษตรกร มีการประชุมเพื่อการบริหารและประสานงาน มีการติดตามและนิเทศงานทุกระดับ คือ ส่วนกลางภาค จังหวัดและอำเภอ และมีการจัดการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 6 ปี 2545 – ปัจจุบัน เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ให้ความสำคัญเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน การยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวมและการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ประกอบกับรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการปฏิรูประบบราชการ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของหน่วยงานราชการ ดังนั้น ในส่วนกรมส่งเสริมการเกษตรได้ปรับบทบาทภารกิจ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล โดยเน้นการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้พึ่งพาตนเอง โดยนำระบบใหม่นี้มาประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 มีหลักการดังนี้ ให้เกษตรกรเป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาตนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวก และประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร และใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ

1. การทำงานในพื้นที่ หมายถึง วิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ มีวิธีการ ดังนี้

1.1 กระบวนการทำงานกับชุมชน โดยจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน โดยปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน ประเมินศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และพัฒนาที่ต่อเนื่องภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่น ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบและสังเคราะห์มาใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน กำหนดแผนชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล ดำเนินการตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้โดยส่งเสริมกระบวนการกลุ่มและสร้างเครือข่าย สนับสนุนและบริการด้านต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน ติดตาม นิเทศ และประเมินผล โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน เพื่อรับทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และปรับปรุงแก้ไขต่อไป

1.2 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมส่งเสริมการเกษตร (2542) ดำเนินการจัดทำโครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลของชุมชนเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการเกษตรของ

ตำบล สามารถบริการที่จุดเดียว (One Stop Service) และเพื่อสนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่น ให้มีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการ ยึดปัญหาของชุมชนเกษตรเป็นหลัก ให้การสนับสนุนและพัฒนาความสามารถเกษตรกรในชุมชนให้มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความรู้ในการพัฒนาอาชีพการเกษตร การบริการข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการพัฒนา และทำแผนชุมชนตามศักยภาพของพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีการพัฒนาอาชีพของตนเอง มีรายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน ในที่สุด ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนสำนักงาน มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบล เป็นผู้อำนวยการศูนย์ และส่วนที่ 2 เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยใช้คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล รับผิดชอบการบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้ เกษตรอำเภอ เป็นประธานคณะทำงาน องค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มเกษตรกร กรรมการสหกรณ์ แกนนำกลุ่มอาชีพ เป็นคณะทำงาน ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (เกษตรตำบลในพื้นที่) เป็นคณะทำงานและเลขานุการ ต่อมาในปี 2546 ได้มีการปรับบทบาทของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการ ฯ สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี (2546) ระบุไว้ว่าศูนย์บริการ ฯ มีบทบาทเป็นศูนย์ประสานการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เป็นศูนย์ข้อมูลและบริการข่าวสารด้านการเกษตรแต่ละสาขาอาชีพ เป็น “เวทีชุมชน” ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในตำบล เป็นเวทีในการพบปะและร่วมจัดทำกิจกรรมของทุกส่วนราชการ องค์กรต่าง ๆ และเกษตรกร และเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการเกษตร

ส่วนบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีดังนี้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร การพยากรณ์และเตือนภัย ด้านประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทุกกิจกรรมของศูนย์บริการ ฯ ให้ประชาชนรับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ หรือจัดกิจกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (อภิชาติ อติเวทิน (2546 ก) ได้กล่าวไว้ว่า ศูนย์บริการ ฯ ประกอบด้วย

1. ที่ทำการศูนย์บริการ ฯ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่รวบรวม นำเสนอและบริการข้อมูลและจัดอุปกรณ์การให้บริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับตำบล เช่น เครื่องมือการตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่าย ตลอดจนใช้เป็นที่พักประชุม จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

2. คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพทางเกษตรในตำบล ไม่เกิน 2 คน อาสาสมัครเกษตรกรในตำบล 1-4 คน ผู้แทนหมู่บ้าน ฯ ละ 1 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการโดยตำแหน่ง

3. แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล เกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพด้านการเกษตร และเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่กิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนไหน จะถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร

4. จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสานและอื่นๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรในตำบล โดยมีเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่วิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้

1.3 การทำงานในอำเภอ คือ การทำงานของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเกษตรอำเภอทำหน้าที่ส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร ดำเนินการ ดังนี้สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลให้เป็นช่องทางการให้บริการและความรู้แก่เกษตรกร จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ส่งเสริมและพัฒนากลุ่ม/องค์กรเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต และส่งเสริมเครือข่ายของกลุ่ม / องค์กรเกษตรกร รวมถึงประสานและอำนวยความสะดวกในการบริการเกษตรกร

2. การสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) กล่าวไว้ว่าการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นการสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร

2.1 ข้อมูลสารสนเทศ เป็นการดำเนินงานด้านข้อมูลสารสนเทศโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูล การประมวลผล การจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในทุกกระดับ

2.2 การพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ และทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานโดยจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อการเชื่อมโยงและประสานงานวิจัยและงานส่งเสริมการเกษตร ระดับประเทศ/ระดับเขต/ระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ และการพัฒนาบุคลากรในการบริหารให้มีการประชุมทุกระดับ สร้างความเข้าใจและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การสนับสนุนแผนของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านการความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่างๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงานโครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่

2.4 การนิเทศงาน เพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความสามารถในการปฏิบัติงาน เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ รวมทั้งการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมให้ผู้รับการนิเทศได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา กำหนดเป้าหมาย และร่วมตัดสินใจในการปรับปรุงแก้ไข การปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 การติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมทั้งการนำผลการติดตามและประเมินผลไปปรับปรุงการทำงานและการบริหารงาน

2.6 คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในพระราชานุเคราะห์ นอกจากระบบการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ทั้ง 5 ที่กล่าวมาแล้ว กรมส่งเสริมการเกษตร(2546) ระบุว่าในปี 2545 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดตั้งคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ให้บริการทางวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรหรือนวัตกรรมที่เหมาะสมสู่เกษตรกร โดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรวิจัยและพัฒนาภาคการเกษตรที่เป็นแหล่งบริการความรู้เฉพาะด้านกับเกษตรกรเป้าหมาย ซึ่งมุ่งเน้นการบริหารงานเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร และช่วยแก้ไขปัญหาลุप्तรรคให้เกษตรกรได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งการสร้างและพัฒนาคือร่วมือระหว่างหน่วยงานวิชาการ หน่วยงานส่งเสริม และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในการรณรงค์ฟื้นฟู และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยมีรูปแบบของกิจกรรม 2 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมด้านคลินิก ได้แก่ การให้คำปรึกษา ตรวจวิเคราะห์และวินิจฉัย และให้บริการโดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือทางห้องปฏิบัติการในการเกษตรทุกด้าน คือ พืช ดิน สัตว์ และประมง

2. กิจกรรมเสริม ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ การฝึกอบรมและจัดนิทรรศการที่เป็นความต้องการของเกษตรกรหรือเป็นเทคโนโลยีที่เกษตรกรควรรู้ เช่น บัญชี ชลประทาน สหกรณ์และกฎหมาย ที่ดิน เป็นต้น

2.7 หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2546) ระบุว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้งหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรในระดับอำเภอและท้องถิ่น โดยกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการทำงานร่วมกันในลักษณะการประสานงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมวิชาการ เกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดิน โดยเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร

ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน เพื่อแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรและทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

หลักการและแนวคิดของหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่

1. ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางและเป็นหลักของการทำงาน .
2. ทำงานแบบบูรณาการ โดยละลายความเป็นกรมออกจากหัวใจทุกคน และเน้นการให้บริการแก่เกษตรกรเป็นภารกิจกระทรวง
3. ตัวชี้วัดความสำเร็จ คือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และความมั่นคงของเกษตรกร
4. MU เป็นศูนย์กลางการบริหารงาน และบริการระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยให้บริการเคลื่อนที่ตามความต้องการของเกษตรกร และเป็นการตั้งอย่างถาวรไม่ใช่ศูนย์เฉพาะกิจ

ความหมายระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

จากการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความหมายข้อมูลสารสนเทศ และระบบข้อมูลสารสนเทศไว้ว่า สารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ สารสนเทศที่ดีต้องมีลักษณะถูกต้อง เพราะจะมีผลกระทบต่อการตัดสินใจวางแผนการปฏิบัติงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ประหยัดเชื่อถือได้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ เข้าใจง่าย ทันต่อเหตุการณ์ และตรวจสอบความถูกต้องได้

ระบบข้อมูลสารสนเทศทางการเกษตร เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงทางการเกษตร อาจอยู่ในรูปตัวเลข ตัวอักษรภาพหรือเสียง มาประมวลผลโดยการวิเคราะห์และจัดการเกี่ยวกับข้อมูล เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับข้อมูลเหล่านั้น เรียกว่าสารสนเทศทางการเกษตร ทั้งนี้ในการจัดการข้อมูลด้านการเกษตรเพื่อให้ได้เป็นสารสนเทศทางการเกษตรที่นำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการเกษตร มีการนำเทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการจัดการเกี่ยวกับสารสนเทศ และหน่วยงานได้ตามต้องการ สะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เป็นการจัดระบบสารสนเทศทางการเกษตร

ดังนั้นระบบข้อมูลสารสนเทศ เป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล วิเคราะห์ จัดการเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน ดังนั้นการเก็บข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการนำไปใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร ในการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระบบพัฒนาบุคลากร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) กล่าวว่าระบบพัฒนาบุคลากรเป็นการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรกร และมีความรู้ ทักษะสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์

ในหลักการและการปฏิบัติงานของจังหวัด จังหวัดทำหน้าที่พัฒนาบุคลากรในระดับอำเภอ ให้มีความรู้ ทักษะ จิตสำนึก และพร้อมที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสำรวจหาความต้องการ จัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรและดำเนินการตามแผน คือ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดปีละ 1 ครั้ง การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังมีเสริมความรู้ในการประชุมประจำเดือน อย่างไรก็ตามในการพัฒนาบุคลากรนั้น จังหวัดใช้เกณฑ์การประเมินผลรายบุคคลหรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของงานในรายบุคคลมาประกอบในการพัฒนาบุคลากรและมีการกระจายอำนาจให้อำเภออีกด้วย

ระบบติดตามและนิเทศงาน

สมพร หาญพงศ์พันธุ์ (2543) ให้ความหมายของการติดตามไว้ว่า เป็นการติดตาม ทบทวน และเฝ้าดูความก้าวหน้าของการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง หรือในระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้การดำเนินงานทุกขั้นตอนเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เพราะการติดตามความก้าวหน้าของงานหรือโครงการอย่างใกล้ชิดทำให้ทราบปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ทันที่ ส่งผลให้งานหรือโครงการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นการติดตามผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้

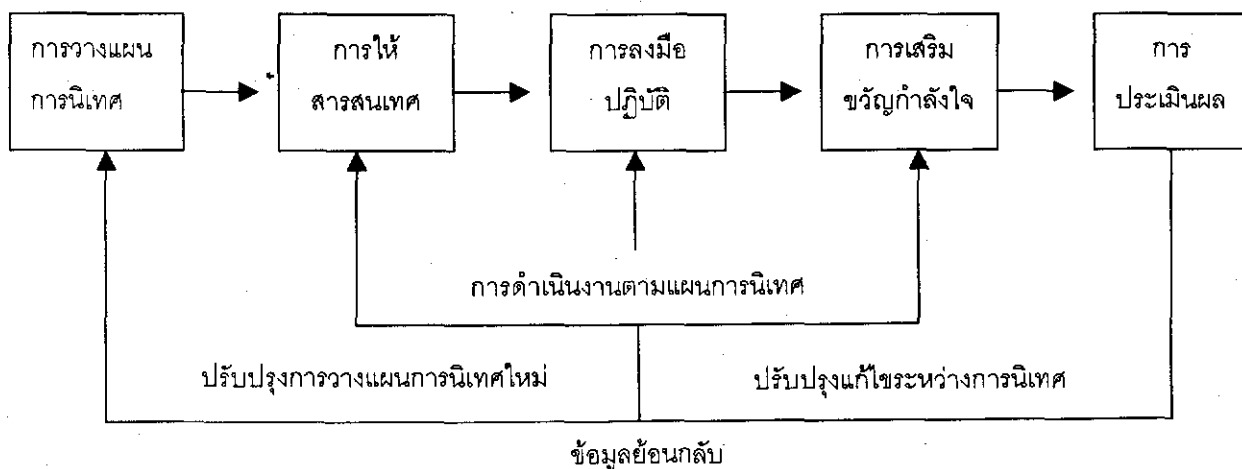
เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) ได้สรุปความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เป็นการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไข ปัญหาข้อขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ รวมทั้ง ช่วยประสานความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในทุกฝ่ายสร้างขวัญและแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ พัฒนาเจ้าหน้าที่ให้สามารถปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์การ

การนิเทศงานแบบเน้นการมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานให้ข้อคิดเห็นในการตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายขององค์การ โดยผู้ทำหน้าที่นิเทศงานต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนรู้สึกว่ามีค่าสำคัญและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของทีมทำงาน มีความสัมพันธ์แบบเพื่อนร่วมงาน โดยผู้นิเทศงานจะให้ความสำคัญต่อแนวความคิดและความชำนาญของผู้ปฏิบัติงาน

สิน พันธุ์พินิจ (2544) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ชี้แจง ให้คำปรึกษาและพัฒนาบุคลากรให้สามารถทำงานภายใต้

สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภายใต้วัฒนธรรมองค์กรนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยมีกระบวนการนิเทศงาน ส่งเสริมการเกษตรให้กระชับ แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้กว้างขวาง และครบวงจรในลักษณะจีวแต่แจ้ว ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนนิเทศ การให้สารสนเทศ การลงมือปฏิบัติ การเสริมขวัญกำลังใจ และการประเมินผลตามแบบจำลอง ดังแสดงตามตารางต่อไปนี้

ขั้นตอนของกระบวนการนิเทศ

ที่มา : สีน พันธุ์พินิจ (2544)

แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

ดังนั้นการติดตามและนิเทศ จึงเป็นการที่ผู้ติดตามและนิเทศ ทำหน้าที่ประสานงาน อำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้งานหรือโครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ระบบประเมินผลงาน

นันทา บุรณะธำม (2540) กล่าวว่าว่าการประเมินผลเป็นกระบวนการเก็บรวบรวม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลของการนำแผนไปปฏิบัติ เปรียบเทียบกับแผนที่ได้วางไว้ตามเกณฑ์หรือตัวชี้วัด ที่ได้กำหนดไว้แล้ว จากนั้นพิจารณาตัดสินใจ เพื่อให้ทราบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เกิดจากการดำเนินงาน ผลการดำเนินงานนั้นดีหรือไม่อย่างไร และมีส่วนใดของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข

บุญธรรม จิตอนันต์ (2540) กล่าวว่าในงานส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีงานด้านการวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผลเชื่อมโยงกันอยู่โดยตลอด เมื่อตอน

วางแผนมีการสำรวจหรือประเมินสถานการณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนหรือวางโครงการ เมื่อดำเนินการตามแผนต้องมีการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของงานหรือโครงการ และในตอนท้ายมีการประเมินผลความสำเร็จและตามด้วยการประเมินผลกระทบในทันที หลังจากนั้นระยะหนึ่งอาจมีการประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผลกระทบยังคงอยู่หรือไม่

วัลลภ พรหมทอง (2541) กล่าวว่าว่าการประเมินผล หมายถึงกระบวนการพิจารณาและตรวจสอบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง ผลที่ได้รับเป็นอย่างไร โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้รวมทั้งพิจารณาในเรื่องปัญหาอุปสรรค ตลอดจนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมโครงการนั้น ๆ

ดังนั้นการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำขึ้นอย่างมีระบบและมีวัตถุประสงค์แน่ชัด เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าในระยะหลังจากที่ได้ดำเนินงานแล้ว งานได้ดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมหรือมีปัญหาอุปสรรคหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้มีการจัดการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันที รวมทั้งสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนดำเนินงานโครงการอื่นๆ

การประชาสัมพันธ์

สะอาด ตันสุภผล อ้างโดย รัชภา ไตพิริยะสุนทร (2526) กล่าวว่าว่าการประชาสัมพันธ์ คือวิธีการของหน่วยงานซึ่งมีแผนการและกระทำต่อเนื่องกันไป เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจ และเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ ให้สามารถดำเนินงานไปได้ผลดีสมความมุ่งหมาย โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องเป็นแนวบรรทัดฐานอันสำคัญด้วย

พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความจำเป็น บทบาทและประโยชน์ของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า การประชาสัมพันธ์เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างองค์กรกับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อหวังผลในด้านความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพราะการประชาสัมพันธ์เป็นเสมือนทัพหน้าของการส่งเสริมการเกษตรที่จะเข้าไปกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจใคร่รู้และต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร

1.การเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เป็นการกระจายข่าวสารต่าง ๆ หรือเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่งขององค์กรไปสู่กลุ่มเกษตรกร เพื่อให้รับทราบและเกิดความรู้ความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ของผู้เผยแพร่

2.การจูงใจ เป็นการให้ความรู้และการทำความเข้าใจ โน้มน้าวจิตใจผู้ถูกจูงใจให้ คล้อยตามเปลี่ยนเจตคติและตัดสินใจปฏิบัติตามด้วยตัวของเขาเอง เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้ง สองฝ่ายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน

3.การกระตุ้นเตือน เป็นการเตือนให้กลุ่มประชาชนเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ ประพฤติปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม เช่น การไปเยี่ยมเยียน การสอบถามถึงการดำเนินงาน การจัด นิทรรศการ เป็นต้น

4.การป้องกันแก้ไขความเข้าใจผิด หมายถึงการเข้าใจผิดในด้านวิชาการหรือข้อเท็จจริง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายในด้านเกิดความไม่เชื่อถือ ไม่ไว้วางใจ หรือไม่ให้การสนับสนุนร่วมมือด้วยประการใดก็ตาม ดังนั้นการป้องกันความเข้าใจผิดต้องทำก่อนที่จะมีความเข้าใจผิด และถ้า เกิดขึ้นแล้วก็ต้องดำเนินการแก้ไขให้เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้

5.การเสนอข่าวด่วน เมื่อมีเหตุการณ์เร่งด่วน เช่น เกิดโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่ร้ายแรง รัฐจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์โดยรีบด่วน เพื่อให้เกษตรกรทราบ รวมทั้งจะได้ป้องกันและ ควบคุมการแพร่กระจายของโรคได้อย่างทันเหตุการณ์

6.การเตรียมเกษตรกรก่อนรับการส่งเสริมและเป็นตัวเร่งให้การส่งเสริม บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในกระบวนการยอมรับ เริ่มต้นจากการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เพื่อให้ เกษตรกรรับทราบและเห็นความสำคัญของข่าวสารและความรู้ที่ประชาสัมพันธ์ เมื่อเกษตรกรเห็นคุณค่าจะเกิดความสนใจซึ่งเป็นการเร่งเร้าให้เกษตรกรต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม จากนั้นเป็นหน้าที่ของ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จะออกไปส่งเสริมเยี่ยมเยียน ให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม จนเกษตรกรยอมรับความรู้นั้น

ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็น ในการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานและกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้ง สองฝ่ายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน และเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

2.4.3 สถานการณ์และปัญหาการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) ได้สรุปสถานการณ์และปัญหาในแต่ละระบบไว้ ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับชุมชน

กระบวนการทำงานยังขาดการวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน รวมถึงการเปิด โอกาสหรือจัดเวทีชาวบ้านให้กับกลุ่มต่าง ๆ ยังน้อยมาก กระบวนการทำงานในพื้นที่ยังไม่สอดคล้อง กับความต้องการของชุมชน เช่น การจัดทำจุดสาธิต จุดถ่ายทอด ภูมิปัญญา ที่ดำเนินการในบางพื้นที่ ไม่ ได้เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมยัง

ดำเนินการค่อนข้างน้อย ไม่เป็น ขาดการวิเคราะห์และเสนอแนะด้านผลตอบแทน (ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ)

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางระหว่างความร่วมมือภาครัฐและชุมชน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่กับชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการพัฒนางานด้านการเกษตร อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา มีนโยบายเร่งรัดให้จัดตั้งศูนย์ แต่ไม่มีความต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตลอดเวลา ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน บางพื้นที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถชี้แจงให้องค์กรในท้องถิ่นและชุมชนเข้าใจได้ สำหรับโครงสร้างของคณะทำงานศูนย์ยังไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ไม่มีเครือข่าย ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง และไม่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การจัดเก็บข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ ไม่ครอบคลุมทุกกิจกรรม และทุกพื้นที่ การประชุมนัดหมายไม่พร้อมเพรียง เนื่องจากเกษตรกรมีภารกิจในไร่นา ขณะที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ มีงานราชการประเภทเร่งด่วนเข้ามาแทรกงานประจำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ทำงานไม่ได้ตามแผนที่วางไว้ การใช้บริการจากศูนย์บริการฯ ของคนในชุมชนมีน้อย ขาดการประสานงานและบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ตลอดจนขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน สำหรับการบริหารจัดการมีคณะกรรมการทุกระดับ มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการฯ แต่ให้บริการค่อนข้างน้อย เพราะเกษตรกรมาใช้บริการน้อย โดยมีปัญหาเกี่ยวกับศูนย์บริการฯ ได้แก่

- สถานที่ตั้งสำนักงานในบางพื้นที่มีปัญหา กับ อบต. เนื่องจากมิได้ประสานงานและทำความเข้าใจกับ อบต. ก่อน บางพื้นที่ไม่เหมาะสม เช่น คับแคบ ห่างไกลจากชุมชน เป็นต้น

- ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมภายในสำนักงาน (วัสดุอุปกรณ์) กิจกรรมจุดสาธิต กิจกรรมการเรียนรู้ และงบประมาณล่าช้า เนื่องจากความไม่ชัดเจนในการบริหารงาน

การทำงานในระดับอำเภอ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ทำงานโดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกในการทำงาน แต่ดำเนินการยังไม่เต็มรูปแบบ ทำให้การทำงานแบบมีส่วนร่วมและบูรณาการค่อนข้างน้อย นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบลรับผิดชอบงานอื่น ๆ ตามนโยบายเร่งด่วนมากโดยเฉพาะการช่วยเหลือหน่วยงานอื่น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ภาครัฐบางส่วนยังไม่มี การปรับทัศนคติ พฤติกรรม ยังคงทำงานแบบเดิม กล่าวคือ ไม่ได้ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแต่บางพื้นที่เริ่มมีการถ่ายทอดแบบมีส่วนร่วม และมีแผนแม่บทชุมชนในการพัฒนาแล้ว โดยมีปัญหาบางประการได้แก่

- เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ แนวคิด และวิธีการทำงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรอย่างแท้จริง จึงไม่มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและ

พฤติกรรมตามบทบาทใหม่ในการพัฒนา ได้แก่ คำนึงเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การให้โอกาสชุมชนในการคิด ตัดสินใจ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การทำงานส่งเสริมแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร การบริหารจัดการโดยองค์กรประชาชน

- ไม่มีการสร้างทีมงาน มีเจ้าหน้าที่เพียงคนเดียว จึงไม่สามารถตอบสนองภารกิจที่กำหนดไว้ได้เท่าที่ควร

- การบริหารงานที่ไม่ใช้ระบบคุณธรรม ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดขวัญกำลังใจในการทุ่มเททำงานเพื่อเกษตรกร

- ไม่มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ส่วนมากมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง (ต้นสังกัด)

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นระบบงานที่ระดับจังหวัดและอำเภอสนับสนุนการปฏิบัติงานและเอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือสนับสนุนระบบการทำงานในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบการติดตามผลและนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน ระบบประชาสัมพันธ์ และระบบสนับสนุนแผนชุมชน มีสถานการณ์และปัญหาในการปฏิบัติงานตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ในระบบ สรุปได้ดังนี้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานของทั้งภาครัฐและเอกชน ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายผลักดันให้ภาครัฐมีการบูรณาการงานด้านข้อมูลสารสนเทศ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และที่สำคัญ คือ ต้องเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาและเป็นฐานข้อมูลชุดเดียวกัน ดังนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมและพัฒนาสารสนเทศให้อยู่ในรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับตำบล อำเภอ ใช้เป็นองค์ความรู้เพื่อให้บริการแบบเบ็ดเสร็จและรวดเร็วตามความต้องการของเกษตรกรและชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตรมีข้อมูลสารสนเทศเพื่อชุมชนซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีการจัดเก็บข้อมูลจากเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอและสำนักงานเกษตรจังหวัด และได้เผยแพร่ผ่านระบบเครือข่ายส่งเสริมเน็ต เช่น เครือข่ายธุรกิจเกษตร ห้องสมุดความรู้เกษตร คลินิกพืช ทำเนียบจุดถ่ายทอดและวิทยากรเกษตรกร ถาถามตอบปัญหาการเกษตร และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นต้น โดยมีปัญหาบางประการ ได้แก่

- ข้อมูลบางส่วนยังขาดความน่าเชื่อถือ เพราะมีการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากหลาย หน่วยงาน ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกัน

- การนำข้อมูลมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคยังไม่มากเท่าที่ควร
- ข้อมูลที่จัดเก็บยังไม่มีนำไปเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมากกว่า

ระบบพัฒนาบุคลากร

ในช่วง 3-5 ปี ที่ผ่านมา บุคลากรแต่ละสายงานไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบและต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์บางเรื่องที่ต้องใช้ปฏิบัติงานในปัจจุบัน เช่น วิทยาการกระบวนการ การจัดทำแผนชุมชน และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาบางประการ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่เข้าใจในเรื่องต่อไปนี้คือกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ การมีส่วนร่วม เครือข่าย และการจัดเวที
- แผนพัฒนาบุคลากรยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด เนื่องจากไม่มีงบประมาณและ มีภารกิจมาก
- การพัฒนาบุคลากร โดยการศึกษา ดูงานดำเนินการค่อนข้างน้อย
- การพัฒนาบุคลากรไม่ครอบคลุมทุกสายงาน และไม่ชัดเจน
- การบริหารบุคลากรในเชิงสร้างสรรค์สนับสนุนตำแหน่งให้สูงขึ้นยังไม่มีความเป็นธรรมเท่าที่ควร

ระบบติดตามและนิเทศงาน

ในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จะดำเนินการเป็นกระบวนการเดียวกันหรือทำพร้อมกัน โดยการติดตามและให้คำแนะนำ (นิเทศงาน) ซึ่งดำเนินการในหลายลักษณะ เช่น ใช้ทีม ผู้บริหารระดับจังหวัด หรือระดับอำเภอ ติดตามและนิเทศงานภาพรวม บางครั้งดำเนินการเฉพาะกิจเป็นรายโครงการ โดยผู้รับผิดชอบโครงการจะติดตามและนิเทศงานเอง ระยะเวลา 2 เดือนให้ครบทุกอำเภอ ส่วนระดับพื้นที่ 1 เดือนต่อครั้ง มีการสรุปและรายงานให้ทราบในการประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือนเพื่อรับทราบผลการติดตามและนิเทศให้นำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป สามารถสรุปปัญหาเกี่ยวกับระบบติดตามและนิเทศงาน ได้ดังนี้

- เป็นระบบการติดตามและนิเทศที่ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย
- บางประเด็นในการติดตามและนิเทศยังไม่ชัดเจน
- การบูรณาการการติดตามและนิเทศระหว่างหน่วยงานรวมทั้งใช้ผลจากการนิเทศงานไม่เต็มที่

ระบบประเมินผลงาน

ระบบประเมินผลงานมีทั้งการประเมินผลงาน และการประเมินผลตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน สำหรับการประเมิน ผลงาน ผู้รับผิดชอบระดับพื้นที่จะเป็นผู้ประเมินแล้วรายงานให้ระดับอำเภอและ จังหวัดทราบ บางครั้งเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอผู้รับผิดชอบเป็นผู้ประเมินผลงานเอง อย่างไรก็ตาม การประเมินผล ดังกล่าวไม่ใช่การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจการ ประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ส่วนการประเมินผลบุคลากร จังหวัดได้มีการกำหนดประเด็นร่วมกัน เช่น งานในพื้นที่ งานพิเศษ งานคุณลักษณะในการปฏิบัติงาน เป็นต้นและแจ้งผลการประเมินให้ รับทราบทุกคน ทุกระดับ แต่การประเมินผลดังกล่าวสามารถดำเนินการได้บางพื้นที่เท่านั้น สำหรับ ปัญหาเกี่ยวกับระบบประเมินผลงาน สรุปได้ดังนี้

- การแจ้งผลจากการประเมินค่อนข้างล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ และไม่สามารถ นำมาปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานได้
- การประเมินผลยังไม่ครอบคลุมภารกิจพื้นที่ และผู้ให้บริการส่วนใหญ่ จึงเกิดความ ไม่เข้าใจกิจกรรม โครงการ และตัวเจ้าหน้าที่
- การประเมินผลดำเนินการอย่างไม่ต่อเนื่อง

ระบบการประชาสัมพันธ์

เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอดำเนินการในการประชาสัมพันธ์โดยตรง เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวในชุมชน การบอกผ่านผู้นำชุมชน หรือการประชาสัมพันธ์งานบุญหมู่บ้าน เป็นต้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับระบบประชาสัมพันธ์

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนการเข้าร่วม กิจกรรมของชุมชนมีน้อย
- การประชาสัมพันธ์ยังไม่ต่อเนื่อง
- ขาดเครื่องมือช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงาน เช่น กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

เป็นการดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่าง ๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่สอดคล้อง และตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการ แผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่ หน่วยงานในระดับตำบล โดย ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนด้านการ เกษตรในระดับตำบล โดยใช้กระบวนการทำงานกับชุมชนเป็นแนวทางการดำเนินงาน เมื่อได้แผน ชุมชนแล้วต้องจำแนกแผนชุมชนออกเป็นแผนที่ชุมชนดำเนินการเอง และแผนที่ต้องการสนับสนุนจาก หน่วยงานภายนอกเพื่อประสานงานในการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

หน่วยงานจากภายนอกมีการสนับสนุนแผนชุมชนในระดับปานกลาง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กองทุนหมู่บ้าน และงบประมาณเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนี้องค์กรท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของแผนพัฒนาด้านการเกษตร และยังไม่มีทีมงานรับผิดชอบแผนชุมชนที่ชัดเจน สำหรับปัญหาของระบบสนับสนุนแผนชุมชน สรุปได้ดังนี้

- การสนับสนุนแบบ Top down ไม่ตรงตามแผน
- ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนทำให้การผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีค่อนข้างน้อย

ข้างน้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตรได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการกำหนดลักษณะการส่งเสริมคำนึงถึงนโยบายการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และระบบส่งเสริมการเกษตรต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต้องเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้การส่งเสริมบรรลุวัตถุประสงค์ คือ ให้เกษตรกรมีความอยู่ดีกินดี พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543) ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2542 ภายใต้แผนจัดความยากจน เป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิเทศสหการ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยในส่วนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานหลักในการปฏิบัติงานตามโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกรให้สามารถวางแผนและดำเนินกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน และเพิ่มขีดความสามารถให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในด้านความรู้ และทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพตรงกับความต้องการของเกษตรกรและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อระดมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่า โดยการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การสืบค้นและประเมินคุณภาพขององค์กรชุมชน ผู้นำและผู้รู้ในท้องถิ่นสร้างโอกาสให้ชุมชนร่วมคิดร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาและวางแผนชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งจะเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการมากกว่าการให้ทุนเพื่อจัดทำโครงการและในระยะยาวจะทำให้ชุมชนสามารถระดมทุนและทรัพยากรในท้องถิ่นได้ และส่งผลให้การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่างๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิด/ปรัชญา

ชุมชนที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยอาศัยการรวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียนและจิตสำนึกเพื่อสังคมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในลักษณะภาคีพัฒนาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกร

องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบัน การศึกษาท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น และองค์กรชุมชนต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญเรื่องกระบวนการบทสนทนาใหม่ในการพัฒนา เน้นเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาองค์กรในรูปแบบบูรณาการ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดเวทีเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร(2546) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชนซึ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินงานโครงการข้างต้นไว้ว่าประกอบด้วย

1.ค้นหาผู้นำอาสาสมัคร โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือกกันเอง เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานต่าง ๆ ตามกระบวนการ

2.การเตรียมความพร้อมของชุมชน เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน ปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ยั่งยืน เป็นเวทีให้เรียนรู้ถึงประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาทั้งข้อดีข้อด้อย

3.เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาชุมชนของตนเองที่ผ่านมาได้เรียนรู้ถึงแนวคิด วิธีการ ข้อดี ข้อด้อย ผลที่เกิดกับชุมชน

4.ประเมินศักยภาพของชุมชน เรียนรู้และค้นหาข้อมูลศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของดีที่มีอยู่ เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหน พร้อมทั้งจะพัฒนาจากพื้นฐานที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

5.การศึกษาฐานงานพื้นที่ต้นแบบเกี่ยวกับกระบวนการคิด การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและชุมชน เพื่อนำมาสังเคราะห์ใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน

6.การกำหนดแผนชุมชนระดับตำบล เป็นแผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ร่วมกันคิดแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชน

7.ประชาสัมพันธ์แผนชุมชน เป็นการเสนอโครงการให้เกษตรกรทั้งตำบล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับปรุงรายละเอียดโครงการ จัดลำดับความสำคัญ และเป็นการหาแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

หลังจากได้แผนของชุมชนแล้ว ชุมชนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเริ่มจากกิจกรรมที่ชุมชนสามารถเริ่มได้ด้วยตนเองก่อน ส่วนกิจกรรมที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่ในการประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากโครงการวิจัยที่กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ทำการศึกษาการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ต่างๆ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง และการศึกษาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนใน

การพึ่งพาตนเอง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในที่นี้ขอกล่าวถึง 4 จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

คุณนัท พานิชโยทัย และคณะ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.หินลาด อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก พบว่า ในการจัดเวทีสามารถใช้เป็นกลไกการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละเวทีที่ชัดเจนและมอบภารกิจแก่ชุมชนไปดำเนินการต่อทุกครั้ง มีการเตรียมการก่อนเริ่มเวที และมีการสรุปบทเรียนทุกครั้ง จากการจัดเวทีทำให้ชุมชนรู้ว่าควรจะไปทิศทางใด สามารถคิด วิเคราะห์ในการทำแผนชุมชน มีการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบล รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานภายนอกก่อให้เกิดกิจกรรมใหม่ด้านสังคม เศรษฐกิจ มีแนวโน้มเกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมสำหรับเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ พบว่า เจ้าหน้าที่มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการและมีบทบาทชัดเจนขึ้นในการเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก

วิทยา อธิปอนันต์ และคณะ(2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พัทลุง พบว่าในการจัดเวทีเรียนรู้ ทำให้ชุมชนรู้ศักยภาพ ชัดจำกัด ตลอดจนปัญหาของตน รู้จักตนเองมากขึ้น สามารถกำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชนว่าควรดำเนินทิศทางใด นอกจากนี้มีการจัดเวทีเครือข่าย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ ประสานงาน และทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับเจ้าหน้าที่ พบว่า มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการปรับบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก ปรึกษา ให้คำแนะนำและประสานงาน เกิดแนวความคิดการพัฒนาโดยยึดชุมชนเป็นหลัก

จำลอง พุ่มซ้อน และกังสดาล สวัสดิ์ชัย (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.บ้านยาง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ พบว่า จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้นำ ชุมชนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมากขึ้น ชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ประสานงานกับองค์กรต่างๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนในทิศทางที่ตนเองกำหนดและสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนได้เอง สำหรับเจ้าหน้าที่ พบว่าสามารถเรียนรู้ในการปรับบทบาทตัวเองจากการเป็นผู้ชี้แนะมาเป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสานงานและเป็นที่ปรึกษา กระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สนั่น สุขพอดิ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ห้วยไผ่ อ.เมือง จ.ราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมสรุปบทเรียน ตลอดจนทบทวนอดีตเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่า มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ พัฒนาระบวนการคิดการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ

สรุปได้ว่าจากการส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก พัทลุง บุรีรัมย์ และราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบลและประสานงานกับหน่วยงานภาย

นอกเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในตำบล จากการดำเนินการผู้นำชุมชนที่สามารถดำเนินกระบวนการนี้ได้ดี และมีความต่อเนื่องต้องเป็นผู้ที่เข้าใจกระบวนการอย่างถ่องแท้ ทุ่มเท เสียสละและมีทัศนคติที่ดีและ เน้นการทำงานเป็นทีม สำหรับเจ้าหน้าที่ที่ปรับบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ไปเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการต้องมีความรู้ ความสามารถในการทำงานกับชุมชน มีทักษะ ประสบการณ์ และสามารถสร้างสำนึกร่วมให้ชุมชนได้ จึงประสบความสำเร็จ

2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ความหมายและแนวคิด

สุภางค์ จันทวานิช (2531) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการที่ ผู้ถูกวิจัย(ชาวบ้าน)เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วม อย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัยนับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการ การช่วยให้ ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) ได้สรุปความหมายของงานวิจัยท้องถิ่นที่ใช้วิธีการ เช่นเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดตั้ง คำถามทบทวนสภาพที่เป็นอยู่ วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อ ปรับปรุงงานต่อไป ทั้งนี้ ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทำงาน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็น การผสมผสานระหว่างการมีส่วนร่วม การปฏิบัติการและการแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมกันรับผลที่เกิดจากการ ดำเนินงานและสรุปบทเรียน เพื่อหาทางพัฒนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้คือเป็นกระบวนการทาง สังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกชน เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มที่เป็นเจ้าของงานวิจัย ร่วมกันวิจัยเรื่องของตนเองทุกขั้นตอนเน้นการปฏิบัติที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม องค์กร ศึกษาวิธีปฏิบัติให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างอิสรภาพ ปลุกจิตสำนึกให้คนคลี่คลายเอาชนะ ปัญหา เน้นการวิพากษ์สะท้อนตนเอง เป็นวงจรการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไม่มีกรอบเจาะจงเรื่อง วิธีการใช้แนวทางผสมผสาน เน้นเทคนิคการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติ ร่วมกัน ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างที่วิจัยตลอดเวลา และทบทวนวัตถุประสงค์ในที่วิจัยเป็นระยะ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การมีส่วนร่วมตรงกับความต้องการของทุกฝ่าย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีปรัชญาเพื่อมุ่งช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถเป็นประโยชน์สูงสุด หาวิธีแก้ปัญหของตนเอง เมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไร เป้าหมายสูงสุดของ PAR คือ การช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีเป้าหมาย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการของตนเอง (พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ, 2545)

พนัส พฤกษ์สุนันท์ อุบล จันทรเพชรและจินตนา ชุนหมุกดา. (2545) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาองค์กร หน่วยงาน และชุมชน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนและบุคคล รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงองค์กร หน่วยงานและชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

กมล สุดประเสริฐ (ม.ป.ป.) ให้แนวคิดว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยค้นคว้าแสวงหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ต่างกันแต่เพียงว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนาเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในกระบวนการวิจัยและในการใช้ประโยชน์จากการวิจัย

ชนิษฐา กาญจนรังสี (2544) อ้างโดย ประจักษ์ เข้มมุกต์ และคณะ (ม.ป.ป.) เสนอแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เป็นการวิจัยที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่ไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นในอนาคตซึ่งไม่อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์นั้นถูกกระทบจากเหตุการณ์แวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัย รวมทั้งผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงต้องเก็บมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์และตัดสินใจในการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่อ ๆ มาในกระบวนการวิจัยเสมอ กระบวนการวิจัยจึงต้องมีความยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดในวงจรร แต่เป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่วงจรใหม่ซึ่งเป็นวงจรของการแสวงหาความรู้และการกระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่และดำเนินการต่อไปได้ตราบเท่าที่คนในชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมกันวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่า คนทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น และจะต้องเริ่มจากความรู้สึกของคนที่มีความปัญหา หรือความต้องการของชุมชน แล้วเคลื่อนสู่การสร้างความสำเร็จ และการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของปัญญา จิตใจและกายภาพ

บำเพ็ญ เขียวหวาน (ม.ป.ป.) กล่าวถึง งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)ไว้ว่างาน PAR ต้องรับใช้คนที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง โดยเริ่มจากการพูดคุยถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ศักยภาพ ปัญหา แล้ววิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงจำเป็นต้องประสานความเข้าใจกัน ผู้ร่วมวิจัยต้องยอมรับข้อจำกัดและจุดเด่นของกันและกัน ไม่ยึดติดกรอบคิดเดิม ทฤษฎีเดิม

ข้อสรุปเดิม ต้องมีการเสริมหนุนด้านต่างๆ หรือทรัพยากร เวลาและอื่นๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งการจัดเวทีพบปะ เป้าหมายไม่ใช่การได้ผลงานมาตีพิมพ์ แต่อยู่ที่เกิดการพัฒนา การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา PAR จะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นกับเจตนารมณ์ที่จะทำประโยชน์ต่อกลุ่ม องค์กร ชุมชน ด้วยความรักศรัทธา เชื่อมั่นในทีมทุกคน

สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการวิจัยเพื่อการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล เพื่อพัฒนาศักยภาพทั้งในกระบวนการวิจัย และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กรและชุมชนของตนเอง โดยทบทวนสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แนวทางแก้ไข ปัญหา ทดลองทำ ทั้งนี้ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์แต่ละประเด็น เพื่อสรุปคำตอบและถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

ทั้งนี้ประจักษ์ เข้มมุกต์ และคณะ (2546) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมทุกด้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้ด้อยโอกาสและสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของชุมชนและเกิดความตระหนักในบทบาทความรับผิดชอบของตนเอง ร่วมแก้ไขปัญหายของตนเองและชุมชน นอกจากนี้การดำเนินการวิจัยยังเน้นการเก็บรวบรวม ข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาและ แนวทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น นอกจากนี้เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหและพัฒนาชุมชนอีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

สุริยา วีรวงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอว่า การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนสำคัญ

2 ขั้นตอนหลัก คือ

1. ขั้นตอนการเตรียมการ

1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสู่ชุมชน ข้อมูลชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาพิจารณาตัดสินใจเลือกพื้นที่ดำเนินการ

1.2 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้ นักวิจัยเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้เร็วขึ้น และชาวบ้านยอมรับนักวิจัยเป็นสมาชิกของชุมชนได้โดยสนิทใจ การสร้างความสัมพันธ์ได้ดี จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ดี

2. ขั้นตอนการวิจัย

2.1 การศึกษาและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เป็นการศึกษาวិเคราะห์ชุมชนและให้การศึกษากับชุมชนพร้อมกันไปโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติ

2.2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ PAR เน้นย้ำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการกำหนดปัญหาความต้องการของชุมชน การประเมินทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนการตัดสินใจ เปรียบเทียบ และการจัดการเพื่อการทำโครงการที่แก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2.3 กำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันเพื่อคัดเลือกโครงการและกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ในขั้นตอนนี้ควรให้ชาวบ้านจัดให้มีแกนนำเป็นกลุ่มทำงานหรือองค์กรเพื่อรองรับการทำโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนา และมีการสร้างข้อตกลงระหว่างชาวบ้านหรือกลุ่มทำงาน บทบาทของนักวิจัยและ/หรือนักพัฒนาในระยะนี้ คือ การชี้แจง รายละเอียดของโครงการ และประสานงานให้ชาวบ้านตกลงกันให้ได้ว่าใครจะรับผิดชอบในเรื่องอะไรบ้าง กำหนดข้อตกลงในรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานในทุกขั้นตอน ให้ทุกคนรับรู้ความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน ข้อตกลงทุกเรื่องจะต้องเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายมีความโปร่งใส และตรวจสอบได้

2.4 การปฏิบัติงานตามโครงการเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง คำถามที่ผู้วิจัยจะต้องใช้ถามกันในกลุ่มหรือคณะทำงานเพื่อดำเนินงานขั้นนี้ คือ ทำอะไร ที่ไหน ทำเมื่อไร และทำอย่างไร

2.5 การติดตามประเมินผลโครงการ เป็นกิจกรรมที่จำเป็นและขาดไม่ได้ในกระบวนการวิจัยแบบ "PAR" การติดตามผล หมายถึง การตรวจสอบของชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านตลอดเวลาว่างานหรือกิจกรรมที่ได้เริ่มทำไปในขั้นตอนที่ 2.4 นั้น สามารถดำเนินงานไปได้อย่างต่อเนื่องหรือไม่ โดยใช้คำถามชุดเดิม คือ ดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมหรือมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรหรือไม่เพื่อที่จะได้มีการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ

ในกระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาร่วมกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในรูปแบบที่เป็นการสร้างเสริมและสนับสนุนประชาชนและหรือองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งนั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นตอนภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว เนื่องจากมีเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความพร้อม ความเข้าใจ ปัญหาพื้นฐานของประชาชนและปัญหาสภาพพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น กระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาโดยเน้นหลักการพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชน ในการที่จะร่วมมือและประสานการทำงานพัฒนาไปด้วยกัน การวิจัย PAR เป็นการช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหา แนวทางแก้ปัญหาการพัฒนาตนเองและความต้องการของคน โดยมีนักวิจัย นักพัฒนา หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกันศึกษาและกำหนดปัญหา เพื่อตัดสินใจและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้

เกิดกิจกรรมชุมชนที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ชะงักงัน ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และเกิดการนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุภาพรรณ ณ บางช้างและคณะ (2531) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ.2528-2531 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน ให้มีคุณลักษณะของการพึ่งตนเองและมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับองค์กรด้านเศรษฐกิจและองค์กรด้านศาสนา วัฒนธรรม พบว่าองค์กรชุมชนหรือกลุ่มการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชนที่ศึกษามีลักษณะและศักยภาพที่แตกต่างกันเป็น 3 แบบ คือ

1. องค์กรชุมชนแบบธรรมชาติที่เกิดจากการริเริ่มและการดำเนินงานของชาวบ้านเองมีศักยภาพของการพึ่งตนเองและมีส่วนร่วมมากที่สุด
2. องค์กรที่เกิดจากความต้องการของชาวบ้าน โดยได้รับความสนับสนุนจากเอกชนภายนอกมีศักยภาพรองมา
3. องค์กรที่รัฐจัดตั้งศักยภาพน้อยที่สุด

มาริสสา โกเศยะโยธิน (2543) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติ และการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม 02 ต.คลองไผ่เถื่อน อ.คลองหาด จ.สระแก้ว โดยมีเจ้าหน้าที่หน่วยราชการ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก พบว่าทุกฝ่ายที่ร่วมในโครงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติตามบทบาท หน้าที่ เกษตรกรมีการเรียนรู้และช่วยเหลือกันในการพัฒนาอาชีพ และมีทักษะในการปฏิบัติด้านเกษตรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น คือ การลดการใช้สารเคมี โดยนำสมุนไพรมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และมีการใช้ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี เกษตรกรที่ร่วมโครงการมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยการปลูกผักด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง มีการขยายพื้นที่การปลูกผัก เกษตรธรรมชาติและเพิ่มชนิดผักที่ปลูก และมีการวางแผนทางในการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองอย่างเป็นรูปธรรม มีการรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยหมักใช้และจำหน่าย จากการวิจัยพบว่ากระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความเหมาะสมที่จะใช้ในการพัฒนาอาชีพด้านเกษตรธรรมชาติซึ่งเป็นแนวทางเกษตรกรรมแบบยั่งยืน จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงเสนอแนะว่า ควรนำการวิจัยแบบนี้ไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชนบทและพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และควรคำนึงถึงความสามารถพึ่งตนเองได้ในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง

พนัส พฤษสุนันท์ อุบล จันทรเพชรและจินตนา ชุณหภูมิดา. (2545) ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนนาอยู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนน่ายุและ ฟังตนเอง -พบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้มีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดีจนก่อเกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สนิท สัตโยภาส และคณะ (2544) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน :กรณีศึกษา ต.แม่แฝกใหม่ อ.สันทราย บ้านแม่ละงอ ต.น้ำแพร่ อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ และ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนกลุ่มตัวอย่างมีความสามารถพัฒนาตนเอง และตัดสินใจได้ด้วยตนเองในทุกด้านอันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จากการวิจัยปรากฏว่า ได้รับทราบประวัติชุมชนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ตำบล ได้ทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนกลุ่มตัวอย่าง จึงดำเนินโครงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน การทำเวทีชาวบ้านและการสัมภาษณ์ชุมชนร่วมกันศึกษาปัญหาช่วยกันวางแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมกับร่วมกันปฏิบัติการแก้ปัญหา และร่วมกันรับผลประโยชน์จากกิจกรรม ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น และชุมชนเข้มแข็งขึ้น

ปัญญา บุลิเวคินทร์ (2543) รายงานถึงประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเน้นการสนับสนุนทั้งด้านเงินทุนและด้านวิชาการ โดยระดับความร่วมมือจากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยฝึกอบรมเกษตรกรให้รู้จักว่า “เกษตรผสมผสาน” คืออะไร มีรูปแบบอย่างไร และการฝึกอบรมเทคนิควิธีการปฏิบัติในด้านการเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชในระบบเกษตรผสมผสาน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกษตรกรและการสร้างเครือข่ายร่วมกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการถ่ายทอดอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรสามารถคิดเองและขยายผลต่อยอดกิจกรรมต่างๆ ของตนเองได้ และขยายวงไปฟื้นฟูเกษตรกรรายอื่นๆ ได้ด้วย

วสันต์ กุเกียรติกุล (2533) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับเกษตรกร โดยใช้วิธีการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในด้านการวิเคราะห์พื้นที่และชุมชน การมีส่วนร่วมในกระบวนการกระตุ้นให้เกิดกลุ่มและศึกษากิจกรรมของกลุ่มพบว่าเกษตรกรมีทัศนคติไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับนโยบายในการปราบปราม ผกค. ของรัฐมาก่อน ถึงอย่างไรก็ตาม เกษตรกรต้องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และการจัดตั้งร้านค้าในหมู่บ้านจึงได้กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มโดยใช้แกนนำในหมู่บ้านกระตุ้นให้แก่เกษตรกรอื่นๆ เห็นความสำคัญในการแก้ปัญหา ศึกษาดูงาน และใช้วิธีใช้เกษตรกรด้วยตนเอง หลังจากนั้นแกน

นำหมู่บ้านโดยอาศัยเกษตรตำบลสามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และสร้างร้านค้าในหมู่บ้าน โดยอาศัยแรงงานของชาวบ้านทั้งหมด

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2537) ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้านในการพัฒนาส่งเสริมการเกษตรใน 5 หมู่บ้านของจังหวัดพังงา เป็นระยะเวลา 2 ปี เพื่อกระตุ้นให้เกิดองค์กรชาวบ้านโดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เป็นสื่อ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการรวมตัวและการดำเนินกิจกรรมขององค์กรที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านต่าง ๆ มีฐานมาจากกลุ่มต่าง ๆ ที่มีกิจกรรมเดิมในหมู่บ้าน การดำเนินงานขององค์กรส่วนใหญ่จะมีผลต่อด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านค่อนข้างชัดเจนคือทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีผลด้านการพัฒนาทรัพยากรในชุมชน องค์กรที่เกิดขึ้นบางองค์กรมีบทบาทในการทำให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรในชุมชนเป็นอย่างมาก และยังพบว่าการพัฒนาในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาด้านรายได้และเศรษฐกิจของชาวบ้าน นอกจากนี้พบว่าทุก ๆ องค์กรที่เกิดขึ้นมีการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านสังคมในชุมชน เช่น การพัฒนาผู้นำ การพัฒนากระบวนการทำงาน และการเรียนรู้ของชุมชนด้านต่าง ๆ การร่วมมือกันของชาวบ้าน และการได้รับการและสวัสดิการจากทางราชการ

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544) กล่าวถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสม มีการประชุมระดมสมองกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น เร็วขึ้น พลังกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรเป็นสำคัญ ผลด้านอื่น เช่น ผลงานของนักส่งเสริมและหน่วยงาน เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น การทำงานกับกลุ่มจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพความคิดเห็น และบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน ระหว่างนักส่งเสริมกับกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุเป้าหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้งานวิจัยเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ผลจากการวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ ได้คำตอบของปัญหาที่ต้องการทราบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร และสามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานในการส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถประยุกต์ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาที่ถูกทิศทางและสอดคล้องกับสถานการณ์ของบุคคลเป้าหมาย และผู้บริหารได้ทราบข้อเท็จจริง รวมทั้งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานสำคัญจากการวิจัยทำให้ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารในการวินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจปัญหาได้ดีและมีประสิทธิภาพ

จากการตรวจเอกสารสรุปได้ว่า สถานการณ์ปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นเพื่อให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป กรมส่งเสริมการเกษตร โดย

การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงเห็นสมควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทุกตำบลเป็นกลไกในการทำงาน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือเจ้าหน้าที่ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเขต ส่วนกลาง และเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมาย เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น ตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผน และการดำเนินงาน รวมทั้งการจดบันทึก การร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อเพิ่มเติมในรายละเอียดในทางปฏิบัติของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนามาจากระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน ประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นไปตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง โดยมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถเรียนรู้การทำวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงาน และประยุกต์ แนวคิด วิธีการดำเนินงาน ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว และจากการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย จึงได้กำหนดขอบเขตและแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่ (โดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพ)

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฯ
แบบมีส่วนร่วม

- λ เป็นศูนย์ที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชน
- λ เป็นศูนย์กลางบูรณาการระหว่างหน่วยงานและชุมชน
- λ เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรใน พท. รูป
แบบเบ็ดเสร็จ (one stop service)
- λ เป็นศูนย์ที่มีเครือข่ายบริการและถ่ายทอดความรู้ เช่น
เครือข่ายวิทยากรชาวบ้าน
- λ เป็นศูนย์ที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการศูนย์ฯ
อย่างชัดเจน

การให้บริการของศูนย์ฯ แก่ชุมชนที่
เหมาะสม

- λ บริการแบบบูรณาการ
- λ มีจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี พร้อมทั้งวิทยากรเกษตรกร
ที่เหมาะสม และใช้ประโยชน์ มีข้อมูลข่าวสาร อุปกรณ์
เครื่องมือ สำหรับบริการและให้บริการพึงพอใจ

กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

- λ เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็น
ศูนย์กลางการพัฒนาโดยการจัดเวทีชาวบ้าน

บทบาทและกระบวนการทำงานของ
เจ้าหน้าที่

- λ เป็นผู้ประสานงานและสนับสนุน
- λ เป็นวิทยากรกระบวนการการถ่ายทอดความรู้และดำเนินการ
แบบมีส่วนร่วม (เป็นผู้ดำเนินการจัดเวทีชุมชนร่วมกับชุมชน)
- λ มีกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ชัดเจน

ระบบส่งเสริม
การเกษตร
(กระบวนการ
ทำงานส่งเสริม
การเกษตร
ที่มีศูนย์บริการฯ
เป็นกลไก)
ที่มี
ประสิทธิภาพ

ชุมชน
พึ่งตนเอง
ได้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

- λ จัดทำข้อมูลเกษตรกรรายครัวเรือน
- λ จัดทำเครือข่ายระบบข้อมูลระหว่าง
อำเภอและจังหวัด
- λ มีข้อมูลการเกษตรด้านภาพ/
ชีวภาพ/เศรษฐกิจ / สังคม

ระบบพัฒนาบุคลากร

- λ การพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน
ทุกระดับ
- λ บุคลากรมีความรู้ทักษะในการ
ดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร
- λ เป็นนักส่งเสริมมืออาชีพ (วิทยากร
กระบวนการ, นักประสานงาน)

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบการประชาสัมพันธ์

- λ พัฒนาโดยใช้สื่อพื้นบ้านเป็นหลัก
- λ ดำเนินการเสริมสร้างกิจกรรมการ
ประชาสัมพันธ์ในพื้นที่
- λ มีการเผยแพร่ข่าวสารปฏิบัติของ
หน่วยงาน

ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

- λ วิธีการบริหารจัดการ/การมีส่วนร่วม/
การมีบูรณาการ/ลักษณะการ
สนับสนุน

ระบบประเมินผลงาน

- λ เป็นการประเมินผลเพื่อ
พัฒนาการทำงาน
- λ เป็นระบบที่ผู้รับการประเมิน
มีส่วนร่วมในการประเมิน

ระบบติดตามผลและเฝ้าติดตาม

- λ เป็นระบบเฝ้าติดตามแบบ
มีส่วนร่วม
- λ เป็นระบบที่ให้การชี้แนะ/
แนะนำ
- λ เป็นระบบที่ทำอย่าง
จริงจังต่อเนื่อง

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research , PAR) โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนในการศึกษา

- 1) การศึกษาเอกสาร โดยการรวบรวมแนวคิด แนวทาง และนโยบายในการพัฒนาการเกษตร ของประเทศ รวมทั้งการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตชุมชน การ ประเมินและติดตามผลการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการ วิเคราะห์ กำหนดโจทย์การวิจัย และกิจกรรมการวิจัย
- 2) การวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยจัดเวทีในการวิเคราะห์ สถานการณ์ ปัญหา ความคาดหวัง และแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่ระดับกรม ภาค จังหวัด อำเภอ และเกษตรกรซึ่งเป็นบุคคลเป้าหมายในการดำเนินงานพัฒนาการเกษตร เข้ามามีส่วนร่วมใน เวที ซึ่งเน้นกระบวนการในการจัดเวทีการสนทนาแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาความรู้ความ เข้าใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้เข้าใจถึงหลักการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 3) การวิเคราะห์โจทย์และกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ ปัญหา ความคาดหวัง แนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร และแนว คิดแนวทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย โจทย์วิจัย และกิจกรรมที่จะ ต้องดำเนินการในการวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบในการตอบโจทย์วิจัยดังกล่าว โดยคณะนักวิจัย ของจังหวัด และจัดเวทีให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในข้อเสนอแนะและปรับปรุง
- 4) ดำเนินการตามกิจกรรมการวิจัยส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในแต่ละประเด็น ดำเนิน การในกิจกรรมที่กำหนด ทั้งนี้ ให้มีเวทีในการร่วมกันสรุปทบทวนและแก้ไขปัญหาร่วมกัน อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอทั้งในระดับกรม จังหวัด อำเภอ และตำบล

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนและ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ เป็นผู้ร่วมในกระบวนการวิจัย คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้บันทึกเก็บรวบรวม ข้อมูล และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสรุปและวิเคราะห์ผลในการดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอน ซึ่งการวิเคราะห์ผลมุ่งเน้นหาแนวทางในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรที่มีความเหมาะสม ในการบันทึก เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้หลาย ๆ วิธีการ เช่น การเก็บข้อมูลพื้นฐานก่อนการวิจัย ใช้ แบบสอบถามถึงโครงสร้าง การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ มีเวทีในการเก็บข้อมูลและสรุปทบทวนระหว่าง

ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย เป็นต้น โดยคณะนักวิจัยของจังหวัดจะร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์หาแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่มีความเหมาะสม ปัจจัยที่ส่งผลการดำเนินงานและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ในการดำเนินงาน

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษามีขอบเขตในการดำเนินงาน ดังนี้

1. คัดเลือกอำเภอและตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยให้อำเภอแสดงความประสงค์ในการเข้าร่วมดำเนินการวิจัยด้วยความสมัครใจ และให้อำเภอคัดเลือกตำบลตัวอย่าง โดยความสมัครใจเช่นกัน ซึ่งได้คัดเลือกอำเภอ และตำบลในการดำเนินการวิจัย จำนวน 3 อำเภอ 7 ตำบล 3 ตำบล รวม 9 ตำบล คือ อำเภอเมือง ตำบลตำนาน ตำบลท่าแค และตำบลพญาขัน อำเภอควนขนุน ตำบลพนาสูง ตำบลทะเลน้อย และตำบลแพรกหา อำเภอกงหรา ตำบลคลองทรายขาว ตำบลชะรัด และตำบลสมหวัง
2. เนื้อหาในการศึกษา ขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา คณะนักวิจัยและผู้ร่วมในการดำเนินการวิจัย ร่วมกันตัดสินใจประเด็นและขอบเขตในการศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากสถานการณ์การดำเนินงาน ปัญหาในการดำเนินงาน ตามระบบส่งเสริมการเกษตรของแต่ละจังหวัด จึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษา ดังนี้
  1. ระบบการทำงานในพื้นที่
    - 1.1 กระบวนการทำงานและการบริหารจัดการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
    - 1.2 กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล
  2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
    - 2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศ
    - 2.2 ระบบพัฒนาศักยภาพ
    - 2.3 ระบบการติดตามและนิเทศงาน
    - 2.4 ระบบประเมินผลงาน
    - 2.5 ระบบการประชาสัมพันธ์
    - 2.6 ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

ระยะเวลาการศึกษาวิจัย

มิถุนายน 2545 – ธันวาคม 2546

กิจกรรมสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย

1.1 จัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยส่วนกลางและจังหวัด จำนวน 7 ครั้ง

ดังนี้

ครั้งที่ 1	13 -15 ส.ค.45	ก่อนดำเนินการวิจัยเพื่อความเข้าใจร่วมกัน และปรับแผนการวิจัยร่วมกัน โดยมีการให้ความรู้แก่นักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการจัดทำ Benchmark เพื่อให้ นักวิจัยระดับจังหวัด ได้ประเมินสถานการณ์ระบบส่งเสริมการเกษตร ก่อนเริ่มโครงการ รวมทั้งวางแผนการวิจัยและการดำเนินการวิจัย
ครั้งที่ 2	10-11 ต.ค. 45	รายงานผลการดำเนินโครงการวิจัยในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมาของแต่ละพื้นที่ วางแผนการดำเนินงานในช่วง 3 เดือนต่อไป ให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคและบทบาทของวิทยากรกระบวนการ
ครั้งที่ 3	14 ม.ค. 46	ร่วมกันสังเคราะห์ผลงานวิจัย มีการกล่าวถึงปัญหาจากการวิจัยที่ผ่านมาและข้อคิดที่ได้จากการวิจัย
ครั้งที่ 4	24-25 มี.ค. 46	สรุปการดำเนินการวิจัยในช่วง 6 เดือน โดยการรายงานการดำเนินงาน รายงานความก้าวหน้า การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย และร่วมกันตอบโจทย์วิจัย
ครั้งที่ 5	18-20 มี.ย. 46	สรุปผลการดำเนินการรายงานความก้าวหน้าและวิเคราะห์ผลการวิจัยในโจทย์ที่กำหนดไว้
ครั้งที่ 6	18-19 ก.ย. 46	- เสนอผลงานวิจัยในระดับจังหวัด และมีการแนะนำประเด็นในการสรุปผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์และควรเก็บประเด็นที่ส่งผลกระทบต่องานวิจัยให้ครบทุกประเด็น ทุกโจทย์ มีการให้ข้อเสนอแนะในการเขียนรายงานการวิจัยเพิ่มเติม - กำหนดการสัมมนาเพื่อเสนอผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัยในการดำเนินกิจกรรมในการสัมมนา
ครั้งที่ 7	28-29 ต.ค.46	- นำเสนอผลงานวิจัยส่วนกลาง และแต่ละจังหวัด เพื่อเตรียมการนำเสนอร่างผลงานวิจัย

1.2 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการของทีมวิจัยส่วนกลาง เพื่อสรุปความก้าวหน้าการดำเนินงานวิจัยของจังหวัดต่าง ๆ ที่รับผิดชอบ และวางแผนการสนับสนุนการทำวิจัยของจังหวัด จำนวน 9 ครั้ง มีรายละเอียด ดังนี้

ครั้งที่ 1	12 ก.ค. 45	กำหนดจัดสัมมนาเตรียมความพร้อมของนักวิจัย ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง ภาค จังหวัด เนื้อหาการสัมมนา ประกอบด้วย ชี้แจงการบริหารจัดการโครงการ ทำความเข้าใจกระบวนการวิจัยและบทบาทนักวิจัย วิธีการเก็บข้อมูล การจัดบันทึก การทำกรอบวิจัย Action Plan, Bench Mark.เป็นการเตรียมการก่อนการสัมมนานักวิจัยส่วนกลางและจังหวัดครั้งที่1
ครั้งที่ 2	26 ก.ค. 45	•ปรับปรุงแบบฟอร์ม Bench mark และ PAR และจัดทำร่างกำหนดการสัมมนา เป็นการเตรียมการก่อนการสัมมนานักวิจัยส่วนกลางและจังหวัดครั้งที่2
ครั้งที่ 3	24 ก.ย. 45	เตรียมการสัมมนาระหว่างทีมวิจัยส่วนกลางและจังหวัด ครั้งที่ 2 เนื้อหาการสัมมนาประกอบด้วย การรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการวิจัย ทบทวนและ ปรับแผนปฏิบัติการ เทคนิคและบทบาทของวิทยากรกระบวนการ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัย
ครั้งที่ 4	2 ม.ค. 46	การประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการสังเคราะห์ งานวิจัย เสนอประเด็นในการสรุปผลการวิจัยประกอบด้วย - การวิเคราะห์ out put เกี่ยวกับระบบการทำงานในพื้นที่ทั้งที่เกี่ยวกับศูนย์บริการ, บทบาทเจ้าหน้าที่และกระบวนการ - การวิเคราะห์ out put เกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงาน ทั้งระบบข้อมูล สารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร ระบบนิเทศงาน ประเมินผล ประชาสัมพันธ์และระบบสนับสนุนแผนชุมชน - วิเคราะห์ผลลัพธ์ (out come) ที่เกิดจากกระบวนการวิจัย ได้ส่งผลถึงเกษตรกรชุมชน เจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตรอย่างไร
ครั้งที่ 5	6 ม.ค. 46	เน้นการกำหนดการสัมมนาเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ในช่วงเวลาการทำงาน 6 เดือนที่ผ่านมา
ครั้งที่ 6	20 ก.พ. 46	เตรียมความพร้อมในการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัยร่วมกับคณะกรรมการโครงการฯ ในวันที่ 5 มี.ค. 46 โดยให้นักวิจัยทุกท่านเตรียมข้อมูลที่จำเป็นให้พร้อมสำหรับการประชุมและมีการกำหนดบทบาทและแนวทางการทำวิจัยของนักวิจัย

- ครั้งที่ 7   5 มี.ค. 46   รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการวิจัยฯ ให้คณะกรรมการโครงการฯ จาก สกว. ทราบ และมีการให้ข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการโครงการในประเด็นต่าง ๆ
- ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาจากภายนอก ปัญหาด้านทักษะ และความคิดของชาวบ้าน
  - การเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น ควรมีการประสานร่วมมือกับหน่วยงานอื่นให้มากกว่านี้
  - ประเด็นในการรายงานในแต่ละโจทย์ควรบอกว่า ก่อนการวิจัยเป็นอย่างไร เพราะอะไร สิ่งที่ดีควรเป็นเป็นอย่างไร หลังการวิจัยเป็นอย่างไร เกิดอะไร เกิดได้อย่างไร
- ครั้งที่ 8   30 พ.ค. 46   รายงานการติดตามงานของจังหวัดพัทลุง จังหวัดพิษณุโลก สรุปได้ว่าทั้ง 2 จังหวัด มีการนำแผนชุมชน ไปสู่การปฏิบัติมีการกำหนดประเด็นในการสัมมนา ในวันที่ 18-20 มิ.ย. 46 และกำหนดบทบาท นักวิจัย ส่วนกลาง ในการดำเนินการสัมมนา
- ครั้งที่ 9   13 มิ.ย. 46   เตรียมการสัมมนาในวันที่ 18-20 มิ.ย. 46 มีการปรับเวลาที่จะใช้ในการแบ่งกลุ่มเพื่อสรุปแต่ละประเด็น และมีการยกร่างองค์ประกอบของรายงานผลการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย บทนำ การตรวจเอกสาร วิธีการวิจัย ระบบการทำงานในพื้นที่ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ สรุปผลและข้อเสนอแนะ และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของนักวิจัยส่วนกลาง ในการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและรายงานผลการวิจัย

แผนปฏิบัติการวิจัย

1. วางแผนและจัดทำโครงการวิจัย   มิถุนายน 2545
2. คัดเลือกอำเภอและตำบลเป้าหมาย   กรกฎาคม 2545
3. สัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการวิจัย
แก่คณะนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง 1 ครั้ง   สิงหาคม 2545
4. จัดเวทีชาวบ้าน 9 ตำบล ๆ ละ 6 ครั้ง
  - ครั้งที่ 1 ชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชน   กันยายน 2545
  - ครั้งที่ 2 ศึกษาพัฒนาการของชุมชนและข้อมูลทั่วไป   ตุลาคม 2545
  - ครั้งที่ 3 ประเมินศักยภาพของชุมชนและปัญหาของชุมชน   พฤศจิกายน 2545
  - ครั้งที่ 4 กำหนดแนวทางการพัฒนาของชุมชน   ธันวาคม 2545

- ครั้งที่ 5 กำหนดแผนของชุมชน มกราคม 2546
- ครั้งที่ 6 ประชาพิจารณ์แผนของตำบล กุมภาพันธ์ 2546
5. ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ 1 ครั้ง ธันวาคม 2545
6. จัดเวทีเครือข่ายระหว่างตำบล 3 ครั้ง ตำบลละ 1 ครั้ง พฤศจิกายน 2545
7. ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ 6 ครั้ง
อำเภอละ 2 ครั้ง
ครั้งที่ 1 ตุลาคม 2545
ครั้งที่ 2 มกราคม 2546
8. ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด 4 ครั้ง
ครั้งที่ 1 กันยายน 2545
ครั้งที่ 2 พฤศจิกายน 2545
ครั้งที่ 3 มกราคม 2546
ครั้งที่ 4 มีนาคม 2546
9. ประชุมคณะวิจัยระดับจังหวัด (ทุกเดือน)
10. ฝึกอบรม/ประชุม/สัมมนา 7 ครั้ง
ครั้งที่ 1 อบรมวิทยากรกระบวนการ 1 ครั้ง กันยายน 2545
ครั้งที่ 2 สัมมนาหาวิธีการในการบริหารจัดการศูนย์ฯ โดยชุมชน ตุลาคม 2545
ครั้งที่ 3 สัมมนาจัดทำแนวทางการพัฒนาบุคลากร พฤศจิกายน 2545
ครั้งที่ 4 สัมมนาจัดทำแนวทางการติดตามนิเทศและประเมินผล พฤศจิกายน 2545
ครั้งที่ 5 สัมมนาจัดทำแนวทางการประชาสัมพันธ์ พฤศจิกายน 2545
ครั้งที่ 6 อบรมวิทยากรเกษตรกร ธันวาคม 2545
ครั้งที่ 7 สัมมนาระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางการสนับสนุน
แผนชุมชน กรกฎาคม 2546
11. สัมมนาสรุปผลการวิจัยระดับจังหวัด 1 ครั้ง มิถุนายน 2546
12. จัดทำเอกสารรายงานการวิจัย 10 เล่ม กรกฎาคม – ธันวาคม 2546
13. อำนวยความสะดวกประสานงานวิจัย (ตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย)

บทที่ 4

ระบบการทำงานในพื้นที่

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540) ได้กำหนดระบบส่งเสริมการเกษตร ที่กรมส่งเสริมการเกษตรใช้ดำเนินการอยู่ แบ่งเป็น 2 ระบบย่อย คือ ระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ต่อมาในปี 2542 กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ปรับเปลี่ยนระบบการทำงานในพื้นที่ โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกในการทำงานในพื้นที่ มีบทบาท ดังนี้

1. เป็นศูนย์ประสานการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
2. เป็นศูนย์ข้อมูลและบริการข่าวสารด้านการเกษตร แต่ละสาขาอาชีพ
3. เป็น "เวทีชาวบ้าน" ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในตำบล
4. เป็นเวทีในการพบปะและร่วมจัดทำกิจกรรมของทุกส่วนราชการและทุกองค์กร
5. เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการเกษตร

ดังนั้น เพื่อศึกษาวิจัยระบบการทำงานในพื้นที่ดังกล่าว คณะผู้ศึกษาวิจัย จึงได้ร่วมกันกำหนด วิทยุวิจัยเป็น 2 วิทยุใหญ่ ดังนี้

วิทยุที่ 1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นอย่างไร ? ประกอบด้วย 3 วิทยุย่อย คือ

- 1.1 กระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ ควรเป็นอย่างไร ?
- 1.2 การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล แก่ชุมชนที่เหมาะสม ควรเป็นอย่างไร? (บริการอะไร อย่างไร)
- 1.3 กระบวนการที่ได้มาซึ่งแผนชุมชน ควรเป็นอย่างไร

วิทยุที่ 2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล

จากการดำเนินงานวิจัย เกี่ยวกับระบบการทำงานในพื้นที่ โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกการทำงาน ตามวิทยุวิจัยข้างต้น ซึ่งสรุปผลตามประเด็นต่าง ๆ ใน 7 ประเด็น ได้แก่

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย
2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด
3. การดำเนินการ
4. ผลที่เกิดขึ้น
5. ผลลัพธ์
6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข
7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ผลการดำเนินงานวิจัย โจทย์ที่ 1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นอย่างไร ? พอสรุปผลแต่ละโจทย์ย่อย ตามรายละเอียด ดังนี้

โจทย์ย่อยที่ 1.1 กระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ ควรเป็นอย่างไร ?

1. สถานการณ์ ก่อนการดำเนินงานวิจัย

การบริหารจัดการศูนย์ ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากชุมชนและส่วนราชการ เข้ามาเป็นกรรมการ และคัดเลือกกรรมการจากชุมชน ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกการบริหารจัดการ ศูนย์ส่วนใหญ่ ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ (ผอ.ศูนย์ฯ) ชุมชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งรวมทั้งการบริหารจัดการในส่วนที่เป็นกิจกรรมที่ศูนย์จะต้องดำเนินการ เช่น การจัดทำแผนชุมชน การถ่ายทอดความรู้ การพัฒนากลุ่ม/เครือข่าย ฯลฯ และการบริหารจัดการในส่วนของสำนักงานศูนย์ เช่น การกำหนดจุดในการตั้งศูนย์ การร่วมกันพัฒนาสำนักงานศูนย์ การดูแลศูนย์ เป็นต้น

การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนใหญ่แต่ละหน่วยงานมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง การดำเนินงานในลักษณะการทำงานเป็นทีมยังมีน้อย ยังไม่ค่อยมีการบูรณาการในการทำงาน ตั้งแต่กระบวนการวิเคราะห์ วางแผนดำเนินงาน และประเมินผลร่วมกัน ทั้งในส่วน of หน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการจัดเวทีชาวบ้าน วิทยากรกระบวนการ การสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร การจัดทำแผนของชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการถ่ายทอดความรู้ รูปแบบ "เกษตรกร" เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ สาเหตุเนื่องจากเจ้าหน้าที่ ยังไม่ได้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ UNDP เกษตรกรและชุมชนส่วนใหญ่ยังคงเคยชินกับการรับบริการจากรัฐ ยังเข้าใจบทบาทหน้าที่ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ไม่ชัดเจน

สำนักงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่ศาลาหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ที่ทำการของกลุ่มเกษตรกร และบ้านพักเกษตรกร ความพร้อมของสำนักงาน ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ในการบริการต่าง ๆ แก่เกษตรกรค่อนข้างพร้อม ได้แก่ ข้อมูลการเกษตร เอกสารคำแนะนำ และรับจดทะเบียนต่าง ๆ สำหรับการบริการด้านอื่น ๆ อาทิเช่น การตรวจสอบสารพิษตกค้าง การวิเคราะห์ดิน และข้อมูลการตลาด เป็นต้น ยังขาดความพร้อมส่งผลให้เกษตรกรไปใช้บริการ ณ ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ค่อนข้างน้อย

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่จะควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นศูนย์ฯที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา มีการบริหารจัดการของชุมชน โดยชุมชน	- ตัวแทนชุมชนคัดเลือกอนุกรรมการบริหารศูนย์ฯ และคณะทำงานสาขา โดยการจัดเวทีชุมชน มีเอกสารหลักฐานการประชุม - คณะอนุกรรมการบริหารศูนย์ฯ และคณะทำงานสาขา รับบทบาทหน้าที่ของศูนย์ฯ และบทบาทหน้าที่ของตนเอง และได้ดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ - คณะอนุกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์ฯ
2. เป็นศูนย์กลางการบูรณาการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน	- องค์กรส่วนท้องถิ่น ร่วมมือให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ อย่างสม่ำเสมอ - ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินกิจกรรมของศูนย์ฯ อาทิเช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร การจัดทำแผนงาน โครงการ การบริการทางการเกษตรอื่น ๆ - ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดเวทีชาวบ้าน และการดำเนินงานต่าง ๆ ของศูนย์ฯ อย่างต่อเนื่องและร่วมกับหน่วยราชการด้วย
3. เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่ ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service)	- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมปฏิบัติงานด้านการเกษตรศูนย์ฯ อย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน - เกษตรกรรับรู้ รับทราบ และเข้าใจการบริการของศูนย์ฯ อย่างทั่วถึง - เกษตรกรรับบริการจากศูนย์ฯ และมีความพึงพอใจ
4. เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ด้านการเกษตร	- จำนวนเกษตรกรที่เห็นประโยชน์และใช้บริการในการเรียนรู้ด้านการเกษตร - แผนการถ่ายทอดความรู้/คลินิกเกษตร และผลการดำเนินงาน
5. เป็นศูนย์ฯที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้ เช่น เครือข่ายวิทยากรชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสถาบัน กลุ่มกิจกรรม เป็นต้น	- จำนวนเครือข่ายการเรียนรู้และสมาชิก - จำนวนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและสมาชิก - จำนวนเครือข่ายอื่น ๆ และสมาชิก
6. เป็นศูนย์ฯ ที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการศูนย์ฯ อย่างชัดเจน	- คณะกรรมการศูนย์ฯ รู้ และเข้าใจบทบาทหน้าที่ - มีการพิจารณาร่วมกันเพื่อแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหน้าที่จนเกิดผลงาน
7. สำนักงานศูนย์ฯ เป็นสัดส่วนและเป็นศูนย์กลางฯ	- คณะกรรมการศูนย์ฯ เป็นผู้ร่วมกันพิจารณากำหนดที่ตั้งสำนักงานศูนย์ฯ - ตั้งอยู่เป็นสัดส่วนสะดวกในการบริการและปฏิบัติงาน

3. การดำเนินการ

ในระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 จัดเวทีชาวบ้าน เพื่อรับทราบข้อมูล ความคิดเห็น จากผู้นำชุมชน จำนวน 100 คน ซึ่งเป็นผู้แทนประชาชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ภายในตำบล เกี่ยวกับประเด็น การรู้จักศูนย์บริการฯ ศูนย์บริการฯ ทำอะไรบ้าง ชุมชนได้ประโยชน์อะไร ซึ่งได้นำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

วิธีการคัดเลือกผู้นำชุมชน โดยให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้าน เป็นผู้คัดเลือกบ้าง และใช้เวทีการประชุมของหมู่บ้านในการคัดเลือกบ้าง

- 3.2 จัดทำแผนของชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยการ จัดเวทีชาวบ้าน 5 ครั้ง ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ 1 ครั้ง และจัดเวทีเสริมอีกประมาณ 3-4 ครั้ง ซึ่งมีผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมเวทีชาวบ้าน จำนวน 45 คน โดยชุมชนเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกร่วมกัน ใช้ระยะเวลา 5-6 เดือน จึงดำเนินการแล้วเสร็จ ได้แผนชุมชน โดยชุมชน มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงทุกขั้นตอน ดังนี้

เวทีที่ 1 เตรียมความพร้อม/ทำความเข้าใจกับชุมชนในหลักการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

เวทีที่ 2 รวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม) และจัดเวที

เสริม เพื่อมอบหมายภารกิจเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ตลอดจนการตรวจสอบข้อมูล

เวทีที่ 3 วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล (ประเมินศักยภาพและปัญหาของชุมชน)

- ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ

เวทีที่ 4 กำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน

เวทีที่ 5 กำหนดแผนงาน/โครงการ และยกร่างแผนชุมชน

ประชาพิจารณ์แผนชุมชนในระดับตำบล

หลังจากนั้น ได้กำหนดผู้นำชุมชน ที่มีความรู้และประสบการณ์เดิม เหมาะสม

กับโครงการใด ให้รับผิดชอบโครงการ เรียกว่านักประกอบการ จากแผนของชุมชน โดยพิจารณาจากโครงการที่มีแนวโน้มว่า สามารถปฏิบัติได้ก่อน จำนวนตำบลละ 10 โครงการ และให้ชุมชนพิจารณาคัดเลือกผู้นำชุมชน มีความรอบรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน จำนวนตำบลละ 1 คน เรียกว่า นักวิสาหกิจชุมชน โดยร่วมดำเนินการกับสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ เครือข่ายภูมิปัญญาไทย จังหวัดพัทลุง ของโครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เน้นการเรียนรู้เพื่อนำแผนของชุมชนไปสู่การปฏิบัติ นับว่าเป็นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแผนที่ชุมชนได้วางไว้ ขณะนี้ ได้อบรมนักวิสาหกิจชุมชน และก่อตั้งสภาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพัทลุง แล้ว ส่วนผู้ประกอบการบางส่วนได้อบรมไปแล้ว คาดว่าสิ้นเดือนธันวาคม 2546 จะจัดอบรมเสร็จสิ้น และสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการที่ดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่เหมือนกันอีกด้วย

3.3 จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน ประจำปี โดยใช้เวทีการประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการประจำตำบล พิจารณาจากแผนของชุมชน และแผนขององค์กรเกษตรกร มาจัดทำโครงการประจำปี เพื่อเสนอของบประมาณสนับสนุนตามระบบ กทก.จากรัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล และอื่น ๆ รวมทั้งที่ชุมชนดำเนินการได้เอง โดยไม่ของบประมาณจากภาครัฐ ตลอดจนงาน/โครงการ/กิจกรรม ซึ่งจะต้องดำเนินการต่อเนื่อง บรรจุไว้ในแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชนประจำปี โดยแยกเป็นแผนย่อย อาทิเช่น แผนถ่ายทอดเทคโนโลยีและจัดคลินิกเกษตร แผนลงทุนและวิสาหกิจชุมชน แผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนการประชุม แผนการเยี่ยมเกษตรกร แผนประชาสัมพันธ์ และแผนบริการด้านอื่น ๆ ตลอดจนจัดทำแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ประจำเดือนในเวทีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ

3.4 คัดเลือกและพัฒนาคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

3.4.1 องค์ประกอบคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ระยะแรกเรียกว่า คณะอนุกรรมการบริหารศูนย์บริการประจำตำบล จำนวน 13 คน ประกอบด้วยผู้แทนเกษตรกร 6 คน และผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 7 คน มีผู้แทนเกษตรกร เป็นประธานคณะกรรมการ และมีการเพิ่มคณะทำงานสาขาต่าง ๆ ตามศักยภาพของพื้นที่ ระยะหลังประมาณเดือนมิถุนายน 2546 กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กำหนดให้มีการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบลใหม่ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย

- ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล   จำนวน 1 คน
- ผู้แทนสถาบันเกษตรกร   จำนวน 2 คน
- อาสาสมัครเกษตรกรในตำบล   จำนวน 1-4 คน
- ผู้แทนหมู่บ้าน   หมู่บ้านละ 1 คน
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการ
โดยตำแหน่ง
- ประธานกรรมการ จะต้องได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยมีองค์ประชุมไม่น้อยกว่า 2 ใน 3

2.4.2 เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกและพ้นจากตำแหน่ง

การพิจารณาคัดเลือกโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ร่วมกับผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน และผู้แทนสถาบันเกษตรกร จำนวน 2 คน โดยกำหนดเกณฑ์ ดังนี้

- ครอบคลุมพื้นที่
- จากองค์การบริหารส่วนตำบล
- จากสถาบันเกษตรกรที่ดำเนินกิจกรรมมาก

- จากอาสาสมัครเกษตรกร
  - ผู้แทนจากหมู่บ้าน ๗ ละ 1 คน
  - ตำแหน่งประธาน กรรมการ คณะกรรมการบริหารฯ คัดเลือกกันเอง โดยใช้วิธีลับหรือเปิดเผย
  - อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี แต่ไม่เกินสองวาระติดต่อกัน
- การพ้นจากตำแหน่ง
- ครบวาระ (4 ปี)
  - ถึงแก่กรรม
  - ลาออก
  - คณะกรรมการ 2 ใน 3 เห็นสมควรให้มีการปรับปรุงบุคคล
  - ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

2.4.3 ทบทวนและสร้างความเข้าใจแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

โดยสำนักงานเกษตรอำเภอ ได้จัดประชุมชี้แจงเพื่อทบทวนและสร้างความเข้าใจ เรื่องบทบาทของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล รวมทั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ชี้แจงทำความเข้าใจแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ประจำตำบล อย่างต่อเนื่องอีกทางหนึ่งด้วย ตลอดจนแก่ชุมชน ทางหอกระจายข่าว และในที่ประชุมหมู่บ้าน เป็นต้น

2.4.4 การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ร่วมกันพิจารณางานที่รับผิดชอบตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ แล้วกำหนดบุคคลผู้รับผิดชอบ ซึ่งมีงานที่รับผิดชอบ 8-12 งาน ได้แก่

- งานข้อมูล แผนงาน/โครงการ และการติดตามประเมินผล
- งานการเงินและบัญชี
- งานกองทุนและสวัสดิการ
- งานการศึกษาเรียนรู้
- งานประชาสัมพันธ์เผยแพร่ และประสานงาน
- งานการตลาด บรรจุภัณฑ์ และพัฒนาสินค้า
- งานปศุสัตว์
- งานประมง
- งานพืช และไร่นาสวนผสม
- งานวิสาหกิจชุมชน
- งานองค์กรเกษตรกรและเครือข่าย
- งานพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ เพื่อบริการและสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการกิจด้านข้อมูลข่าวสาร แผนงาน การถ่ายทอดความรู้ สนับสนุนการจัดทำวิสาหกิจชุมชน การพยากรณ์/การเตือนภัย การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย การเยี่ยมเกษตรกร/การประเมินผล และการบริการอื่น ๆ ในรูปแบบการทำงานแบบบูรณาการ และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4.5 จัดการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ทุกเดือน อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง พิจารณาโครงการ/กิจกรรม การวางแผนการปฏิบัติงานประจำเดือน และการติดตามผล รวมทั้งการเสนอผลการปฏิบัติงานของผู้รับผิดชอบแต่ละงาน

3.5 สร้างเครือข่ายศูนย์บริการฯ

ดำเนินการสร้างเครือข่ายศูนย์บริการฯ ระดับอำเภอขึ้น ทุกอำเภอมีคณะกรรมการเครือข่ายศูนย์บริการฯ ระดับอำเภอ โดยคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ทุกตำบล เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกกันเอง มีประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ทุกศูนย์ เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเครือข่าย ศูนย์บริการฯ ระดับอำเภอ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อจะได้เรียนรู้ แก้ไขปัญหาาร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

สำหรับการสร้างเครือข่ายศูนย์บริการฯ ระดับจังหวัด ก็ได้ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการเสร็จแล้ว

3.6 ส่งเสริมการรวมกลุ่มพัฒนาองค์กรเกษตรกร และสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร

ให้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางพัฒนา และใช้องค์กรเกษตรกรเป็นแกนกลางในการพัฒนางานด้านการเกษตร โดยสนับสนุนให้องค์กรเกษตรกร จัดเวทีชาวบ้าน เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการ ใช้ประกอบในการวางแผนถ่ายทอดความรู้ และแผนพัฒนาองค์กรเกษตรกรด้านต่าง ๆ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดความเข้มแข็ง และใช้กระบวนการโรงเรียนเกษตรกร ในการถ่ายทอดความรู้ให้สามารถพึ่งตนเองได้

นอกจากนี้ ได้ส่งเสริมสนับสนุนการสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกรเพื่อการเรียนรู้ แก้ไขปัญหาร่วมกัน และช่วยเหลือกันในระดับต่าง ๆ ดังนี้

- ระดับตำบล

- 1) สร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร ที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีทุกตำบล เรียกว่า สภากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับตำบล เครือข่ายกลุ่มปยุชีวภาพ เครือข่ายกลุ่มเลี้ยงโค และเครือข่ายกลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุต เป็นต้น

- 2) สร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกรทั้งหมด ขณะนี้ยังไม่ได้ดำเนินการ

- ระดับอำเภอ/จังหวัด

- 1) สร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกรที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ คณะกรรมการกลางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับอำเภอและจังหวัด คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนในระดับจังหวัด คณะกรรมการผลิตพืชผักปลอดภัยจากสารพิษ ระดับจังหวัด สภาวิสาหกิจระดับจังหวัด เป็นต้น
- 2) สร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกรทั้งหมด ขณะนี้ยังไม่ได้ดำเนินการ

3.7 ทำงานแบบบูรณาการ

ในช่วงแรกก่อนปรับโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐ (ปฏิรูประบบราชการ) ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล แต่ปรากฏว่า การทำงานแบบบูรณาการ ยังเกิดขึ้นไม่ชัดเจนนัก

ในช่วงหลังจากการปฏิรูประบบราชการแล้ว การทำงานแบบบูรณาการในบางกิจกรรมเริ่มดีขึ้น เห็นผลชัดเจน ได้แก่

- การบูรณาการแผนงาน/โครงการ ในระยะแรกส่วนใหญ่บูรณาการกับองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบ้างเล็กน้อย ได้แก่ ประมง ปศุสัตว์ และพัฒนาที่ดิน มูลนิธิหมู่บ้าน เป็นต้น ในระยะหลัง มีสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เสนอโครงการบูรณาการแผนของชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน โดยมี 5 ภาควิชา ร่วมดำเนินการ จังหวัดพัทลุง มีสำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง เป็นเจ้าภาพ มีพัฒนาชุมชนจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สาธารณสุขจังหวัด และ นพค.43 พัทลุง เป็นภาคีร่วมตลอดจนให้หน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาร่วมดำเนินการด้วย อาทิเช่น ธกส. พอช. อบจ. เทศบาลเมืองพัทลุง สำนักงานจังหวัด กลุ่มส่งเสริมปกครองท้องถิ่น พัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด และองค์การพัฒนาเอกชน ผลปรากฏว่า ทำงานแบบบูรณาการในด้านนี้ มีความชัดเจนมากขึ้น
- การบูรณาการถ่ายทอดความรู้และจัดคลินิกเกษตร หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือดีขึ้น ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และการรายงาน
- การบูรณาการบริการด้านอื่น ๆ อาทิเช่น การเตือนภัย การรับคำร้อง การตรวจวินิจฉัยศัตรูพืช/โรคระบาด ข้อมูลข่าวสาร ได้รับการประสานงานและสนับสนุนจากหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit, MU) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่การสนับสนุนข้อมูลข่าวสารจากส่วนกลางค่อนข้างน้อยมาก

3.8 การปรับปรุง/พัฒนาสำนักงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

มีการปรับปรุง/พัฒนาสำนักงานศูนย์บริการฯ ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูล เอกสารคำแนะนำ แผนปฏิบัติงาน จัดโต๊ะนั่งทำงาน โต๊ะ/เก้าอี้ประชุม แฟ้มเอกสาร สมุดบันทึกต่าง ๆ ตกแต่งบริเวณ เป็นต้น โดยใช้งบประมาณ และเงินที่ศูนย์บริการฯ ร่วมกันจัดหาเงินทุน

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาพิจารณากับสิ่งที่ควรจะเป็น และตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

4.1 เป็นศูนย์บริการ ประจำตำบล ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา มีการบริหารจัดการของชุมชน โดยชุมชน

จัดเวทีชาวบ้าน และสอบถามเพื่อประเมินเกี่ยวกับศูนย์บริการ ประจำตำบล ใน ประเด็นการรับรู้ว่ามีศูนย์บริการฯ บทบาทหน้าที่ของศูนย์บริการฯ และประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ ในช่วงต้น การวิจัย พบว่า

- เกษตรกรรับรู้ว่ามีศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ร้อยละ 80-90
- เกษตรกรรับรู้บทบาทหน้าที่ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ร้อยละ 50
- เกษตรกรรู้ประโยชน์ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล อาทิเช่น ถ่ายทอดความรู้ แนะนำให้คำปรึกษาด้านความรู้การประกอบอาชีพการเกษตร การขึ้นทะเบียนจำนำข้าว ส่งเสริมการรวมกลุ่ม/พัฒนากลุ่ม และบริการอื่น ๆ เช่น คลินิกเกษตร แต่เกษตรกร ยังไปรับบริการ ณ สำนักงานศูนย์บริการฯ ค่อนข้างน้อย สาเหตุเนื่องจากเกษตรกร ยังเห็นความสำคัญเกี่ยวกับเทคโนโลยีด้านการเกษตรในระดับที่ต่ำ และยังไม่ค่อย มองเห็นปัญหาในการประกอบอาชีพการเกษตรของตนเอง รวมทั้งความไม่พร้อม ของเครื่องมือ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา มีการบริหารจัดการของชุมชน โดยชุมชน เกี่ยวกับการ ดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล เริ่มตั้งแต่ การรับรู้ ⇔ ร่วมคิด ⇔ ร่วมตัดสินใจ ⇔ ทำ ⇔ ประเมินผล ⇔ รับผลประโยชน์ สรุปผลจากการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ในระหว่างการทำดำเนินงานวิจัย ได้ ดังนี้

- 1) การรับรู้ เรื่องศูนย์บริการฯ ประจำตำบล มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ใน ระยะแรก ชุมชนรับรู้น้อย สาเหตุเนื่องจากการทำความเข้าใจและประชาสัมพันธ์น้อย ประกอบกับชุมชนและผู้นำชุมชน มีภารกิจค่อนข้างมาก อีกทั้งยังไม่รู้และเข้าใจในบทบาท หน้าที่ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบลมากนัก

ในช่วงหลัง ได้มีการปรับปรุงคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล โดยส่วน ใหญ่ เป็นผู้นำชุมชน ที่มาจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาเป็นคณะกรรมการบริหารฯ มากขึ้นประมาณ 14 คน และมีการประชาสัมพันธ์ ชี้แจง ทำความเข้าใจ เรื่องบทบาทของศูนย์บริการฯ และบทบาทหน้าที่ของคณะ กรรมการบริหารฯ มากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนและคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ มีความรู้ความเข้าใจ และรับรู้การดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล สูงขึ้นมาก

2) ร่วมคิดและร่วมตัดสินใจ สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการร่วมคิดของชุมชนและผู้นำชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ได้แก่

- การจัดทำแผนของชุมชน ชุมชนและผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมตั้งแต่การคัดเลือกผู้แทน เข้าร่วมเวทีชาวบ้าน การสำรวจ ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดแนวทาง พัฒนา แผนงาน/โครงการ การประชาสัมพันธ์ การกำหนดผู้รับผิดชอบแผนงาน/โครงการ การคัดเลือกนักวิทยาสานักชุมชน การเสนอโครงการของงบประมาณ และการจัดตั้งและดำเนินงานสภานักวิทยาสานักชุมชนระดับจังหวัด ทำให้ชุมชน รู้จักตนเอง รู้จักโลกภายนอก สามารถกำหนดแผนงาน/โครงการ โดยชุมชนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเพิ่มขึ้น
- การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ประจำปี และการจัดทำแผนปฏิบัติงาน ประจำเดือนของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ผู้นำชุมชน คือคณะกรรมการบริหาร ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ได้มีส่วนร่วมคิดในการกำหนดแผนงาน/โครงการพัฒนา ด้านการเกษตรของตำบล ว่าในแต่ละปี จะดำเนินงาน/โครงการอะไรบ้าง ซึ่งมีการ ร่วมคิด เช่นเดียวกับการจัดแผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์บริการฯ
- การคัดเลือกและมอบหมายหน้าที่ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล โดยเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนได้ร่วมกันคิดในการคัดเลือกผู้นำชุมชน ที่จะมาเป็น คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ได้ร่วมกันคิด มอบหมายหน้าที่ต่าง ๆ ให้แก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ตามศักยภาพ ของแต่ละท่าน ทำให้คณะกรรมการรับทราบของศูนย์บริการฯ และของตนเอง การ ปฏิบัติงานชัดเจน และมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- การบริหารจัดการศูนย์บริการฯ ให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการ บริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน ในการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ อาทิเช่น การ พัฒนาข้อมูล การประสานงาน การพัฒนาสำนักงานศูนย์ การจัดงานเพื่อหาทุนของ ศูนย์บริการฯ การแก้ปัญหาต่าง ๆ การจัดงานมวลง การเยี่ยมองค์กรเกษตรกร การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

ตลอดจนใช้เวทีการประชุมเครือข่ายคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ระดับอำเภอ เพื่อร่วมคิด ในการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตลอดจนการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเพิ่งเริ่ม ดำเนินการ ยังไม่เห็นผลชัดเจนมากนัก

ทั้งนี้ ในเรื่องการร่วมคิด ซึ่งบางกิจกรรมอาจจะมีทางเลือกหลาย ๆ ทาง เพราะฉะนั้น ทุกคนจะ ต้องช่วยแสดงเหตุ แสดงผล ของแต่ละทางเลือก แล้วร่วมตัดสินใจเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง

3) ร่วมทำ จากการได้ร่วมคิดของผู้นำชุมชน ส่งผลให้การร่วมทำในระดับที่ดีขึ้น เนื่องจากเป็นความคิดของพวกเขา ความภาคภูมิใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงเกิดขึ้น เป็นสิ่งช่วยกระตุ้นในการทำตามมา ได้แก่

- การขับเคลื่อนแผนสู่ปฏิบัติดีขึ้น ทั้งแผนงาน/โครงการ ที่ชุมชนดำเนินการเอง อาทิเช่น กลุ่มเลี้ยงโค การออมทรัพย์ ตลอดจนแผนงาน/โครงการ ที่ชุมชนของบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรท้องถิ่น อาทิเช่น โรงงาน ปุ๋ยชีวภาพ การจัดงานมวลชน วันศูนย์บริการฯ ประจำตำบล เป็นต้น
- การบริหารจัดการศูนย์บริการฯ ประจำตำบล อาทิเช่น การจัดงานหาทุนมาปรับปรุงพัฒนาสำนักงาน ศูนย์บริการฯ การมีสื่อทีมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
- การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ดีขึ้น อาทิเช่น การจัดผู้ทำหน้าที่บริการของศูนย์ฯ ประจำวัน การเยี่ยมกลุ่ม การร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ คลินิกเกษตร การจดทะเบียน การเตือนภัย การรับคำร้อง เป็นต้น

4) ร่วมประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของชุมชน มีบ้างในเวทีการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ในกรณีที่คณะกรรมการผู้รับผิดชอบงานออกไปติดตามเยี่ยมเยียนกลุ่ม/สมาชิกกลุ่ม นำผลมาเสนอในที่ประชุมรับทราบและพิจารณาแก้ไขปัญหาในบางกรณี โดยสรุปแล้ว ระบบประเมินผลยังขาดความชัดเจน ควรจะให้องค์กรเกษตรกรต่าง ๆ จัดเวทีประเมินผลกันเองก่อน ระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการกลุ่ม โดยคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกลุ่มนั้น เข้าร่วมด้วย แล้วนำเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นระยะ เพื่อจะได้รับทราบความก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาอุปสรรค ซึ่งจะร่วมกันดำเนินการแก้ไขได้ทันทั่วทั้ง

นอกจากนี้ การร่วมประเมินผล การดำเนินงานด้านการเกษตรในระดับตำบล โดยเน้นผลงานขององค์กรเกษตรกร และผลงานอื่น ๆ แต่ละรอบ 6 เดือน ของปีงบประมาณ ได้เริ่มดำเนินการบ้าง แต่การสรุปจัดหมวดหมู่ และตีมูลค่า ผลสัมฤทธิ์ของงาน ทั้งด้านผลผลิตและผลลัพธ์ ยังไม่ค่อยชัดเจน

5) ร่วมรับผลประโยชน์

- ชุมชน โดยเฉพาะคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของเพิ่มขึ้น ชุมชนได้รับผลประโยชน์ชัดเจน จากแผนชุมชนของพวกเขา ขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ และเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนบ้างแล้ว นอกจากนี้ ในเรื่องความรู้ และคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ ชุมชนได้รับประโยชน์ค่อนข้างชัดเจน
- เจ้าหน้าที่ มีทีมงานของชุมชน มาร่วมปฏิบัติงาน หักสาคติของประชาชนต่อเจ้าหน้าที่ดีขึ้น

สรุปได้ว่า ความมุ่งหวังที่ต้องการให้เป็นศูนย์บริการฯ ประจำตำบลที่ชุมชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนา มีการบริหารจัดการของชุมชน โดยชุมชน ที่เห็นผลชัดเจน ได้แก่ การจัดทำแผนของชุมชน ข้อมูล แผนปี/แผนเดือน การปรับปรุงสำนักงานศูนย์บริการฯ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร รองลงมา การสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร การเตือนภัย การบริการวินิจฉัยศัตรูพืช โรคสัตว์ และที่ดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย ได้แก่ การเยี่ยมเกษตรกร และประเมินผล การพยากรณ์ การประชาสัมพันธ์ และการประมวลสรุปผลสัมฤทธิ์ของงานการเกษตร เป็นต้น

ทั้งนี้ ปัจจัยที่สำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานดังกล่าว ให้ประสบผลสำเร็จ ขึ้นอยู่กับ

- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบตำบล จะต้องมีความรู้ ทัศนคติเป็นนักประชาธิปไตย ทุ่มทำงานเพื่อเกษตรกร มีความรู้ เข้าใจ การทำงานรูปแบบประชาชนมีส่วนร่วม ใช้ "เกษตรกร" เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ เกี่ยวกับการจัดเวทีชาวบ้าน เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วม วิทยากรกระบวนการ และการประสานงาน ตลอดจนมีความจริงใจ ที่จะพัฒนาคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล จะต้องเป็นนักประชาธิปไตย มีความรู้ ทัศนคติทำงานเพื่อชุมชน เป็นผู้เสียสละ และใฝ่รู้ พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ
- ภารกิจของงานอื่น ๆ ที่ไม่ซับซ้อนของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล เข้ามาแทรกซ้อน ทำให้การปฏิบัติงานตามบทบาทของศูนย์บริการฯ ทำได้ไม่เต็มที่

4.2 เป็นศูนย์กลางการบูรณาการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน

- ##### 4.2.1 การบูรณาการกับองค์กรส่วนท้องถิ่น ยังไม่เป็นระบบมากนัก ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประสานงานทั้งในและนอกระบบ โดยการจัดทำโครงการเสนอขอของบประมาณ เพื่อจัดงานมวลชน ส่งเสริมอาชีพเพียงเล็กน้อย แผนของชุมชน ส่วนใหญ่ไม่ได้ประสานและบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบล ขององค์กรส่วนท้องถิ่น

คาดว่า เมื่อการดำเนินงานตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน การบูรณาการด้านแผนงาน กับองค์กรส่วนท้องถิ่น จะมีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น

4.2.2 การบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในระยะแรก ค่อนข้างน้อยมาก หลังจากปฏิรูประบบราชการ หน่วยงานต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ไม่มี มีเฉพาะกรมส่งเสริมการเกษตร แต่งานด้านการเกษตรและผลงานส่วนใหญ่ จะอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน/ตำบล ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงไปทำงานแบบบูรณาการมากขึ้น ที่เห็นผลชัดเจน ได้แก่ การจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ การถ่ายทอดความรู้ การบริการตามคำร้อง และเรื่องเร่งด่วน ร้องลงมา ได้แก่ การบูรณาการแผนงาน/โครงการ ข้อมูลข่าวสาร โดยเข้าไปร่วมสังเกต และเสนอทางเลือกสำหรับการติดตามและประเมินผล แต่การประชาสัมพันธ์ยังดำเนินการค่อนข้างน้อย

- นอกจากนี้ ยังมีหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit , MU) ประกอบด้วยกรมวิชาการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมพัฒนาที่ดิน และกรมส่งเสริมการเกษตร มาเป็นหน่วยประสาน บูรณาการทำงานในพื้นที่ อีกทางหนึ่งด้วย

4.2.3 ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมืออยู่ในระดับดี ในการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อจัดทำแผนของชุมชน โดยมีหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ไปร่วมบ้างในบางครั้ง ส่วนการดำเนินงานต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ส่วนราชการให้ความร่วมมือค่อนข้างดี ได้แก่ การจัดคลินิกเกษตร การถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความมุ่งหวังให้เป็นศูนย์กลางการบูรณาการ ทำงานระหว่างหน่วยงาน และชุมชนนั้น ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ในบางกิจกรรม อาทิเช่น คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ การถ่ายทอดความรู้ การบริการตามคำร้อง สำหรับกิจกรรมอื่น ๆ ได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร แผนงาน/โครงการ การเตือนภัย การพยากรณ์ การติดตามประเมินผล การประชาสัมพันธ์ การประมวล สรุปผลงาน และอื่น ๆ น่าจะมีการจัดเวที เพื่อวางระบบการทำงานแบบบูรณาการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.3 เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่ ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service)

ขณะนี้ ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ยังดำเนินงานเรื่องการบริการการเกษตรรูปแบบเบ็ดเสร็จไม่ได้ เนื่องจากขาดบุคลากร ที่มีความรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับปศุสัตว์และประมง รวมทั้งอุปกรณ์เครื่องมือ ยังไม่พอเพียง ซึ่งสามารถแก้ปัญหาความต้องการของเกษตรกร ได้ระดับหนึ่ง จากการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ และการรับคำร้อง โดยประสานขอความร่วมมือจากหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด และเขต

4.4 เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ด้านการเกษตร

เกี่ยวกับบทบาทเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ปรากฏว่า ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง มีการกำหนดแผนการถ่ายทอดความรู้ และจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความร่วมมืออย่างดี สามารถดำเนินการตามแผนได้เกือบทั้งหมด มีการถ่ายทอดตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกรหลายจุด เกษตรกรค่อนข้างพอใจ

จุดอ่อนที่จะต้องปรับปรุงในบทบาทนี้ ได้แก่

- 1) การหาความต้องการและปัญหา เพื่อรับการถ่ายทอดความรู้ของเกษตรกร เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ซึ่งเกษตรกรจำนวนมากที่ประกอบอาชีพการเกษตรของตนเอง เคยชิน กับการปฏิบัติเดิม ๆ บางรายไม่รู้ว่าเป็นปัญหา ฉะนั้น จำเป็นจะต้องจัดเวทีชาวบ้าน แก่องค์กรเกษตรกรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อจะได้ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาในการประกอบอาชีพ การทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้วแยกแยะว่า ปัญหาใดแก้โดยการถ่ายทอดความรู้ ปัญหาใดจะแก้ไขโดยวิธีอะไร นอกจากนี้อาจจะใช้ข้อมูลจากการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ แผนของชุมชน ประกอบจัดทำแผนการถ่ายทอดความรู้ด้วย ทั้งนี้จะทำให้มีบุคคลเป้าหมายเพื่อจะทำการถ่ายทอดความรู้ที่ชัดเจน ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริง จะส่งผลต่อการนำไปปฏิบัติสูงตามไปด้วย
- 2) การใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ฉะนั้น การกำหนดหลักสูตร จะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากขึ้น เพื่อให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างจริงจัง สามารถพัฒนาภูมิปัญญาของเกษตรกรได้ดีขึ้น และเกิดความยั่งยืนต่อไป
- 3) การติดตามประเมินผล หลังจากเกษตรกรได้รับการถ่ายทอดแล้วสมาชิกขององค์กรเกษตรกร ได้ร่วมกันติดตามประเมินผลกันเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ จะต้องติดตามประเมินผลด้วยเป็นครั้งคราว
- 4) การใช้จุดถ่ายทอดความรู้และวิทยากรเกษตรกร ในบางจุด แทบไม่ใช้ประโยชน์ จะต้องปรับปรุงพัฒนา ในทางตรงข้าม มีจุดถ่ายทอดหลายจุด ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ วิทยากรเกษตรกรพัฒนาขึ้นหลังจากได้ฝึกอบรม 1 ครั้ง

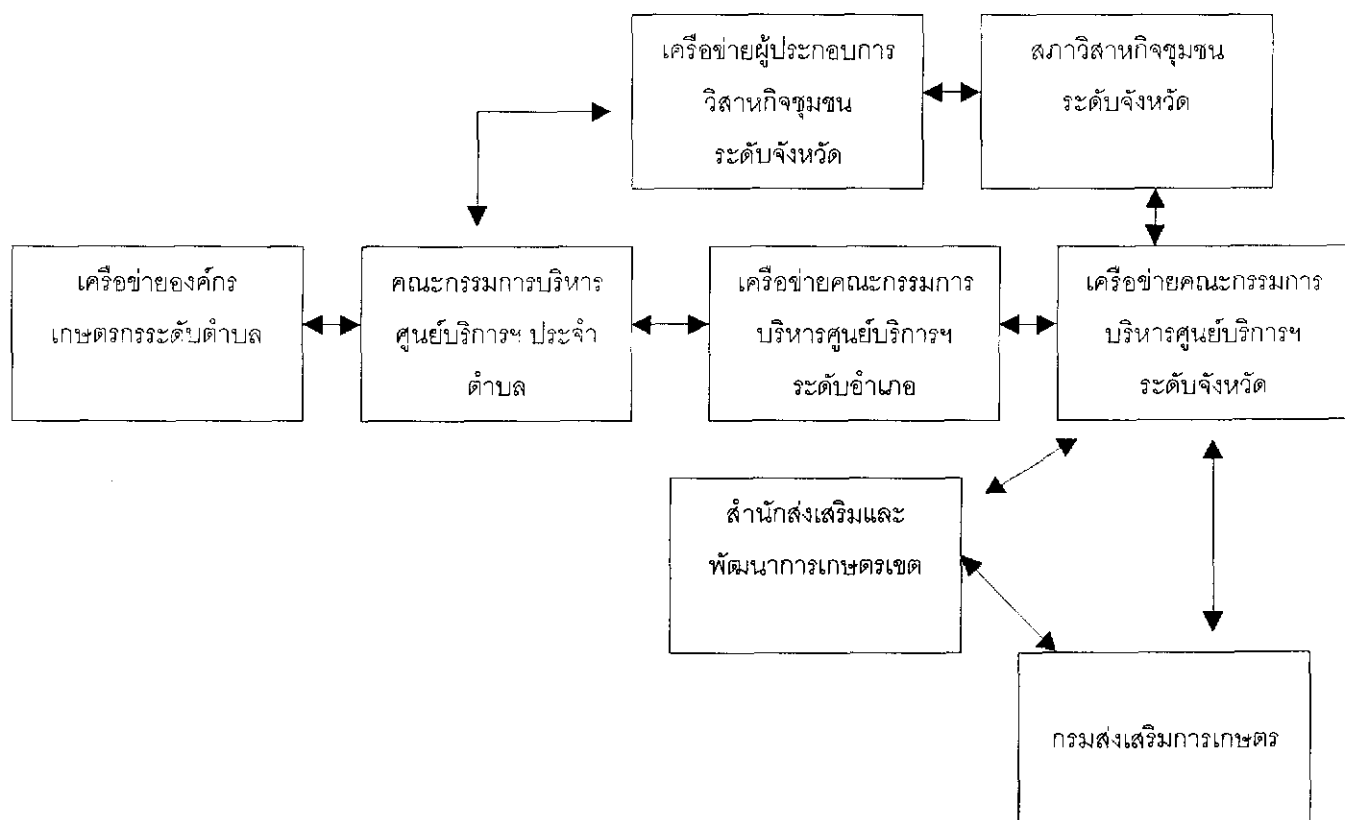
4.5 เป็นศูนย์ที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้

บทบาทนี้ เป็นเรื่องสำคัญของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และการช่วยเหลือกัน ได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความเกื้อกูลและเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น ขณะนี้ได้เกิดเครือข่ายต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมแล้ว ได้แก่

- 1) เครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้ระดับตำบล ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มปฏีชีวิภาพ สภาแม่บ้าน เกษตรกร เครือข่ายกลุ่มเลี้ยงโค เครือข่ายผลิตภัณฑ์กระจูด มีกลุ่มเครือข่ายเกือบทุกหมู่บ้าน ในตำบล มีการถ่ายทอดความรู้ และรับบริการสินค้าจากกลุ่มแม่ด้วย นอกจากนี้ กลุ่มต่าง อำเภอและจังหวัด ยังมาเรียนรู้จากกลุ่มนี้ด้วย รวมทั้งนำสินค้าไปจำหน่าย
- 2) เครือข่ายการเรียนรู้ในระดับอำเภอ ได้แก่ เครือข่ายคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จุดอ่อนยังไม่จัดให้เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ แก้ไขปัญหา และช่วยเหลือกันอย่างแท้จริง
- 3) เครือข่ายการเรียนรู้และบริการระดับจังหวัด ได้แก่ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน สมาชิก 33 ตำบล พบปะเดือนละ 1 ครั้ง มีศูนย์บริการจำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ ในการผลิตสินค้าทดแทนด้วย คณะกรรมการกลางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน และเครือข่ายผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน

ฉะนั้น จะทำอย่างไรในการสร้างเครือข่ายองค์กรทุกกลุ่มในระดับตำบล เพื่อจะได้มีเวทีการเรียนรู้ แก้ไขปัญหา และช่วยเหลือกัน ในระดับพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้ศูนย์บริการมีเครือข่าย สมาชิกที่ชัดเจน ช่วยพัฒนางานการเกษตร อย่างเป็นระบบมากขึ้น เชื่อมโยงกันในทุกระดับ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงการเชื่อมโยงเครือข่ายในทุกระดับ

4.6 กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

ในระยะแรก เรียกว่า คณะอนุกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล จำนวน 13 ราย ประกอบด้วยตัวแทนภาครัฐ 7 คน ตัวแทนชุมชน 6 คน มีตัวแทนชุมชนเป็นประธานคณะอนุกรรมการ กำหนดบทบาทหน้าที่ และมอบหมายงานให้รับผิดชอบไม่ชัดเจน มีการปรับปรุงแก้ไขโดยการแต่งตั้งเป็น คณะทำงานสาขาต่าง ๆ 8-12 สาขา ตามศักยภาพของพื้นที่ของแต่ละตำบล และกำหนดบทบาทหน้าที่ และมอบหมายงานให้รับผิดชอบชัดเจน ทำให้การปฏิบัติงานของคณะทำงานสาขาดีขึ้น

ในระยะหลัง กรมส่งเสริมการเกษตร ได้สั่งการให้มีการคัดเลือกใหม่ ตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวข้างต้น เรียกว่า คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล จำนวนผู้แทนชุมชนที่เป็นคณะกรรมการ อย่างน้อยศูนย์ละ 14 คน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล เป็นเลขานุการ คณะกรรมการทั้งหมดจะเป็นผู้พิจารณาเลือกประธานกันเอง ปรากฏว่า การเลือกประธานโดยวิธีเปิดเผย ส่วนใหญ่จะได้ประธานคนเดิม แต่มีบางศูนย์ฯ เลือกโดยวิธีลับ ปรากฏว่าได้ประธานคนใหม่ และได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบลไว้ ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ

- 1.1 จัดทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ
- 1.2 จัดการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ทุกเดือน พิจารณางาน/โครงการ/กิจกรรม การวางแผนการปฏิบัติงาน และการติดตามผล ตลอดจนการเสนอผลการติดตาม
- 1.3 กระตุ้นให้ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันวางแผนพัฒนาด้านการเกษตร
- 1.4 วางแผนการปฏิบัติงานของศูนย์ ร่วมกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
- 1.5 ประสานงานจัดหางบประมาณ และบริหารจัดการเงินทุนของศูนย์ ในกรณีที่มีเงินทุน
- 1.6 สนับสนุนการดำเนินงานศูนย์ อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม

2) ด้านการจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร

- 2.1 จัดทำข้อมูลประจำตำบล โดยใช้ข้อมูลจากการจัดแผนของชุมชน และสำมะโนเกษตร
- 2.2 จัดการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การหาความต้องการด้านฝึกอบรม ดูงาน ฝึกงาน หรือ การแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร คัดเลือก และพัฒนาจุดถ่ายทอดความรู้ และวิทยากรเกษตรกร จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
- 2.3 การสนับสนุนการจัดทำวิสาหกิจชุมชน (ร่วมกันผลิต ร่วมกันจำหน่าย)

2.4 ด้านการเตือนภัย ได้แก่ การแจ้งข่าวเตือนภัยให้แก่ชุมชน ให้เฝ้าระวังและแจ้งข่าวให้สำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่ที่รับผิดชอบทราบเหตุผิดปกติ หรือภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช สัตว์ ประมง และภัยเศรษฐกิจอื่น ๆ

2.5 การรับรองรายงานต่าง ๆ เช่น ตรวจสอบความถูกต้องของผู้ประสบภัยสำรวจข้าวนาปี นาปรัง และข้อมูลการเกษตรอื่น ๆ

2.6 การเยี่ยมเกษตรกร ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ และองค์กรเกษตรกรต่าง ๆ ในพื้นที่

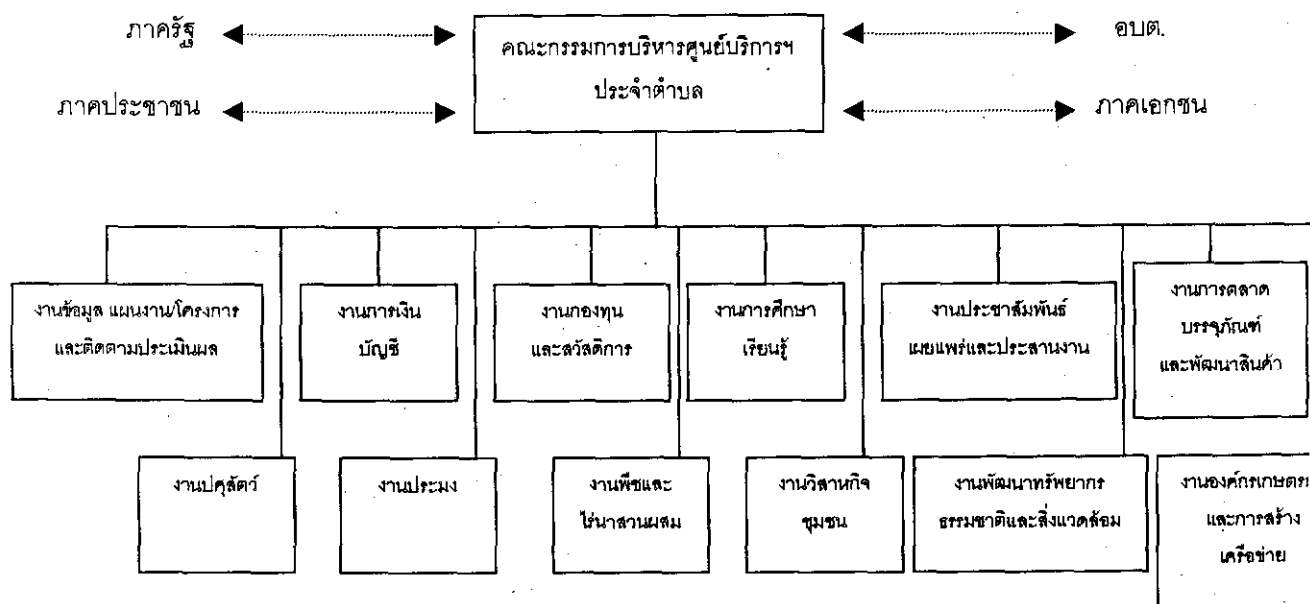
2.7 สนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทั้งด้านกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มแปรรูป เครือข่ายการตลาด หรือองค์กรในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

3) ด้านประชาสัมพันธ์

เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ให้ประชาชนรับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว ในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน นิทรรศการ สื่อมวลชนอื่น ๆ

โดยสำนักงานเกษตรอำเภอ ได้จัดประชุมชี้แจงทบทวนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และบทบาทหน้าที่ของศูนย์บริการฯ ทุกศูนย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องรับบทบาทหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจน ซึ่งทุกศูนย์จะต้องดำเนินการทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ได้กำหนดงานที่ปฏิบัติร่วมกัน ประมาณ 8-12 งาน ตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งกำหนดผู้รับผิดชอบและมีการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันในเวทีการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ตามแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

4.7 ความเป็นสัดส่วนตัวและศูนย์กลางของสำนักงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

ที่ตั้งสำนักงานศูนย์บริการฯ ส่วนใหญ่อยู่ในศูนย์กลางของชุมชน มีความเป็นสัดส่วนตัวมาก ขึ้น การจัดการภายในสำนักงาน มีบอร์ดข้อมูลที่จำเป็น เอกสารคำแนะนำ ไปสเตอร์ จัดนิทรรศการ มีแฟ้ม เอกสาร ข้อมูลต่าง ๆ มีโต๊ะทำงาน และโต๊ะ/เก้าอี้ประชุม สถานที่ตั้งสำนักงานศูนย์บริการฯ ส่วนใหญ่ใช้ ศาลาหมู่บ้าน ที่ทำการกลุ่มเกษตรกร ที่องค์การบริหารส่วนตำบลและบ้านพักเกษตรกร

การปรับปรุงพัฒนาสำนักงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ใช้เงินงบประมาณที่ได้รับจัดสรร โดยการพิจารณาร่วมกัน ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ว่าจะจัดทำอะไรบ้าง แต่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถจัดซื้อประเภทครุภัณฑ์ได้ บางศูนย์บริการฯ มีการร่วมกันคิด และร่วมกันจัดงาน เพื่อหาเงินมาปรับปรุงพัฒนาศูนย์บริการฯ และนำมาเป็นเงินกองทุนของศูนย์บริการฯ ผลปรากฏว่า ชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของสำนักงานศูนย์บริการฯ ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นผู้ร่วมกันพิจารณา

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) เกษตรกรสามารถรับบริการได้ในพื้นที่ มีความสะดวก ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย ตรงกับปัญหาและความต้องการมากขึ้น อีกทั้งช่วยประหยัดเวลาของเกษตรกร ในการร่วมปฏิบัติงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต่างคนต่างทำ
- 2) เกษตรกรมีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่ การสำรวจ ตรวจสอบ วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนกลุ่ม จัดทำแผนของชุมชน การเรียนรู้ การบริการ บัณฑิตการผลิต และสินค้าการเกษตร การประเมินผลงาน การสรุปผลงาน และการประชาสัมพันธ์
- 3) เกษตรกรบางส่วน ปรับพฤติกรรมและทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาในลักษณะที่พึ่งตนเอง ลดการขอความช่วยเหลือจากภาครัฐลง มีทัศนคติต่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในทางที่ดีขึ้น ลดความเห็นแก่ตัวลงบ้าง เริ่มมีความเห็นอกเห็นใจกัน จากการทำงานร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน และช่วยเหลือกัน
- 4) เกษตรกรรู้จักตนเองและชุมชนมากขึ้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาศักยภาพ หนี้สิน รายได้ และรายจ่าย ในการจัดทำแผนของชุมชน ตลอดจนรู้จักโลกภายนอกมากขึ้น จากเครือข่ายการเรียนรู้และข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ทำให้มีความตื่นตัว มีความรู้ในการพัฒนาอาชีพ และเห็นประโยชน์จากศูนย์บริการมากขึ้น

- 5) เกษตรกรมีตัวแทน กระจายทุกหมู่บ้าน มาร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และมีเครือข่ายองค์กรเกษตรกร ที่เชื่อมโยงกับศูนย์บริการฯ ทำให้เกษตรกรสามารถติดต่อประสานงานได้สะดวก

5.1.2 ผลกระทบด้านลบ

- 1) เกษตรกรบางส่วนมีอาชีพหลายอย่าง ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอาชีพการเกษตรในระดับที่ต่ำ ไม่ค่อยสนใจเทคโนโลยีใหม่ ๆ ส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ และไม่เห็นความสำคัญกับการบริการของศูนย์บริการฯ ตลอดจนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาเท่าที่ควร
- 2) ความเสี่ยงของการประกอบอาชีพการเกษตร ทั้งด้านภัยธรรมชาติ ศัตรูพืช โรคระบาด และราคา ซึ่งอยู่ในระดับสูง ทำให้เกษตรกรไม่ค่อยกล้าลงทุน และพัฒนาอาชีพการเกษตรอย่างเต็มที่ เลยหันเหไปทำอาชีพเสริมอื่นด้วย เช่น งานก่อสร้าง งานโรงงาน และรับจ้างอื่น ๆ

5.2 ผลกระทบต่อองค์กรเกษตรกร

5.2.1 ผลกระทบด้านบวก

- 1) ตัวแทนองค์กรเกษตรกร ได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล สามารถนำเสนอข้อมูลผลงาน ปัญหาอุปสรรค และการประสานแผนงาน ได้เป็นระบบมากขึ้น
- 2) การสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกรในระดับต่าง ๆ ถึงแม้จะไม่สมบูรณ์มากนัก แต่องค์กรเกษตรกรต่าง ๆ ได้เห็นประโยชน์ด้านการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ตลอดจนการช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ซื้อขายสินค้าระหว่างกลุ่ม ลดการทำกิจกรรมที่ซ้ำซ้อน และแข่งขันกันเองลง เป็นต้น สามารถลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ ลดการไหลออกของเงินจากชุมชนได้ระดับหนึ่ง
- 3) สมาชิกขององค์กรเกษตรกรบางกลุ่ม มีความตื่นตัว มีส่วนร่วมมากขึ้น เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ การวางแผน การร่วมกันทำกิจกรรม หลังจากได้จัดเวทีชาวบ้านของกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพการเกษตรของสมาชิก และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม
- 4) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ บางตำบล มีความใกล้ชิด และเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินงานขององค์กรเกษตรกรมากขึ้น ตลอดจนสามารถรับรู้ผลงานการเกษตรที่เกิดขึ้น ในแต่ละกลุ่ม ได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน

5.2.2 ผลกระทบด้านลบ

- 1) การสร้างเครือข่ายยังไม่เชื่อมโยงองค์กรเกษตรกรทั้งหมด ในระดับตำบล ทำให้พลังและอำนาจต่อรอง ยังขาดความเข้มแข็ง ส่งผลให้พลังในการขับเคลื่อนการพัฒนา งานการเกษตร ของศูนย์บริการฯ และขององค์กรเกษตรกร ยังมีประสิทธิภาพไม่เต็มที่
- 2) สมาชิกองค์กรเกษตรกรส่วนใหญ่ ยังมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มค่อนข้างน้อย ทำให้ไม่ทราบการดำเนินงานของกลุ่ม และความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม เกิดขึ้นน้อยมาก ดังนั้น การบริหารจัดการกลุ่มจึงตกเป็นภาระหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่ม เกือบทั้งหมด ส่งผลให้กลุ่มพัฒนาล่าช้ามาก
- 3) เงินงบประมาณต่าง ๆ ที่สนับสนุน การดำเนินงานของกลุ่ม ส่วนใหญ่คิดเป็นเงินทุนของกลุ่ม ไม่ได้คิดเป็นหุ้น ดังนั้น การแบ่งผลกำไรจึงตกเป็นของสมาชิกกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้ให้ประโยชน์กับชุมชนเลย ไม่ว่าจะเป็นบุคคลด้อยโอกาส คนชรา หรือทุนการศึกษา เกิดการหวงแหนเงินดังกล่าว ปิดกั้นการรับสมัครใหม่ เกิดผลกระทบด้านลบต่อการพัฒนากลุ่มและการพัฒนาในภาพรวมของชุมชนมาก
- 4) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ส่วนใหญ่มีภารกิจและงานจรรค่อนข้างมาก ไม่สามารถไปเยี่ยมกลุ่มสมาชิกได้ทั่วถึง ประกอบกับขาดทักษะในการทำงานกับกลุ่ม เกี่ยวกับด้านการจัดเวทีชาวบ้าน การจัดทำแผนกลุ่ม การมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างเครือข่าย วิสาหกิจชุมชน และการตลาด ทำให้กลุ่มไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบ

5.3 ผลกระทบต่อชุมชน

5.3.1 ผลกระทบด้านบวก

- 1) ชุมชน มีตัวแทนมาทำหน้าที่บริหารจัดการศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ในฐานะพระเอก เจ้าหน้าที่จะเป็นพระรอง
- 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พัฒนาการเกษตรมากขึ้น ตั้งแต่เรื่องข้อมูล การจัดทำแผนชุมชน การจัดทำแผนงาน/โครงการประจำปี การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำปี การจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำเดือน การจัดงานมวลชน การถ่ายทอดความรู้ การพัฒนากลุ่มเครือข่าย การจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ และการบริการอื่น ๆ ของศูนย์บริการฯ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้นเรื่อย ๆ
- 3) ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักโลกภายนอก สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ และเห็นประโยชน์ของข้อมูลมากขึ้น จากการทำแผนของชุมชน แบบมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่าย องค์กรเกษตรกรในระดับต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกดีหรือวัน

- 4) ชุมชนทราบบทบาทหน้าที่ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ชัดเจนและกว้างขวางมากขึ้น ส่งผลให้การรับบริการเพิ่มขึ้น
- 5) การพัฒนาของชุมชน จะตรงกับปัญหาและความต้องการมากยิ่งขึ้น
- 6) ผู้นำชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานร่วมกัน จะมีความเข้าใจและใกล้ชิดชุมชนมากขึ้น

5.3.2 ผลกระทบด้านลบ

- 1) ปัญหาในชุมชน ส่วนใหญ่ เช่น ความยากจน เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง มีความสลับซับซ้อน ประกอบด้วยหลายปัจจัย ฉะนั้นการแก้ไขจะต้องใช้เวลา และดำเนินการในลักษณะองค์รวม ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว ประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่ และผู้นำชุมชน ยังขาดอยู่มาก จำเป็นต้องเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกับทุกภาคส่วน จึงจะประสบผลสำเร็จ
- 2) จากการพัฒนาที่ผ่านมา โดยมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจหรือเงินเป็นตัวตั้ง ส่งผลให้ชุมชนเกิดปัญหาหลายด้าน รวมทั้งเกิดพฤติกรรมความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ผิดปกติ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเกษตรค่อนข้างมาก โดยเฉพาะด้านความร่วมมือและเสียสละในการทำงานส่วนรวม เพื่อชุมชน

5.4 ผลต่อเจ้าหน้าที่

5.4.1 ผลด้านบวก

- 1) ปรับวิธีคิด และวิธีการทำงาน ใช้วิธีการทำงานแบบบูรณาการ ประชาชนมีส่วนร่วมใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางพัฒนา นำข้อมูลสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ และมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานมากขึ้น
- 2) ปรับบทบาท จากผู้ชี้แนะ เป็นผู้ประสานอำนวยความสะดวก อาทิเช่น การจัดเวทีชาวบ้าน เป็นวิทยากรกระบวนการ การถ่ายทอดความรู้ การจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ การรวมและพัฒนากลุ่ม รวมทั้งการสร้างเครือข่าย และการบริการอื่น ๆ โดยดำเนินงานร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และภาคที่เกี่ยวข้อง

5.4.2 ผลด้านลบ

- 1) ขาดขวัญและกำลังใจ เนื่องจากสายความก้าวหน้าด้านอาชีพไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่ระดับซี 5 เงินเดือนหลายคนเต็มขั้นแล้ว ภารกิจในหน้าที่ และที่ได้รับมอบหมาย ค่อนข้างมาก ไม่สามารถทำงานในหน้าที่ได้อย่างเต็มที่

- 2) เจ้าหน้าที่บางส่วนขาดความมั่นใจ เนื่องจากนโยบาย เปลี่ยนแปลงบ่อย ขาดความต่อเนื่อง
- 3) เจ้าหน้าที่บางส่วน ยังยึดรูปแบบวิธีการทำงานแบบเดิม ขาดความตั้งใจทุ่มเทในการทำงาน
- 4) เจ้าหน้าที่ได้รับการพัฒนาค่อนข้างน้อย และไม่ต่อเนื่อง

5.5 ผลต่อหน่วยงาน

4.5.1 ผลด้านบวก

- 1) ปรับบทบาทหน่วยงานภาครัฐ จากการสั่งการ ควบคุม และกำกับ มาเป็นการสนับสนุน และอำนวยความสะดวกแก่ภาคชุมชน
- 2) ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ที่ต่างคนต่างทำ เป็นการทำงานร่วมกัน หรือ บูรณาการ โดยมีศูนย์บริการฯ เป็นกลไกหลัก เพื่อประหยัดงบประมาณ เวลา ทรัพยากร ส่งผลให้ผู้รับบริการพอใจ และงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น
- 3) ให้ความสำคัญกับผู้รับบริการ และผลสัมฤทธิ์ของงาน โดยมีระบบการปฏิบัติงานที่ชัดเจน และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น
- 4) ปรับโครงสร้าง ภาครัฐ ทุกระดับ เพื่อสนองตอบผู้รับบริการ
- 5) ปรับระบบงบประมาณ/แผนงาน/โครงการที่สนองตอบต่อชุมชนระดับฐานรากมากขึ้น
- 6) การบริหารบุคคล ยึดระบบคุณธรรมมากขึ้น โดยพิจารณาความรู้ความสามารถของบุคลากร เป็นเรื่องสำคัญ

5.5.2 ผลด้านลบ

- 1) การบริหารบุคคล กำหนดสายความก้าวหน้าด้านอาชีพ ยังไม่ชัดเจน กฎเกณฑ์ในการจัดสรรหา บุคคล เพื่อเลื่อนตำแหน่งไม่ค่อยมีระบบ ส่งผลให้ระบบอุปถัมภ์ที่ไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถของบุคลากร เข้ามาครอบงำส่งผลต่อการบริหารบุคคล งาน และเงิน ของหน่วยงาน เป็นลูกโซ่
- 2) การพัฒนาบุคลากร ขาดการวางแผน และความต่อเนื่อง ส่งผลให้บุคลากร ขาดแนวคิด ความรู้และวิธีการทำงาน ไม่ทันกับเหตุการณ์และกระแสการเปลี่ยนแปลง ทำให้กระทบกับการทำงานและผลงานที่เกิดขึ้น

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

กระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ มีปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไข ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
ก. คณะกรรมการบริหารศูนย์ 1. คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล บางคน ให้ความร่วมมือ น้อย	1.1 มีภารกิจมาก ไม่ได้ร่วมงานของศูนย์บริการฯ 1.2 ไม่ถนัดกับงาน	- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ร่วมกันพิจารณา หลักเกณฑ์คุณสมบัติ ของผู้แทนชุมชน ที่จะมาเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์ แล้วดำเนินการพิจารณาคัดเลือกใหม่
2. การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ยังไม่ได้ถูกต้องสมบูรณ์	2.1 ขาดการทบทวนทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง 2.2 การมอบหมายให้ปฏิบัติยังไม่ชัดเจน และจริงจัง	1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ จะต้องทบทวนทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง และแบ่งงานให้รับผิดชอบอย่างชัดเจน 2) เจ้าหน้าที่กระตุ้นให้มีการมอบหมายภารกิจนำไปปฏิบัติในแต่ละเดือน และนำผลการปฏิบัติงานนำเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการประจำเดือนของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
ข. ข้อมูลข่าวสาร 1. การสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร จาก ส่วนกลาง ตามข้อตกลงร่วม ยังมีน้อยมาก อาทิเช่น ข้อมูลคาดคะเนผลผลิต การเตือนภัยและอื่น ๆ		ส่วนกลางจะต้องให้การสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ตามข้อตกลง อย่างต่อเนื่อง
2.ฐานข้อมูลองค์กรเกษตรกรในระดับพื้นที่ ของบางศูนย์บริการฯ ยังขาดความชัดเจน	2.1 เจ้าหน้าที่ไม่ได้ให้ความสำคัญ ในการสำรวจข้อมูล 2.2 ไม่ได้ปรึกษาและมอบหมายให้ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ไปดำเนินการ	เจ้าหน้าที่จะต้องยกร่างแบบสำรวจข้อมูล นำเข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน และมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบไปดำเนินการ เพื่อจะได้เห็นผลงานที่เกิดขึ้นในรอบ 6 เดือน ได้อย่างชัดเจน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับฐานข้อมูล

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
3. ข้อมูลภาวะการผลิตพืชระดับตำบล (รต.) ขาดความน่าเชื่อถือ	3.1 ระบบการจัดเก็บข้อมูลไม่ชัดเจน 3.2 ขาดการมอบหมาย และทำความเข้าใจการจัดเก็บให้แก่ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ	ควรใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ปลูกพืชแต่ละชนิด จำนวนตัวอย่าง 25-30% แล้วใช้วิธีการประมาณค่า
ค. แผนงานโครงการ 1. แผนพัฒนาการเกษตรประจำปี ของระดับตำบล ยังขาดความสมบูรณ์	1.1 ไม่ได้จัดเวทีชาวบ้าน จัดทำแผนกลุ่มทุกกลุ่ม 1.2 การร่วมกันพิจารณาแผนในภาพรวมของตำบล เพื่อจัดทำแผนย่อยต่าง ๆ ไม่ครอบคลุม 1.3 การเสนอขออนุมัติโครงการ ประจำปีตามระบบบางศูนย์ไม่ได้รับอนุมัติเลย	ควรจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนของกลุ่มทุกกลุ่ม ทั้งที่เป็นงานโครงการใหม่ และต่อเนื่อง และร่วมกันพิจารณาจากแผนแม่บทชุมชน รวมทั้งแผนในภาพรวมของตำบล แล้วจัดเป็นหมวดหมู่ บรรจุไว้ภายใต้แผนย่อยต่าง ๆ ได้แก่ - แผนถ่ายทอดเทคโนโลยี - แผนคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ - แผนลงทุนและวิสาหกิจชุมชน - แผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - แผนประชาสัมพันธ์ - แผนบริการอื่น ๆ
ง. การถ่ายทอดเทคโนโลยี 1. การหาปัญหาและความต้องการ เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยี บางศูนย์บริการฯ ยังดำเนินงานไม่ชัดเจน	1.1 เจ้าหน้าที่มีภารกิจมาก ขาดประสบการณ์และทักษะในการหาความต้องการและปัญหา 1.2 ไม่ได้มอบหมายและแนะนำให้ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ที่รับผิดชอบปฏิบัติ	1) จัดเวทีชาวบ้านกับองค์กรเกษตรกรทุกกลุ่ม เพื่อได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพการเกษตร และกิจกรรมอื่น ๆ ของกลุ่ม พร้อมไปกับจัดทำแผนของกลุ่ม 2) พิจารณาจากข้อมูลแผนของชุมชน และข้อมูลการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ (ถ้ามี) 3. นำข้อมูลทั้งข้อ 1) และ 2) มาจัดทำแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำปี
2. เทคนิคการถ่ายทอดส่วนใหญ่ยังไม่ใช้ "เกษตรกร" เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้	เจ้าหน้าที่ขาดประสบการณ์ และทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ	พัฒนาเจ้าหน้าที่ เรื่องวิทยากรกระบวนการ และวิธีการถ่ายทอด โดยใช้ "เกษตรกร" เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
<u>จ. การเยี่ยมเกษตรกร</u> 1. การเยี่ยมเกษตรกร ซึ่งเป็นลูกค้า ยังดำเนินงานได้ค่อนข้างน้อย	1.1 เจ้าหน้าที่มีภารกิจมาก 1.2 ขาดการมอบหมายและทำความเข้าใจ แก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ที่รับผิดชอบ	ทำความเข้าใจและวางแผนการเยี่ยมเกษตรกร พร้อมกำหนดคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ผู้รับผิดชอบในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ทุกเดือน โดยเน้นการเยี่ยมกลุ่ม และเกษตรกรที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ แล้วนำผลมารายงาน และเสนอในที่ประชุมทุกเดือน
<u>ฉ. การบูรณาการการทำงาน</u> 1. การทำงานแบบบูรณาการในบางภารกิจ ของศูนย์บริการฯ ยังขาดความชัดเจน อาทิเช่น แผนงาน/โครงการ การติดตามประเมินผล ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย และการบริการอื่น ๆ	1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดการปรึกษาหารือในการกำหนดรูปแบบในการทำงาน ร่วมกับศูนย์บริการ 1.2 บุคลากร ขาดความรู้ ประสบการณ์ ในบางประเด็น อาทิเช่น การสร้างเครือข่ายการบูรณาการแผนงาน/โครงการ เป็นต้น	1) ใช้แนวทางโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และเอาชนะความยากจน ดึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมบูรณาการ 2) พัฒนาบุคลากรเรื่องการบูรณาการการทำงาน การสร้างเครือข่าย การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น และจัดเวทีปรึกษาหารือร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ
<u>ช. การสร้างเครือข่าย</u> 1. การสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร ทั้งหมด ของระดับ ตำบล และการสร้างเครือข่ายคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ระดับจังหวัด ยังไม่เป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ แก้ไขปัญหาร่วมกัน และช่วยเหลือกันและกัน ในเวทีของเครือข่าย	1.1 เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ และคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ ในเรื่องการสร้างเครือข่าย และไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เท่าที่ควร	1) เรียนรู้จากการสร้างเครือข่าย องค์กรเกษตรกร และเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว 2) กระตุ้น เร่งเร้า ให้เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้อง ได้เห็นความสำคัญ และนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
ข. การมวลงสรูปผลงานและ <u>ประชาสัมพันธ์</u> 1. การประมวลงผล และสรูปผลสัมฤทธิ์ ของงาน ทั้งผลผลิต และผลลัพธ์ของ งาน ยังขาดความชัดเจน จริงจัง ในทุกกระดับ	1.1 ส่วนกลางให้ความสำคัญน้อย ไม่ได้ ยึดผลงานมาใช้ในการบริหารบุคคล อย่างจริงจัง 1.2 เจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่ ไม่ได้ให้ ความสำคัญเท่าที่ควร	ทุกระดับ จะต้องให้ความสำคัญ มีความ จริงจัง จริงใจ เกี่ยวกับเรื่องผลสัมฤทธิ์ ของงาน แล้วนำไปใช้ประโยชน์ในด้าน การบริหารบุคคล อย่างจริงจัง เพื่อส่งเสริม ระบบคุณธรรม และการทำงานของ เจ้าหน้าที่ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น
2. การประชาสัมพันธ์ผลงานในพื้นที่ ขาดความต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ	2.1 เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญ น้อย และขาดการมอบหมาย ให้ผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน 2.2 เจ้าหน้าที่บางส่วน ขาดทักษะ ในการ ประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และ เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง จะต้องร่วมกัน กำหนดแผนงานประชาสัมพันธ์ประจำปี ตลอดจนผู้รับผิดชอบ และติดตามผล อย่างต่อเนื่อง
ฅ. การสนับสนุนด้านอื่น ๆ 1. การสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์ ต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนบริการเกษตรกร ไม่เพียงพอ	ส่วนกลาง จัดสรรงบประมาณกำหนด เงื่อนไขจำกัด ทำให้ไม่สามารถซื้อเครื่อง มือและอุปกรณ์ที่จำเป็นได้ อาทิเช่น เครื่องตรวจสอบสารพิษในผลผลิตทาง การเกษตร เครื่องมือวัดความเป็นกรด เป็นด่างของดิน เครื่องมือวัดความชื้น ของดิน เครื่องมือวัดความชื้นของข้าว หรือเมล็ดพันธุ์พืชไร่ เป็นต้น	1) ส่วนกลาง เป็นผู้จัดตั้งงบประมาณ จัดซื้อ สนับสนุนศูนย์ 2) ส่วนกลางจัดสรรงบประมาณ ให้ จังหวัด/อำเภอ เป็นผู้ดำเนินการจัดซื้อ
2. การสนับสนุนค่าตอบแทน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ น้อยไป	จัดสรรงบประมาณให้เพียงหวัละ 50 บาท/ประชุม 1 ครั้ง	1) ควรจัดสรรงบประมาณให้อย่างน้อย หวัละ 100 บาท/ประชุม 1 ครั้ง เพื่อ กระตุ้นการทำงาน และสร้างแรงจูงใจ 2) ควรจัดสรรงบประมาณในรูปแบบ ล่ำค่า โดยให้ศูนย์บริการฯ เป็น ผู้บริหารจัดการ

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน และอุปสรรค ต่อกระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ พอสรุปได้ ดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1 การที่มีประชาชนเป็นประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ จะทำให้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบและมีความเป็นเจ้าของมากขึ้น
- 7.1.2 ประชุมพบปะทุกเดือน ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ดี ร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติงานของศูนย์ฯ และได้รับรู้รับทราบผลงาน ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนร่วมกันหาแนวทางแก้ไข
- 7.1.3 มีผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ทำให้มีผู้แทนกระจายในทุกหมู่บ้าน ช่วยในการประชาสัมพันธ์ชี้แจง และสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ได้ทั่วถึงและกว้างขวางมากขึ้น
- 6.1.4 การจัดคลินิกเกษตร ทำให้มีหน่วยงานต่าง ๆ มามีส่วนร่วมและบูรณาการการทำงานที่เป็นรูปธรรม
- 6.1.5 การกำหนดให้ศูนย์ฯ รับผิดชอบดูแลด้านการเกษตรทุก ๆ ด้าน ทำให้หน่วยงานอื่นมาร่วมงานมากขึ้น ประกอบกับหน่วยงานในระดับพื้นที่และอำเภอ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีเฉพาะของกรมส่งเสริมการเกษตรเท่านั้น
- 6.1.6 ความรับผิดชอบเสียสละและการจัดการที่ดีของฝ่ายเลขานุการ และการสนับสนุนจากส่วนราชการ ช่วยให้ศูนย์ฯ มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 6.1.7 เจ้าหน้าที่บางส่วน มีการปรับบทบาท และวิธีการทำงานใหม่ ทำให้เกษตรกรพอใจเจ้าหน้าที่พอสมควร
- 6.1.8 มีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ
- 6.1.9 เป็นนโยบายสำคัญ
- 6.1.10 มี MU

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- 7.2.1 ผู้แทนภาคราชการ ที่เป็นคณะอนุกรรมการฯ มาร่วมดำเนินการค่อนข้างน้อย ในชุดคณะอนุกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ของเดิม
- 7.2.2 ในช่วงแรกผู้แทนชุมชน ยังไม่ทราบบทบาท หน้าที่ของศูนย์ฯ และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมน้อย
- 7.2.3 ชุมชน/กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ยังมีการพบปะ พูดคุย และเรียนรู้ร่วมกัน ไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากมีเครือข่ายน้อย และเวทีในการพบปะก็จำกัด
- 7.2.4 เครื่องมือเพื่อการบริการการเกษตร ยังไม่ครบถ้วน
- 7.2.5 ในระยะเริ่มต้นคณะกรรมการฯ บางคนยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน

- 7.2.6 เจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วน ยังไม่มีการปรับแนวคิด และพฤติกรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการทำงานรูปแบบใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา

โจทย์ย่อยที่ 1.2 การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล แก่ชุมชนที่เหมาะสม ควรเป็นอย่างไร ? (บริการอะไร อย่างไร)

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

- 1.1 การให้บริการแบบบูรณาการของทุกส่วนราชการน้อยมาก
- 1.2 เกษตรกรขอรับบริการ ณ สำนักงานศูนย์บริการฯ ค่อนข้างน้อย ยกเว้นการจัดทะเบียนต่าง ๆ เกษตรกรมาใช้บริการมาก
- 1.3 ไม่มีบุคคลเป้าหมายที่ชัดเจน ในการถ่ายทอดความรู้และบริการด้านอื่น ๆ
- 1.4 ให้ประโยชน์จากจุดสถิติและถ่ายทอดฯ น้อย และไม่ต่อเนื่อง
- 1.5 มีการใช้ศูนย์เป็นสถานที่พบปะประชุมของกลุ่มบ้างบางโอกาส
- 1.6 เครื่องมือ อุปกรณ์ ประกอบการบริการ มีน้อยมาก
- 1.7 ชนิตบริการ 2 วัน/สัปดาห์ คือวันอังคาร และวันพฤหัสบดี

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาให้บริการทางการเกษตรอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ	1. มีการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกร แล้วจัดทำเป็นแผนประจำปี (หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีแผนของศูนย์ฯ)
2. มีจุดสถิติและถ่ายทอดเทคโนโลยี พร้อมทั้งวิทยากรที่เหมาะสม และให้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง	2. จัดทำแผน โดยนำแผนปีมาพิจารณาในที่ประชุมประจำเดือนของศูนย์ เพื่อปรับให้เข้ารับสถานการณ์ แล้วรายงานขอสนับสนุนตามลำดับขั้น
3. มีข้อมูลข่าวสาร อุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัย เพื่อบริการและผู้รับบริการพึงพอใจ	3. ผลการให้บริการ จำนวนผู้รับบริการ และความพึงพอใจของผู้รับบริการ
	4. ผลการสนับสนุนการบริการทางการเกษตรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
	5. การใช้ประโยชน์และความเหมาะสมของจุดสถิติฯ แต่ละจุด
	6. ผลผลิตและผลลัพธ์ของงานที่เกิดขึ้น

3. การดำเนินการ

- 3.1 จัดเวทีชาวบ้าน 1 ครั้ง ผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ประมาณ 100 คน เพื่อต้องการทราบความคิดเห็นว่าต้องการอะไรบ้าง ที่ให้ศูนย์บริการฯ ได้บริการแก่ชุมชน ส่วนใหญ่ใกล้เคียงกับบทบาทของศูนย์บริการฯ
- 3.2 ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล วิเคราะห์ปัญหา และความต้องการบริการทางการแพทย์ ของเกษตรกร เน้นที่องค์กรเกษตรกร และเกษตรกรทั่วไป ตามลำดับ โดยการจัดเวทีชาวบ้านจัดคลินิกเกษตร และพิจารณาจากแผนชุมชน แล้วนำมาจัดทำแผนบริการทางการแพทย์ประจำปี และจัดทำแผนประจำเดือน โดยพิจารณาจากแผนที่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในที่ประชุมศูนย์บริการฯ ประจำเดือน ส่งแผนเดือนให้สำนักงานเกษตรอำเภอ เพื่อร่วมกันพิจารณากลับกรอง และกำหนดหลักสูตรให้ชัดเจน รายงานจังหวัดภายในทุกวันที่ 20 ของเดือน จังหวัดรายงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอสนับสนุน ศูนย์รายงานผลการปฏิบัติงานให้เกษตรอำเภอทราบตามแบบรายงานสัปดาห์ละ 1 ครั้ง พร้อมบันทึกผลการถ่ายทอดเทคโนโลยี การเยี่ยมเกษตรกร และการให้บริการทางการแพทย์อื่น ๆ แก่เกษตรกร ติดตามและประเมินผลงานทั้งด้านผลผลิต และผลลัพธ์ของงานที่เกิดขึ้น ตลอดจนจัดทำข้อมูลข่าวสารเผยแพร่ เดือนภัย และพยากรณ์ ส่งให้หอกระจายข่าว หรือแจ้งในที่ประชุมหมู่บ้านประจำเดือน เพื่อเกษตรกรจะได้รับรู้และใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่อไป
- 3.3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้และบริการ ในระดับตำบล อาทิเช่น เครือข่ายกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ เพื่อให้ความรู้และบริการปุ๋ยแก่สมาชิก เครือข่ายกลุ่มผลิตภัณฑ์จากกระเจ็ด เพื่อการเรียนรู้ และบริการสมาชิกในเรื่องวัตถุดิบ และการจำหน่าย สภาแม่บ้านเกษตรกรระดับตำบล เพื่อการเรียนรู้ แก้ไขปัญหาร่วมกัน และช่วยเหลือกันในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่ม แต่ยังดำเนินการไม่ครอบคลุมทุกตำบล
- 3.4 ฝึกอบรมวิทยากรเกษตรกร เจ้าของจุดถ่ายทอดเทคโนโลยี 1 ครั้ง/ 2 วัน/ 30 คน เกี่ยวกับเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ การเตรียมอุปกรณ์ประกอบการถ่ายทอด แนวทางการพัฒนาจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีให้น่าสนใจต่อการเรียนรู้ เป็นต้น
- 3.5 ถ่ายทอดความรู้ ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร โดยใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แก่กลุ่มผู้ปลูกพืชผัก กลุ่มไม้ผล และศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน
- 3.6 ชี้แจงสร้างความเข้าใจเรื่องบทบาทของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร แก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนทั่วไป
- 3.7 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU) ตามเขตเลือกตั้ง สส. เขตละ 1 หน่วย มี 5 หน่วยงาน ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนการบริการทางการแพทย์แก่เกษตรกร อีกทางหนึ่ง

4. ผลที่เกิดขึ้น

จากการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวแล้ว และนำมาพิจารณากับสิ่งที่ควรจะเป็นและตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

- 4.1 ส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด ให้บริการทางการแพทย์แบบบูรณาการ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เกี่ยวกับ การถ่ายทอดความรู้ และจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ รวมทั้งการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อประมวล วิเคราะห์ ปัญหาจากการจัดคลินิกเกษตร นำมาประกอบการจัดแผนถ่ายทอดเทคโนโลยีของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล แต่การติดตามเยี่ยมเกษตรกรหลังการรับบริการแล้วยังดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย
- 4.2 หน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU) ประสานการปฏิบัติงานกับศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ทำให้การบริการสะดวก รวดเร็วขึ้น
- 4.3 การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกร เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี และประจำเดือน ยังดำเนินการได้ไม่สมบูรณ์มากนัก เนื่องจากเจ้าหน้าที่มีภารกิจมาก ไม่สามารถไปจัดเวทีชาวบ้านกับองค์กรเกษตรกรต่าง ๆ ในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ทำให้ได้ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรบางกลุ่ม ส่วนการวิเคราะห์ปัญหาจากผลการจัดคลินิกเกษตร มีความชัดเจน และข้อมูลจากแผนของชุมชน ก็ใช้ได้ส่วนหนึ่ง แต่กลุ่มบุคคลเป้าหมาย ยังไม่ค่อยชัดเจน
- 4.4 การใช้ประโยชน์และความเหมาะสมของจุดถ่ายทอดเทคโนโลยี ได้มีการเปลี่ยนแปลงจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม มีการฝึกอบรมวิทยากรเกษตรกร และปรับปรุงพัฒนาจุดถ่ายทอดเทคโนโลยี ให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ทำให้ในบางจุดมีการใช้ประโยชน์และผู้มารับบริการในระดับที่น่าพอใจ แต่บางจุดยังใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่
- 4.5 การสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ กรมพัฒนาที่ดินสนับสนุนเครื่องมือตรวจวิเคราะห์ดิน ให้แก่ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล โดยให้หมอดิน เป็นผู้รับผิดชอบ ยังใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ สำหรับเครื่องมือที่จำเป็นอื่น ๆ ยังไม่ได้รับการสนับสนุน ฉะนั้น การบริการเกษตรกร จำเป็นจะต้องปรับทิศทางการใหม่ แทนที่จะเน้นให้บริการ ณ สำนักงานศูนย์บริการฯ ควรจะปรับเปลี่ยนไปให้บริการในรูปแบบอื่นที่ดีกว่าในขณะนี้ ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ตามกลุ่มต่าง ๆ การจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ การเยี่ยมเกษตรกรตามกลุ่ม โดยการจัดเวทีชาวบ้านบ้าง เพื่อจะได้รับทราบความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพ และจัดทำกิจกรรม
- 4.6 การสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร สำหรับให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และส่วนกลาง ยังดำเนินการสนับสนุนค่อนข้างน้อยมาก
- 4.7 ผลการให้บริการฯ ที่มีผู้รับบริการค่อนข้างมาก ได้แก่ การจัดคลินิกเกษตร การรับบริการพันธุ์ปลารองลงมาคือ การถ่ายทอดความรู้ การผสมเทียมสัตว์ การฉีดวัคซีนสัตว์ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และบริการ นอกจากนี้ ผู้รับบริการค่อนข้างน้อย
- 4.8 ผลสัมฤทธิ์ของงาน เริ่มมีการบันทึก สำรอง ประมวล สรุป แต่ยังไม่ชัดเจนมากนัก

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกรและชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) สามารถรับบริการได้ถึงระดับพื้นที่ เกิดความสะดวก ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย
- 2) การบริการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการมากขึ้น
- 3) ผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมในการให้บริการและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
- 4) เสียเวลาน้อยลงจากการทำงานซ้ำซ้อนของหน่วยงาน เมื่อมาทำงานบูรณาการร่วมกัน
- 5) หน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU) ช่วยเสริมหนุนคนบริการ
- 6) เกษตรกร/ชุมชน รับรู้งานบริการต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ มากขึ้น

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) การบริการบางด้าน ยังสนองตอบเกษตรกรไม่ทันท่วงที เนื่องจากขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ อาทิเช่น การวิเคราะห์สารพิษ การวิเคราะห์น้ำ การตรวจสอบ PH ของดิน การฉีดวัคซีนสัตว์ และการผสมเทียม เป็นต้น
- 2) การจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการขององค์กรเกษตรกร ยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง เนื่องจากเจ้าหน้าที่มีภารกิจมาก และบางคนขาดประสบการณ์ และทักษะในการจัดเวทีชาวบ้าน
- 3) การบริการในรูปแบบ เยี่ยมติดตามผลงาน แก่เกษตรกรที่กลุ่ม และในไร่นา เป็นวิธีการที่ดีมาก แต่ยังดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย

5.2 ผลต่อองค์กรเกษตรกร

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) สามารถเสนอปัญหาและความต้องการด้านการบริการ ต่อศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีตัวแทนมาเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
- 2) ได้รับความรู้จากการบริการ ถ่ายทอดความรู้ คลินิกเกษตร และเครือข่ายการเรียนรู้ สามารถนำไปปรับปรุงอาชีพการเกษตร และกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรเกษตรกร ได้กว้างขวางขึ้น
- 3) ลดการแข่งขัน และซ้ำซ้อน ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ขององค์กรเกษตรกร เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น ผลจากการสร้างเครือข่าย
- 4) องค์กรเกษตรกร มีความตื่นตัว และปรับปรุงพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) จัดเวทีชาวบ้าน ขององค์กรเกษตรกร ยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง และขาดความต่อเนื่อง
- 2) การบริการรูปแบบไปพบเกษตรกร ยังดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย

5.3 ผลต่อเจ้าหน้าที่

5.3.1 ผลด้านบวก

- 1) เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ได้เรียนรู้กระบวนการหาปัญหาและความต้องการขององค์กรเกษตรกรและชุมชน สามารถให้บริการที่สูงใจแก่เกษตรกรได้ดีขึ้น
- 2) การให้บริการในรูปแบบบูรณาการ ในบางด้าน เป็นรูปธรรมชัดเจน ได้แก่ คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ และการถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น
- 3) เจ้าหน้าที่เห็นความสำคัญผู้รับบริการมากขึ้น สามารถปรับทัศนคติ และจิตสำนึกในการทำงานที่ดีขึ้น
- 4) เจ้าหน้าที่ได้ร่วมเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการกระตุ้นแรงเร้าในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

5.3.2 ผลด้านลบ

- 1) เครื่องมือ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการประกอบในการบริการ ไม่พอเพียง ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถบริการเกษตรกรได้ทันทุกที่
- 2) เจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่ปรับทัศนคติและวิธีการทำงาน ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรน้อย ทั้งด้านการพูดจา และการแสดงออกต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสม

5.4 ผลต่อหน่วยงาน

5.4.1 ผลด้านบวก

- 1) สนองตอบผู้รับบริการ ได้ตรงจุดมากขึ้น ผู้รับบริการเห็นประโยชน์และคุณค่าของหน่วยงานมากขึ้น
- 2) เกิดการทำงานบริการในรูปแบบบูรณาการมากขึ้น ลดการทำงานที่ซ้ำซ้อน จากยึดหน่วยงานที่ตนเองสังกัดเป็นหลัก กลับมาเป็นการทำงานที่ยึดเกษตรกร ผู้รับบริการเป็นหลัก เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำงานที่ดีขึ้น
- 3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีความรู้ เข้าใจ การทำงานของหน่วยงานมากขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อกัน

5.4.2 ผลด้านลบ

- 1) การบริการบางด้าน ยังไม่ตอบสนองผู้รับบริการ หน่วยงานจะต้องพิจารณาหาแนวทางปรับปรุง
- 2) ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจ และสร้างขวัญ กำลังใจ ยังอยู่ในระดับที่น้อยมาก

6. ปัญหา/อุปสรรค/วิธีการแก้ไข

การให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล แก่ชุมชนที่เหมาะสมนั้น ปรากฏว่า มีปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไข ดังนี้ ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. ขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ เพื่อใช้ประกอบในการให้บริการ	1) เครื่องมือส่วนใหญ่ เป็นครุภัณฑ์ ไม่สามารถจัดซื้อได้ 2) งบประมาณไม่พอเพียง	1) ส่วนกลาง สำรวจความต้องการ แล้วจัดซื้อสนับสนุนให้ หรือจัดสรรงบประมาณให้จังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ 2) จัดอบรมเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ผู้ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือต่าง ๆ
2. บุคลากรบางส่วน ยังให้ความสำคัญกับผู้รับบริการน้อย	1) ภารกิจมาก 2) ขาดจิตสำนึกและจิตวิญญาณในการทำงานเพื่อเกษตรกรผู้ด้อยโอกาส	1) ฝึกอบรม 2) ใช้รูปแบบการทำงานแบบบูรณาการ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น
3. การรับบริการของลูกค้า สำนักรงานศูนย์บริการฯ ยังมีน้อย	1) ขาดเครื่องมือ และอุปกรณ์ในการให้บริการ 2) เกษตรกรใช้วิธีการเดิม ๆ ในการประกอบอาชีพ จนเคยชิน มีปัญหามากมาย แต่ไม่รู้ว่าเป็นปัญหา	1) จัดหาเครื่องมือ และอุปกรณ์ 2) ปรับวิธีการบริการลูกค้า โดยไปบริการลูกค้าถึงกลุ่ม บ้าน และไร่นาให้มากขึ้น

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคต่อการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล แก่ชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 มีงบประมาณบางส่วน สนับสนุน

7.1.2 การถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วมตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร มีประสิทธิภาพมาก เจ้าหน้าที่บางส่วนมีประสบการณ์ และทักษะในเรื่องนี้มาแล้ว

7.1.3 ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในการดำเนินงาน

7.1.4 การรวมกลุ่ม/เครือข่าย และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ จะทำให้ได้รับแนวคิด เกิดการเรียนรู้ ช่วยเหลือกัน แลกกระบวนการทำงานร่วม

7.1.5 การบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐ

7.1.6 การเยี่ยมองค์กรเกษตรกร โดยการจัดเวทีชาวบ้าน เป็นการบริการเกษตรกรถึงพื้นที่และได้รับทราบความต้องการ ปัญหา และผลความก้าวหน้าของงานอย่างแท้จริง

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

- 7.2.1 ภาครัฐ (ส่วนกลาง) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังสนับสนุนข้อมูลข่าวสารน้อย
- 7.2.2 บางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มาร่วมสนับสนุนตามแผนที่กำหนดไว้ในบางครั้ง
- 7.2.3 วัสดุ อุปกรณ์ ในการถ่ายทอดความรู้ไม่เพียงพอ
- 7.2.4 เกษตรกรมีภารกิจมาก
- 7.2.5 เจ้าหน้าที่บางส่วนขาดการประสานงานในการลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่
- 7.2.6 ขาดเครื่องมือ และอุปกรณ์ ในการให้บริการเกษตรกร เช่น เครื่องมือวัด PH ดิน เครื่องตรวจสอบสารพิษ เครื่องตรวจสอบคุณภาพน้ำ เป็นต้น ส่งผลให้การบริการ ณ สำนักงาน ศูนย์บริการฯ ไม่ดึงดูดผู้รับบริการ

โจทย์ย่อยที่ 1.3 กระบวนการที่ได้มาของแผนชุมชน ควรเป็นอย่างไร ?

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

กระบวนการที่ได้มาของแผนชุมชน ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชาคม เป็นรายหมู่บ้าน โดยใช้เวลาหมู่บ้านละ ประมาณครึ่งวันมีการใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ค่อนข้างน้อยมาก เมื่อจัดทำประชาคมเสร็จทุกหมู่บ้านแล้ว จะมาดำเนินการประชาคมระดับตำบล สรุปเป็นแผนของชุมชน ตำบลนั้น ๆ

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
แผนของชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้ง ภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น ประชาชนในพื้นที่ โดย จัดเวทีชาวบ้าน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ แก่ชุมชน ดังนี้ 1. เตรียมความพร้อม/ทำความเข้าใจกับชุมชน ในหลักการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง 2. รวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม) 3. ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ 4. วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล 5. ยกร่างแผนชุมชน 6. ประชาพิจารณ์แผนระดับตำบล	1. มีการประชุมชี้แจง และการเลือกผู้แทนชุมชน หน่วยงาน มีแผนจัดเวทีชุมชน 2. มีการมอบหมายผู้แทนชุมชน เก็บข้อมูลเพิ่มเติม 3. ผู้แทนชุมชนปฏิบัติตามที่นัดหมาย (ดูงาน เก็บข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล) 4. มีการสรุปข้อมูลประกอบการจัดทำแผน 5. มีผลการวิเคราะห์/สังเคราะห์ 6. มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับตำบล/อำเภอ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ (ประชุม/แลกเปลี่ยน) 7. มียกร่างแผนชุมชน 8. ผู้แทนชุมชน เกิดจิตสำนึกและเห็นความสำคัญในการทำงานเพื่อชุมชน 9. มีการศึกษาดูงานและผลที่เกิดขึ้น 10. ได้แผนของชุมชน 11. ประชาพิจารณ์แผนของชุมชน และสรุปผล 12. การมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน - แสดงความคิดเห็น - เก็บข้อมูล - การประมวลวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล - กำหนดแนวทางการพัฒนา/โครงการ - ประชาพิจารณ์

3. การดำเนินการ

ใช้กระบวนการจัดเวทีชาวบ้าน 5 เวที เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดเดือนละ 1 เวที และมีเวทีย่อยเสริมอีก ใช้ข้อมูลเป็นตัวหลักในการจัดทำแผนของชุมชน ตามรายละเอียด ดังนี้

3.1 ให้ชุมชนพิจารณาคัดเลือกตัวแทนจากหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน เพื่อเข้าร่วมเวทีที่ 1 จำนวน 100 คน

3.2 จัดเวทีที่ 1 เตรียมความพร้อม/ทำความเข้าใจกับชุมชน ในหลักการพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ความเป็นมา/วัตถุประสงค์ โครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม
- ชี้ให้เห็นจุดอ่อนของกระบวนการพัฒนาชนบท ในอดีตที่ผ่านมา และผลกระทบกับประชาชน อาทิเช่น การเป็นหนี้สิน จากต่างประเทศ วิกฤติเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม โดยให้เห็นปัญหาระดับประเทศ และเห็นปัญหาของชุมชนและของตนเอง เพื่อให้เกิดจิตสำนึก และปรับกระบวนการทัศนียภาพมีส่วนร่วม ทำงานเพื่อชุมชนของตนเอง
- ชี้แจงเรื่องการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ในรูปแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้ "คน" เป็นศูนย์กลางพัฒนา
- ชี้แจงกระบวนการที่ได้มาของแผนชุมชน มีทั้งหมด 7 ขั้นตอน จัดเวทีชาวบ้าน 5 เวที
- ชี้แจงรายละเอียดและร่วมกันกำหนดวิธีการสำรวจข้อมูลรายจ่าย ของครอบครัว บันทึกข้อมูลรายจ่ายของครอบครัวทุกวัน จนครบ 30 วัน แล้วดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว เป็นภาพรวมของตำบล
- แบ่งกลุ่มย่อย อภิปรายประเด็นศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ที่ท่านต้องการให้บริการ
- ชี้แจงรูปแบบแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตามเอกสารภาคผนวก 1) และข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในการวิเคราะห์/สังเคราะห์เพื่อจัดทำแผนมอบหมายให้รวบรวมข้อมูลมือ 2 ทั้ง 4 ด้าน (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม)
- ให้เวทีคัดเลือกตัวแทนชุมชน จาก 100 คน ให้เหลือ 45-50 คน เพื่อร่วมดำเนินงานในเวทีต่อไป
- กำหนดแผนการจัดเวทีครั้งต่อไป

3.3 จัดเวทีที่ 2 ศึกษาพัฒนาการของชุมชนและข้อมูลทั่วไป

- ชี้แจงวัตถุประสงค์/เป้าหมายของการจัดเวทีที่ 2 และกระบวนการ จัดเวทีที่ 2
- โดยใช้ข้อมูลมือ 2 ที่จัดเตรียมไว้ทั้ง 4 ด้าน (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม) แบ่งกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม ๆ ละ 10-15 คน เพื่อร่วมกันตรวจสอบความถูกต้อง และความครบถ้วน ของข้อมูลแต่ละด้าน

- 1) แนวคิดการทำ/พัฒนา
- 2) การบริหารจัดการ
- 3) กิจกรรมอะไรบ้าง เป็นอย่างไร
- 4) ผลกระทบต่อชุมชน
- 5) ข้อสังเกต
- 6) การนำมาปรับใช้

ดูงานเสร็จ แต่ละกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย นำเสนอตาม 6 ประเด็นในเวทีใหญ่ เพื่อให้สมาชิกได้รับทราบ และเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้รู้จักโลกภายนอกมากขึ้น สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเวทีที่ 4 กำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน ได้ดียิ่งขึ้น

3.6 จัดเวทีที่ 4 กำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน

- ชี้แจงวัตถุประสงค์/เป้าหมาย การจัดเวทีที่ 4 กำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน และกระบวนการจัดเวทีที่ 4
- แบ่งกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม
  - 1) กลุ่มที่ 1 พิจารณาผลการวิเคราะห์/สังเคราะห์ จากปัญหาทั้ง 4 ด้าน เน้นการพิจารณาช่องแนวทางแก้ไขปัญหา มากำหนดเป็นแนวทางพัฒนาของชุมชน
  - 2) กลุ่มที่ 2 พิจารณาผลการวิเคราะห์/สังเคราะห์จากข้อมูลรายจ่ายของชุมชน เน้นพิจารณาช่องแนวทางพัฒนาด้านการเกษตร และแนวทางพัฒนาด้านวิสาหกิจชุมชน และอุตสาหกรรม มากำหนดเป็นแนวทางพัฒนาของชุมชน
  - 3) กลุ่มที่ 3 พิจารณาผลการวิเคราะห์/สังเคราะห์ จากข้อมูลศักยภาพของชุมชน เน้นพิจารณาช่องแนวทางพัฒนามากำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน
- ทั้ง 3 กลุ่ม นำเสนอผลในเวทีใหญ่ เพื่อพิจารณาอภิปราย ปรับปรุง พัฒนาร่วมกัน จนได้แนวทางพัฒนาของชุมชน พร้อมทั้งข้อมูลและเหตุผลที่สนับสนุนชัดเจนและเป็นไปได้ด้วย
- สรุปผลและประเมินผล
- กำหนดแผนการจัดเวทีครั้งต่อไป

3.7 จัดเวทีที่ 5 กำหนดแผนงาน/โครงการของชุมชน โดยพิจารณาจากแนวทางพัฒนา และพิจารณาผู้รับผิดชอบโครงการ

3.8 ประชาพิจารณ์แผนของชุมชน มีผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวนประมาณ 100 คน มาร่วมเวที ผู้ร่วมเวทีร่วมกันกำหนดงานและบุคคลที่จะนำเสนอในการประชาพิจารณ์ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการ

- 3.9 มีการสรุปบทเรียนของเจ้าหน้าที่ทุกครั้ง ทุกขั้นตอน และทุกเวที ในระดับจังหวัด เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน พร้อมทั้งวางแผนปฏิบัติการร่วมกันทุกขั้นตอนและทุกเวที
- 3.10 มีการสรุปบทเรียนของเจ้าหน้าที่ทุกครั้ง ทุกขั้นตอน และทุกเวทีในระดับอำเภอ พร้อมทั้งสรุปบทเรียนร่วมกับผู้นำชุมชนตำบลต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างตำบล

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานจัดเวทีต่าง ๆ และศึกษาดูงาน ตามรายละเอียดข้างต้น และนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็น และตัวชี้วัดการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

- 4.1 ชุมชนและผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทุกขั้นตอน ของกระบวนการจัดทำแผน ตั้งแต่
- 4.1.1 การคัดเลือก ผู้นำชุมชนจากทุกหมู่บ้าน เพื่อเข้าร่วมเวทีชาวบ้าน
  - 4.1.2 วิเคราะห์จุดอ่อน ของกระบวนการพัฒนาชนบท ในอดีต และผลกระทบ
  - 4.1.3 สสำรวจ ตรวจสอบ ประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล
  - 4.1.4 การศึกษาดูงาน โดยการแบ่งกลุ่ม กำหนดประเด็น และการนำเสนอข้อมูล
  - 4.1.5 กำหนดแนวทางพัฒนา
  - 4.1.6 กำหนดแผนงาน/โครงการ และกำหนดผู้รับผิดชอบโครงการ
  - 4.1.7 จัดทำประชาพิจารณ์ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการ
  - 4.1.8 การบริหารจัดการเวทีชาวบ้าน

ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนดังกล่าวในระดับที่สูง

- 4.2 ผู้แทนชุมชน ที่ร่วมจัดเวทีชาวบ้าน เรียนรู้ร่วมกัน เกิดความสามัคคี ความเสียสละ มีจิตสำนึกเห็นความสำคัญในการทำงานเพื่อชุมชน
- 4.3 มีการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดทีมงานวิจัยที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีชาวบ้าน และวิทยาการกระบวนการ
- 4.4 ได้แผนชุมชน โดยชุมชน ประกอบด้วย 3 แผนย่อย คือ
- 4.4.1 แผนถ่ายทอดเทคโนโลยี
  - 4.4.2 แผนลงทุนวิสาหกิจชุมชน
  - 4.4.3 แผนพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 4.5 ได้ข้อมูลทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ รวมทั้งผู้นำชุมชนได้เห็นประโยชน์ของข้อมูลอย่างชัดเจน

4.6 การบูรณาการทำงาน ด้านการจัดทำแผนชุมชน ภาควิชาต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมน้อย โดยเฉพาะภาครัฐ แต่มีองค์กรพัฒนาเอกชน และมหาวิทยาลัยทักษิณ มาร่วมดำเนินการต่อยอดแผนของชุมชน เพื่อพัฒนาผู้นำชุมชน ด้านวิสาหกิจชุมชน แก่นักวิสาหกิจของทุกตำบล และผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ประเภทต่าง ๆ ตำบลละประมาณ 10 คน ตลอดจนเชื่อมโยงเครือข่าย เป็นสหวิสาหกิจชุมชน ระบบจังหวัด มีเครือข่ายจาก 33 ตำบล โดยมีตำบลตามโครงการวิจัยนี้ เข้าร่วม 8 ตำบล เพื่อเป็นเวทีการเรียนรู้ แก้ไขปัญหา และช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ โดยจัดเวทีเดือนละ 1 ครั้ง

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลกระทบต่อชุมชนและผู้นำชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) รู้จักตนเอง (ชุมชน)
- 2) รู้จักโลกภายนอก
- 3) กำหนดวิถีชีวิตของพวกเขาได้
- 4) เรียนรู้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 5) มีความรู้สึกเป็นเจ้าของข้อมูลและแผนชุมชน
- 6) ได้ผู้นำที่ดีและทีมงาน โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชน เป็นตัวกลั่นกรอง

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) ยังขาดการบูรณาการของหน่วยงานต่าง ๆ ในการทำแผน ทำให้ผู้นำชุมชนเสียเวลามาก และมีทัศนคติที่ไม่ดี

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 2) มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการจัดเวทีชาวบ้าน และการเป็นวิทยากรกระบวนการ สามารถนำไปปรับใช้กับงานพัฒนาการเกษตร ด้านอื่น ๆ ได้อย่างมากมาย
- 3) ช่วยพัฒนา และสร้างทีมงาน ของเจ้าหน้าที่ จากเวทีการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง
- 4) ทำให้เจ้าหน้าที่ ปรับระบบคิดและวิธีการทำงาน ในรูปแบบประชาชนมีส่วนร่วม และการใช้ “ประชาชน” เป็นศูนย์กลางพัฒนา เห็นผลได้อย่างชัดเจน

- 5) ชุมชนและผู้นำชุมชน มีความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ และมีทัศนคติที่ดีต่อกันมากขึ้น

5.2.2 ผลกระทบด้านลบ

- 1) เจ้าหน้าที่บางส่วนยังให้ความสำคัญค่อนข้างน้อย
- 2) เกิดความยุ่งยาก

5.3 ผลต่อหน่วยงาน

5.3.1 ผลด้านบวก

- 1) ชุมชน และผู้นำชุมชน พึงพอใจต่อกระบวนการทำงาน ส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดี ต่อหน่วยงาน
- 2) ช่วยสร้างทีมงานของเจ้าหน้าที่ จากเครือข่ายเรียนรู้ และการจัดเวทีอย่างต่อเนื่อง
- 3) ปรับวิธีการทำงานที่ดีขึ้น
- 4) สามารถสนับสนุนชุมชน ได้ตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง

5.3.2 ผลด้านลบ

ไม่มี

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

การดำเนินกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ปรากฏว่า มีปัญหา/อุปสรรค และวิธีการแก้ไข ดังนี้ ตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไข เกี่ยวกับกระบวนการจัดทำแผนชุมชน

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. ขาดการบูรณาการ ทำงานซ้ำซ้อนของหลายหน่วยงาน	ต่างคนต่างทำ ขาดการวางแผนร่วมกัน	ใช้โครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และเอาชนะความยากจนของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เชิงภาคีต่าง ๆ มาร่วมดำเนินการ
2) ไม่สามารถดำเนินการได้ตามแผนที่วางไว้	1) งานตามนโยบายเร่งด่วน เข้ามาแทรกซ้อน 2) งานประเพณี	1) ปรับแผน 2) ให้ทีมงานช่วยดำเนินการแทน
3. บางตำบล มีผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวทีน้อยในบางครั้ง จนไม่สามารถดำเนินการได้	1) มีภารกิจมาก 2) มีความขัดแย้งกันมาก่อน 3) มีความขัดแย้งในการแสดงความคิดเห็นในเวที 4) ใช้เวลานาน	1) ให้ผู้นำชุมชนที่อยู่ในเวทีปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา 2) วิทยากรกระบวนการ จะต้องพยายามสังเกต และควบคุมไม่ให้เกิดความขัดแย้งในเวที

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
	5) วิธีการชี้แจงทำความเข้าใจ เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำชุมชน ที่จะร่วมในเวที ไม่ชัดเจน ทำให้ได้ผู้นำชุมชน ที่เป็นผู้นำทางการ ที่มีภารกิจมาก	3) ให้เวทีชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็น เพื่อกำหนดคุณสมบัติของผู้นำชุมชน ที่จะมาทดแทนบุคคลที่ไม่ค่อยได้ร่วมในเวที โดยกำหนดคุณสมบัติ ว่าต้องเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ เสียสละ มีเวลา เป็นที่ยอมรับของชุมชน

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคต่อกระบวนการจัดทำแผนชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1 กระบวนการที่มีผู้แทนชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
- 7.1.2 สมาชิกของชุมชนที่มาร่วมเวทีการจัดทำแผนไปประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่แนวคิด/วิธีการ ให้สมาชิกของชุมชนอื่น ๆ ได้รับความรู้
- 7.1.3 มีงบประมาณในการจัดเวที และศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ
- 7.1.4 การประชาสัมพันธ์ ทำให้ผู้นำชุมชน ได้รับรู้ ได้รับความรู้ และมีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไขมากขึ้น
- 7.1.5 ผู้นำชุมชน ที่เสียสละ มุ่งมั่นทำงานเพื่อชุมชน ให้ความร่วมมือดีมาก

ปัจจัยอุปสรรค

- 7.2.1 การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ยังมีน้อย
- 7.2.2 ความไม่พร้อมของการจัดการ การเตรียมข้อมูล ในบางเวที
- 7.2.3 ความสามารถในการเขียน และรวบรวมข้อมูล การเชื่อมโยง การนำเสนอข้อมูล หลักการเขียนแผน ของเจ้าหน้าที่ ยังมีข้อจำกัด
- 7.2.4 ความขัดแย้งของผู้นำชุมชนที่มีอยู่เดิม

โจทย์ที่ 2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรรับผิดชอบตำบล

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

- 1.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ต้องรับผิดชอบการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรทุกด้าน ในขอบเขตตำบล ซึ่งบางคนอาจได้รับการมอบหมายมากกว่า 1 ตำบล การทำงานใช้รูปแบบการดำเนินงาน โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เป็นกลไกในการทำงาน แต่การดำเนินการยังไม่ได้ทำเต็มรูปแบบ ตามหลักการและแนวคิดของการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ได้แก่

- การทำงานแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ดำเนินการเอง
- การบูรณาการแผนงาน กิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ ทั้งในส่วนของจังหวัด และส่วนของหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่แยกส่วนกันทำ ต่างคนต่างทำ

1.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล นอกจากจะรับผิดชอบในตำบลแล้ว ต้องรับผิดชอบงานระดับอำเภอด้วย ตามที่ได้รับมอบหมายจากเกษตรอำเภอ เนื่องจากบุคลากรจำกัด เกษตรอำเภอ ไม่สามารถปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรได้ทุกด้าน ต้องมีการแบ่งงานรับผิดชอบในระดับอำเภอ เช่น งานข้อมูลระดับอำเภอ งานด้านการผลิตพืชในระดับอำเภอ งานด้านสถาบันเกษตรกรในระดับอำเภอ เป็นต้น

1.3 งานนโยบายเร่งด่วน ที่สั่งการให้อำเภอและตำบลดำเนินการ มีปริมาณงานมาก และความถี่สูง ทั้งในส่วนของการส่งเสริมการเกษตรเอง และส่วนที่ต้องให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ในอำเภอ เช่นโครงการต่าง ๆ ของมหาดไทย สาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งตัวเจ้าหน้าที่มีทักษะในการบูรณาการงานต่าง ๆ น้อย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการและแนวคิดการทำงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรได้ หรือบางโครงการก็ไม่สามารถบูรณาการกันได้ ทำให้ต้องเพิ่มปริมาณงาน ใช้เวลามาก และเกิดผลกระทบต่องานส่งเสริมการเกษตรซึ่งเป็นภารกิจหลักของหน่วยงาน

2. สิ่งที่ดีควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นผู้ประสานงานการบริหารจัดการและสนับสนุนการปฏิบัติงานต่าง ๆ ในพื้นที่โดยใช้ศูนย์ เป็นกลไกเพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและบูรณาการ	1. มีการประสานงานด้านต่าง ๆ กับหน่วยงานอื่น ตามแผนปฏิบัติงาน 2. การสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ตามแผนปฏิบัติงาน
2. เป็นวิทยากรกระบวนการที่มีความชำนาญ สามารถสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้และการจัดเวทีชาวบ้าน โดยให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้	1. การเตรียมความพร้อม มีแผนการเรียนรู้ 2. ความถี่ในการถ่ายทอดและจัดเวทีชุมชน 3. สามารถจัดเวทีชุมชนได้
3. มีกระบวนการทำงานโดยใช้ศูนย์ เป็นกลไก ตั้งแต่เรื่องข้อมูล แผนงาน/โครงการของชุมชน การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ การติดตามประเมินผล การสรุปผล และการรายงาน ผลงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์	1. มีข้อมูลที่จัดเป็นหมวดหมู่ 4 หมวด 2. มีแผน (5 ปี แผนปี แผนเดือน) 3. มีการจัดทำและเสนอโครงการ 4. บทบาทการติดตามและประเมินผลงานของคณะอนุกรรมการบริหารศูนย์ (แผนปฏิบัติงานประจำเดือน) / ผลการปฏิบัติงาน 5. มีรายงานผลงานส่งเสริมการเกษตร

3. การดำเนินการ

ในระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้ดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 การปรับบทบาทเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ เพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดเวทีชุมชน และการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร ตลอดจนทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน และสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ ดังนี้

3.1.1 บทบาทวิทยากรกระบวนการได้ดำเนินการ ดังนี้

- 1) จัดฝึกอบรม เรื่องวิทยากรกระบวนการ 1 ครั้ง ใช้เวลา 2 วัน โดย รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน เป็นวิทยากร มีผู้เข้าฝึกอบรม จำนวน 45 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยจาก ระดับจังหวัด และอำเภอ จำนวน 30 คน และ ผอ.ศูนย์ จาก 3 อำเภอ ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย อีก 15 คน สำหรับเป็นทีมวิจัยผู้ช่วย เพื่อต้องการเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนแนวคิด และวิธีการดำเนินงานของวิทยากรกระบวนการ
- 2) การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ ตามบทบาทวิทยากรกระบวนการ ซึ่งเป็นหัวใจของกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ผลปรากฏว่า ในระยะแรก เจ้าหน้าที่บางตำบล ดำเนินงานตามบทบาทนี้ ในการถ่ายทอดความรู้ของโรงเรียนเกษตรกรบ้าง แต่ใช้ยังไม่เต็มที่ และขาดความต่อเนื่อง เริ่มปฏิบัติตามบทบาทมากขึ้น เมื่อเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ เกี่ยวกับการจัดเวทีชุมชน เพื่อจัดทำแผนของชุมชน และสรุปบทเรียน

หลังจากนั้น เดือนมกราคม 2546 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ปรับปรุงและพัฒนาภารกิจ การดำเนินงานของศูนย์ ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น เกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยมีการจัดเวทีชุมชน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ในการรับความรู้และจัดคลินิกเกษตร การถ่ายทอดความรู้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ สามารถถ่ายทอดได้เอง ส่วนใหญ่จะใช้ "เกษตรกร" เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ โดยมีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์และทีมงาน ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ และความรู้ที่ขอสนับสนุนหน่วยงานอื่น ๆ ให้เป็นผู้ถ่ายทอด ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการบรรยาย

จากผลการดำเนินงานดังกล่าว ทำให้เจ้าหน้าที่ได้พัฒนาด้านความรู้ ประสบการณ์ และเพิ่มทักษะเกี่ยวกับบทบาทวิทยากรกระบวนการได้ดีขึ้นพอสมควร เนื่องจากได้จัดเวทีชุมชน เพื่อการถ่ายทอดความรู้ และจัดทำแผนชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3.1.2 บทบาทผู้ประสานงาน ได้ดำเนินงาน ดังนี้

- 1) การประสานงานของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ ในระยะแรก ส่วนใหญ่เป็นการประสานงานในระดับพื้นที่ (ตำบล) ซึ่งใช้วิธีการไม่เป็นทางราชการ เป็นส่วนมาก และรองลงมา ใช้วิธีการเป็นทางราชการบ้างในบางครั้ง ได้แก่ ประสานงานกับคณะกรรมการบริหารศูนย์ ส่วนใหญ่ใช้เวทีการประชุมประจำเดือน การประสานงานกับองค์กรเกษตรกร การประสานงานกับวิทยากรเกษตรกร เจ้าของจุดสาธิต และถ่ายทอดเทคโนโลยี การประสานงานกับเกษตรกรทั่วไป และผู้นำชุมชน การประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นต้น ผลปรากฏว่า การประสานงานยังค่อนข้างน้อย ยังไม่มีการวางแผน ขาดระบบการประสานงานที่ชัดเจน มีเฉพาะแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ประจำปี ที่ใช้ประสานงานกับคณะกรรมการบริหารของศูนย์

สำหรับการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้รูปแบบการประสานงานแบบทางราชการ ศูนย์รายงานให้สำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นผู้ประสานงานเกี่ยวกับ เรื่องการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร และการเสนอโครงการ เป็นต้น ซึ่งในช่วงแรก ได้ดำเนินการตามบทบาทนี้ ค่อนข้างน้อยมาก ประมาณปีละ 1-2 ครั้ง/ศูนย์

ในช่วงหลัง ตั้งแต่เดือนมกราคม 2546 บทบาทผู้ประสานงานเริ่มเป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะการประสานงานด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการจัดคลินิกเกษตร มีการวางแผนประจำปีและประจำเดือน คณะกรรมการบริหารศูนย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญมากขึ้น รวมทั้งการบริการทางการเกษตรในกรณีเร่งด่วน อาทิเช่น โรคระบาดสัตว์ ศัตรูพืช ภัยธรรมชาติ ปัญหาราคาผลผลิตการเกษตร เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสามารถประสานงานทางโทรศัพท์ โดยตรงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เลย ตลอดจนการประสานข้อมูลข่าวสาร แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านสำนักงานเกษตรอำเภอ และประสานงานผ่าน MU ส่งผลให้บทบาทผู้ประสานงานของเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญ และมีการึกจมากขึ้น โดยเฉพาะการประสานงานกับเกษตรกรระดับพื้นที่ และ MU รองลงมา การประสานงานกับสำนักงานเกษตรอำเภอ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับ

- 2) การประสานงานของเกษตรอำเภอ ในระยะแรก เป็นการประสานงานในระดับเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ กับหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับอำเภอ ในรูปแบบเป็นทางราชการ เกี่ยวกับเรื่องการประชุมประจำเดือนของศูนย์ การจัดทำแผนงาน/โครงการของศูนย์ และการจัดคลินิกเกษตร แต่ดำเนินการค่อนข้างน้อย ระยะหลังตั้งแต่เดือนมกราคม 2546 บทบาทการประสานงานของเกษตรอำเภอ มีการวางแผนและจัดระบบที่ดีขึ้น โดยเฉพาะการถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร ข้อมูลข่าวสาร และการบริการทางการเกษตร ในกรณีเร่งด่วน เป็นต้น

3.1.3 บทบาทผู้สนับสนุนได้ดำเนินการ ดังนี้

- 1) บทบาทผู้สนับสนุนของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบของศูนย์ ระยะแรกได้ดำเนินการตามบทบาทนี้ เกี่ยวกับการสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร ข้อมูลข่าวสาร การบริการ การจดทะเบียนแก่เกษตรกร การบริหารจัดการ การองค์กรเกษตรกร การช่วยเหลือภัยธรรมชาติ การติดตาม/ประเมินผลงาน และภัยศัตรูพืช เป็นต้น แต่ยังขาดความชัดเจน เนื่องจากขาดการวิเคราะห์ วางแผน และการสนับสนุนจากระดับต่าง ๆ ที่ไม่เป็นระบบ

ระยะหลัง ตั้งแต่เดือนมกราคม 2546 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ รับผิดชอบงานของสำนักงานเกษตรอำเภอน้อยลง รับผิดชอบศูนย์เต็มที่ เน้นการเยี่ยมเยียนเกษตรกร วันละ 25 คน (ตามแผนปฏิบัติงาน) โดยเยี่ยมเป็นรายบุคคล กลุ่ม ประชุมและจัดเวทีชุมชน เพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร ข้อมูลข่าวสาร การจดทะเบียนเกษตรกร การเตือนภัย การพยากรณ์ การช่วยเหลือด้านภัยธรรมชาติ โรคระบาดสัตว์ และศัตรูพืชระบาด และการสนับสนุนองค์กรเกษตรกร ด้านต่าง ๆ แก่เกษตรกรในพื้นที่ ได้กำหนดระบบที่เป็นรูปธรรม มีการเชื่อมโยงการสนับสนุนตั้งแต่ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค สู่ระดับพื้นที่ มีการวิเคราะห์ วางแผนประจำปี ประจำเดือน ให้อย่างชัดเจน การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ตามภารกิจต่าง ๆ ก็ชัดเจน ปรากฏผลงานที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงขึ้น โดยเฉพาะการจัดคลินิกเกษตร การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการบริการเร่งด่วนต่าง ๆ เป็นต้น

- 2) บทบาทผู้สนับสนุนของเกษตรอำเภอ ก็เช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบของศูนย์ สามารถสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ และเกษตรกร ได้อย่างเป็นระบบ และมีความชัดเจนยิ่งขึ้น แต่มีภารกิจมากขึ้น

3.2 กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกในการปฏิบัติงานระดับพื้นที่ (ตำบล) เริ่มตั้งแต่งานข้อมูลและข่าวสาร การวางแผน โครงการ การดำเนินงานตามแผนงาน / โครงการ การติดตามและประเมินผล การรายงาน และการประชาสัมพันธ์ ได้ดำเนินการ ดังนี้

3.2.1 งานข้อมูลข่าวสาร ได้ดำเนินงาน ดังนี้

- 1) จัดทำข้อมูล ดำเนินการจัดเก็บ รวบรวม ประมวล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปให้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ได้ดำเนินการตามรายละเอียด ดังนี้
  - รวบรวมข้อมูลมือ 2 (ทุติยภูมิ) ข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่แล้ว จากแหล่งต่าง ๆ โดยแบ่งแยกเป็นข้อมูล 4 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ให้เวทีของชุมชน ร่วมกันตรวจสอบ ความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลมือสอง ในส่วนของข้อมูลที่ขาด เวทีชุมชนจะร่วมกันพิจารณาขอบข่ายให้ผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในเวทีชุมชน เป็นผู้รับผิดชอบไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งเป็นข้อมูลมือ 1 (ปฐมภูมิ)

- เวทีชุมชน ตรวจสอบ ประมวล วิเคราะห์ข้อมูลมือ 2 และ 1 (ปฐมภูมิ) และจัดเป็นหมวดหมู่ 4 หมวด ดังนี้
    - ข้อมูลกายภาพ เช่น ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ปริมาณน้ำฝน แหล่งน้ำ อุณหภูมิ ชุดดิน และความเหมาะสมของดิน สาธารณูปโภค สิ่งก่อสร้าง เส้นทางคมนาคม ภัยธรรมชาติ เป็นต้น
    - ข้อมูลชีวภาพ เช่น พันธุ์พืช ระบบการผลิต การใช้ประโยชน์ที่ดิน เทคโนโลยีการผลิต ปริมาณผลผลิต เป็นต้น
    - ข้อมูลเศรษฐกิจ เช่น การถือครองที่ดิน สิทธิในที่ดินทำกิน แรงงาน รายได้-รายจ่าย ผลผลิตเฉลี่ย ต้นทุนการผลิต แหล่งสินเชื่อ การตลาด ภาวะหนี้สิน กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น
    - ข้อมูลสังคม เช่น จำนวนครัวเรือนเกษตรกร สภาพการถือครองที่ดิน ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ข้อห้ามทางศาสนา กลุ่มผู้นำกลุ่ม ภูมิปัญญา เป็นต้น
    - ข้อมูลอื่น ๆ จาก อบต. สำมะโนเกษตร และแหล่งอื่น ๆ
  - เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ คณะอนุกรรมการบริหารศูนย์ และผู้นำชุมชน นำข้อมูลดังกล่าว ไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน และเผยแพร่บริการแก่ชุมชน และผู้สนใจ
- 2) จัดทำและจัดหาข่าวสาร ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอสนับสนุนข่าวสารต่าง ๆ ไว้ประจำศูนย์ สำหรับบริการแก่เกษตรกรและผู้สนใจในพื้นที่ และผลิตข่าวสาร บริการแก่เกษตรกรตามความเหมาะสม

3.2.2 จัดทำแผนงาน/โครงการ ทั้งระยะสั้นและยาว เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานการเกษตรของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วม ได้ดำเนินงาน ดังนี้

- 1) จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) ระยะยาว (แผน 5 ปี) โดยใช้วิธีการจัดเวทีชุมชน จำนวน 5 ครั้ง มีผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าร่วมเวที ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน โดยใช้ข้อมูลมือ 2 และ 1 ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม จากข้อ 2.1.1 เป็นตัวหลักในการวิเคราะห์จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน ประกอบด้วย 3 แผนย่อย คือแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี แผนธุรกิจ (ลงทุน) และแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการต่างๆ ภายในแผนย่อยทั้ง 3 แผนอีกด้วย

- 2) จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) ประจำปี ได้จัดทำเสร็จแล้ว ใช้ข้อมูลจากแผนขององค์กรเกษตรกรต่าง ๆ ในพื้นที่ ข้อมูลจากแผนพัฒนาตำบล 5 ปี ข้อมูลจากแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีและคลินิกเกษตร และแผนงานในภาพรวมของตำบล โดยการจัดเวทีชุมชน มีสมาชิกในเวทีประกอบด้วย คณะอนุกรรมการบริหาร คณะทำงานสาขาต่าง ๆ ของศูนย์ ตัวแทนองค์กรเกษตรกร วิทยากรเกษตรกร มีเจ้าหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการจัดเวที รวมทั้งมีการจัดทำโครงการเพื่อเสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล งบประมาณศูนย์ฯ และเสนอขอตามระบบปกติด้วย ผลปรากฏว่า ได้รับการสนับสนุนงบประมาณพอสมควร

ในปีต่อไป จะใช้วิธีการจัดเวทีชุมชนเหมือนเดิม แต่จะจัดเวทีชุมชน ขององค์กรเกษตรกรเป็นรายกลุ่มก่อน เพื่อจะได้จัดทำแผนขององค์กรเกษตรกรให้เสร็จ ซึ่งจะมีทั้งงาน/โครงการที่ต่อเนื่องและงาน/โครงการที่เกิดขึ้นใหม่ ใช้ข้อมูลจากแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) แผน 5 ปี ที่กำลังจัดทำอยู่แทนการใช้ข้อมูลจากแผนพัฒนาตำบล 5 ปี และพิจารณาแผนงาน/โครงการในภาพรวม ของตำบล เป็นแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) ประจำปี รวมทั้งมีการจัดทำโครงการ เพื่อเสนอของบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ อีกทางหนึ่งด้วย

- 3) จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์ โดยใช้เวทีการประชุมของคณะอนุกรรมการบริหารศูนย์ ประจำเดือนในการจัดทำแผน พิจารณาจากข้อมูลแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) ประจำปี และข้อมูลอื่น ๆ ในสภาวะการณ์ของแต่ละเดือน
- 4) จัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานประจำสัปดาห์ของศูนย์ โดยใช้ข้อมูลจากแผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์ และสภาวะการณ์ของแต่ละสัปดาห์
- 5) จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำเดือนและปฏิทินการปฏิบัติงานประจำสัปดาห์ของเจ้าหน้าที่

3.2.3 ดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ ได้ดำเนินงาน ดังนี้

ยึดแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) ประจำปี เป็นหลักในการดำเนินงาน และใช้ในการควบคุม กำกับ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การพัฒนางานการเกษตรของชุมชน (ตำบล) โดยใช้เวทีการประชุมประจำเดือนของศูนย์ เป็นช่องทางในการดำเนินงาน ตลอดจนร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3.2.4 ติดตามงาน/โครงการ ได้ดำเนินงาน ดังนี้

การติดตามงาน/โครงการ เน้นการปฏิบัติงาน/โครงการ ตามแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน (ตำบล) ประจำปี ดำเนินการในหลายระดับ คือ

- 1) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นผู้ติดตาม โดยได้วางแผนการติดตามงาน/โครงการ ร่วมกันในเวทีประชุมคณะกรรมการบริหารของศูนย์ประจำเดือน มี 3 รูปแบบ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ เป็นผู้ติดตาม
- คณะกรรมการบริหาร ร่วมกับคณะทำงานสาขา เป็นผู้ติดตาม
- คณะทำงานสาขา เป็นผู้ติดตาม
- เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ ร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์ เป็นผู้ติดตาม

ผลปรากฏว่า ในช่วงแรก ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ เป็นผู้ออกไปติดตามคณะกรรมการบริหารและคณะทำงานสาขาของศูนย์ ยังไม่ค่อยได้ติดตาม เนื่องจากยังไม่ค่อยเข้าใจบทบาทและวิธีการติดตามงาน/โครงการ ในช่วงหลังเริ่มเข้าใจบทบาทและมีการติดตามงาน/โครงการบ้างแล้ว และนำผลการติดตามมาเสนอในที่ประชุมประจำเดือนของศูนย์ เพื่อจะได้รับทราบความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรค ซึ่งจะได้ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยกัน

- 2) สำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานเกษตรจังหวัด เป็นผู้ติดตามงาน/โครงการ ได้ดำเนินการดังนี้

- สำนักงานเกษตรอำเภอ ติดตามครบทุกตำบลในทุกเดือน บันทึกผลการติดตามมอบให้ศูนย์ 1 ฉบับ เก็บไว้สำนักงานเกษตรอำเภอ 1 ฉบับ ให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้รับการติดตามในวันที่ติดตาม และนำเข้าพิจารณาในที่ประชุม สำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน
- สำนักงานเกษตรจังหวัด ติดตามครบทุกอำเภอในทุก 2 เดือน สรุปผลการติดตามเสนอเกษตรจังหวัด และรายงานให้เกษตรอำเภอ ทราบบริหารออกไปนิตและนำเข้าพิจารณาในที่ประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน

3.2.5 ประเมินผลงานได้ดำเนินงาน ดังนี้

เน้นการประเมินผลงานแบบมีส่วนร่วมทุกระดับ ได้แก่

- 1) การประเมินผลงาน/โครงการขององค์กรเกษตรกร กระตุ้นให้สมาชิก คณะกรรมการ ได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลกันเอง ขณะนี้ยังดำเนินงานได้เพียงเล็กน้อย
- 2) จัดทีมตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ เจ้าหน้าที่รับผิดชอบ และเกษตรกรผู้เกี่ยวข้อง ประเมินผลงาน/โครงการที่สำคัญ ขณะนี้ยังไม่ได้ดำเนินการ
- 3) วัดผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานศูนย์ ปีละ 2 ครั้ง ได้จัดทำเครื่องมือวัดผลเสร็จแล้ว ดำเนินการแล้ว 1 ครั้ง และครั้งที่ 2 จะดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในเดือนสิงหาคม

2546

ทั้งนี้ จะนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนางาน และการบริหารบุคคล

3.2.6 รายงาน ได้ดำเนินงาน ดังนี้

- 1) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ รายงานผลการปฏิบัติงานประจำเดือนทุกเดือน
- 2) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ ร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์ สรุปผลการดำเนินงาน ส่งเสริมการเกษตร รายงานปีละ 2 ครั้ง

3.2.7 การประชาสัมพันธ์ ได้ใช้ช่องทางต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์ผลงาน แต่ยังไม่เป็นระบบมากนัก

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่จะควรจะเป็น และตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปผลได้ ดังนี้

4.1 บทบาทของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่

4.1.1 – เป็นวิทยากรกระบวนการ เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในเรื่องการเป็นวิทยากรกระบวนการได้ในระดับดี จากการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อจัดแผนชุมชน ประมาณ 5-6 ครั้ง การจัดเวทีการถ่ายทอดความรู้ ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร แก่กลุ่มผู้ปลูกผัก กลุ่มไม้ผล กลุ่มศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน การจัดเวทีชาวบ้าน คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ และการจัดเวทีชาวบ้าน แก่องค์กรเกษตรกร เป็นต้น และเกิดทีมงานวิทยากรกระบวนการเพิ่มขึ้น

4.1.2 เป็นผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการประสานงาน ดีขึ้น จัดระบบการประสานงานที่ชัดเจน ได้แก่

1) รูปแบบการประสานงาน 3 รูปแบบ คือ

- ทางการ
- ไม่เป็นทางการ
- ทางการ+ไม่เป็นทางการ

2) หลักการประสานงาน ยึดหลักการ คือ

- มีทัศนคติที่ดีต่อกัน
- มีน้ำใจ ช่วยเหลือกันและกัน
- ทำงานเป็นทีม เพื่อเกษตรกร

3) เครื่องมือในการประสานงาน ได้แก่

- แผนปฏิบัติงาน เป็นแกนหลักในการประสานงาน
- หนังสือราชการ
- โทรศัพท์
- วาจา
- ประชุม

4) ประเด็นที่ประสานงาน ส่วนใหญ่ ได้แก่

- การถ่ายทอดความรู้
- การจัดคลินิกเกษตร
- ศัตรูพืช โรคระบาดสัตว์
- การฉีดวัคซีน และการผสมเทียมสัตว์
- การวิเคราะห์ดินและน้ำ
- แผนงาน/โครงการ
- การรับคำร้อง
- การจัดนิทรรศการ
- ข้อมูลข่าวสาร
- อื่น ๆ

5) หน่วยงาน/บุคคลที่ประสานงาน ส่วนใหญ่ ได้แก่

- ปศุสัตว์จังหวัด
- ประมงจังหวัด
- พัฒนาที่ดินจังหวัด
- องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
- ศวพ.8
- ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง
- สหกรณ์จังหวัด
- ปฏิรูปที่ดินจังหวัด
- องค์การพัฒนาเอกชน
- องค์กรเกษตรกร
- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
- ผู้นำท้องถิ่น
- อื่น ๆ

4.1.3 เป็นผู้สนับสนุน ดำเนินการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

- ข้อมูลข่าวสาร ให้คำปรึกษาแนะนำแก่เกษตรกร
- เยี่ยมองค์กรเกษตรกร เพื่อรับทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค แล้วร่วมกันหาแนวทางแก้ไข
- การจดทะเบียนเกษตรกร
- การจัดเวทีชาวบ้าน ในการจัดทำแผนของชุมชน รวมทั้งเพื่อการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

- การเตือนภัย และช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ
- พัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และเครือข่าย
- ถ่ายทอดความรู้
- แผนงาน/โครงการ/งบประมาณ
- พัฒนาคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และสนับสนุนการทำงาน
- ด้านอื่น ๆ

4.2 กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ มีขั้นตอน วิธีการ และรายละเอียด ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม ปรากฏผลการปฏิบัติที่เด่นชัดเป็นส่วนมาก ตามขั้นตอน ดังนี้

- ข้อมูล มีข้อมูล 4 หมวด
- แผนงาน/โครงการ มีแผน 5 ปี แผนปี แผนเดือน และจัดทำโครงการเสนอขออนุมัติ งบประมาณ และดำเนินการเอง
- การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ มีทั้งงาน/โครงการ/กิจกรรม ที่ต่อเนื่อง และเกิดขึ้นใหม่
- การติดตามประเมินผล แผน-ผล ในรายงานการประชุมของศูนย์บริการฯ ประจำเดือน
- รายงาน มีสรุปผลงานส่งเสริมการเกษตร 6 เดือน/ครั้ง และการรายงานอื่น ๆ
- ประชาสัมพันธ์ ไม่ได้วางแผนไว้ชัดเจน แต่มีการประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ วิทยุ และจัดงานมวลชน

การดำเนินงานทุกขั้นตอน เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของรวมทั้งทำงานในรูปแบบบูรณาการด้วย

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกรและชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) เกษตรกรและชุมชน มีส่วนร่วมมากขึ้น ตามกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่
- 2) การสนับสนุนบริการ สนองต่อความต้องการและปัญหาของเกษตรกร/ชุมชน มากขึ้น ลดการสั่งการ กำกับ และควบคุมจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มาเป็นการทำงานร่วมกัน เกษตรกร/ชุมชน พอใจมากขึ้น
- 3) เกษตรกรเสียเวลาน้อยลง จากการทำงานแบบเดิมของหน่วยงานที่ต่างคนต่างทำ กลับมาทำงานแบบบูรณาการ
- 4) เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการประกอบอาชีพ และตนเอง

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) เกษตรกรบางส่วน ยังมีทัศนคติเดิม ๆ ในเชิงลบต่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จึงไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่และการพัฒนาของชุมชน

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) ปรับบทบาทการทำงานที่เหมาะสมขึ้น จากการสั่งการ กำกับและควบคุม มาเป็นผู้ประสานงาน อำนวยความสะดวก และเป็นวิทยากรกระบวนการ ทำให้เกษตรกรพอใจมากขึ้น และสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาระบบราชการในยุคปัจจุบัน
- 2) ได้รับความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ ในบทบาทและกระบวนการทำงานที่ปรับเปลี่ยน เป็นการพัฒนาศักยภาพโดยการปฏิบัติจริง และเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของงาน
- 3) มีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน ประชาชนมีส่วนร่วมค่อนข้างสูง เกิดการทำงานแบบบูรณาการที่ดีขึ้น
- 4) การทำงานของเจ้าหน้าที่ ปรับบทบาทจากยึดหน่วยงานมาเป็นยึดเกษตรกรมากขึ้น
- 5) เกษตรกรและชุมชน รู้ เข้าใจบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ชัดเจนขึ้น และให้ความร่วมมือดีขึ้น

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) เจ้าหน้าที่บางส่วน ยังไม่ปรับพฤติกรรม และวิธีการทำงานใหม่ ให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้เกษตรกรและชุมชนขาดความศรัทธา
- 2) เจ้าหน้าที่มีภารกิจมาก โดยเฉพาะงานตามนโยบายเร่งด่วนต่าง ๆ ซึ่งทำให้ไม่สามารถทำงานตามบทบาทหน้าที่ และกระบวนการทำงานดังกล่าว ได้อย่างเต็มที่ และต่อเนื่อง

5.3 ผลต่อหน่วยงาน

5.3.1 ผลด้านบวก

- 1) เกิดภาพลักษณ์ที่ดี ประชาชนศรัทธา และมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน
- 2) งานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เนื่องจากมีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามบทบาท ที่เหมาะสมสอดคล้องและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
- 3) เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มากขึ้น
- 4) ผู้รับบริการพึงพอใจหน่วยงานและการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น
- 5) ส่งเสริมการสร้างทีมงาน และทำงานแบบบูรณาการ ประหยัดเวลา งบประมาณ

5.3.2 ผลด้านลบ

- 1) การพัฒนาบุคลากรยังไม่ค่อยสอดคล้องกับบทบาทใหม่และไม่ทั่วถึง
- 2) กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจมีน้อย

6. ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

การดำเนินงานเกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ฯ ปรากฏว่า มีปัญหา/อุปสรรค ดังนี้ ตามตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุและวิธีการแก้ไข เกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการทำงานเจ้าหน้าที่ฯ

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานตามบทบาท และกระบวนการทำงานของตนเอง ไม่ได้เต็มที่	1.1 งานตามนโยบายเร่งด่วนที่ไม่ใช่ภารกิจที่รับผิดชอบ ค่อนข้างมาก	1) ส่วนกลาง ควรจะรับงานอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภารกิจให้น้อยลง หรือไม่รับเลย 2) เจ้าหน้าที่จะต้องจัดลำดับความสำคัญของงาน และเสียสละเวลาการทำงานเพิ่มขึ้น
2. การพัฒนาบุคลากรยังไม่ทั่วถึง และขาดความต่อเนื่อง	2.1 ขาดการวางแผนพัฒนาบุคลากร 2.2 งบประมาณไม่เพียงพอ	1) จัดเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในรูปแบบสัมมนาเชิงปฏิบัติการในทุกระดับ 2) วางแผนพัฒนาบุคลากรทุกระดับให้ชัดเจน พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณ

7. ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคต่อบทบาทและกระบวนการทำงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ พอสรุปได้ ดังนี้

7.1 ปัจจัยการสนับสนุน

7.1.1 จังหวัดพัทลุง ได้เข้าร่วมโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน โดยการสนับสนุนของ UNDP และมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการทำแผนชุมชน และการเป็นวิทยากรกระบวนการมาบ้างแล้ว ทำให้มีเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งที่มียุทธศาสตร์ความเข้าใจ การเป็นวิทยากรกระบวนการและเป็นตัวอย่างให้เพื่อนร่วมงานได้

7.1.2 ระบบการทำงานเดิมของจังหวัดพัทลุง เน้นการทำงานเป็นทีม เจ้าหน้าที่มีส่วนร่วมในการจัดการบริหารงานวิชาการ และมีระบบการติดตามประเมินผลที่ชัดเจน ปฏิบัติได้ และสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาผลงานในรอบปีของเจ้าหน้าที่ได้ตามหลักเกณฑ์

7.2.5 ชุมชนเกษตรของจังหวัดพัทลุง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่เข้มแข็งพอสมควร เนื่องจากได้มีการรวมกลุ่มองค์กรเกษตรกร ทำให้เจ้าหน้าที่จำเป็นต้องปรับบทบาทและวิธีการทำงานของตนเอง ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งชุมชนเองพร้อมจะช่วยทำงาน ศูนย์บริการฯ มากขึ้น

7.2.6 มีงบประมาณสนับสนุนในการพัฒนาบุคลากร

7.2.7 เจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติงานจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้ ประสบการณ์ และทักษะ

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

7.2.1 การเชื่อมโยงภารกิจใหม่กับภารกิจเดิม ยังไม่ค่อยชัดเจน ส่วนใหญ่ยังมีความสับสนเกี่ยวกับบทบาทและระบบการทำงาน

7.2.2 ผู้แทนจากหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากในช่วงแรกการประสานงานในระดับจังหวัด ยังค่อนข้างน้อย ประกอบกับ การวางแผนปฏิบัติงานเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร และการบริการอื่น ๆ แก่เกษตรกรยังไม่ได้จัดทำให้เป็นระบบ

7.2.3 สายความก้าวหน้าในตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ไม่ชัดเจน และล่าช้า ส่งผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจ และการปฏิบัติงาน

7.2.4 การพัฒนาบุคลากร ยังขาดความต่อเนื่อง

บทที่ 5

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วยหลายระบบย่อย ที่มีความสำคัญในส่วนเกื้อหนุน ให้ระบบการทำงานในพื้นที่ ขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้แก่ ข้อมูลสารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร การติดตามนิเทศงาน การประเมินผล การประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนแผนของชุมชน จากผลการดำเนินงานวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

โจทย์ที่ 1 ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

ข้อมูลส่วนใหญ่ เป็นข้อมูลดิบ ไม่ได้จัดเป็นหมวดหมู่ ขาดความสมบูรณ์ และไม่ทันต่อเหตุการณ์ บุคลากรผู้รับผิดชอบด้านข้อมูล ยังขาดความรู้ความชำนาญในการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล และให้ความสำคัญเกี่ยวกับข้อมูลสารสนเทศค่อนข้างน้อย ระบบการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก่ศูนย์ ยังขาดความชัดเจนและไม่ต่อเนื่อง

2. สิ่งที่จะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. ข้อมูลถูกต้องสมบูรณ์และทันสมัย	1. ข้อมูลครบถ้วน ทันสมัย
2. มีการจัดหมวดหมู่ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อสะดวกในการใช้ประโยชน์	2. มีการจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ 4 ด้าน
3. บุคลากรมีความรู้ ความชำนาญในการวิเคราะห์/สังเคราะห์ ข้อมูล และนำไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งสามารถใช้เครื่องมือเป็น	3. เจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชน เห็นความสำคัญของข้อมูล รู้เข้าใจวิธีการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล และนำไปใช้ประโยชน์
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วางระบบการสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารแก่ศูนย์ชัดเจน	4. ระบบสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผลการสนับสนุน

3. การดำเนินการ

ในระหว่างการทำงานวิจัย ได้ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนเรื่องข้อมูลสารสนเทศ ดังนี้

3.1 การดำเนินงานเกี่ยวกับข้อมูล ได้ใช้กระบวนการดำเนินงานควบคู่กับโจทย์ย่อย 1.3 กระบวนการที่ได้มาของแผนชุมชน ตามระบบการทำงานในพื้นที่ โดยวิธีการจัดเวทีชุมชน

3.2 ใช้ข้อมูลมือ 2 โดยเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ เป็นผู้จัดเตรียมข้อมูลที่มีอยู่แล้ว จากแหล่งต่าง ๆ ประกอบด้วยข้อมูล 5 ประเด็น ตามรายละเอียด ดังนี้

- 3.2.1 หมวดที่ 1 ข้อมูลกายภาพ ได้แก่ ที่ตั้งและอาณาเขต สภาพภูมิประเทศ พื้นที่ป่า อุณหภูมิ แหล่งน้ำ และปริมาณน้ำในรอบปี ปริมาณน้ำฝน เส้นทางการคมนาคม ข้อมูลกลุ่มชุดดิน ความเหมาะสมของดิน และคุณภาพดิน ข้อมูลสาธารณูปโภค สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และภัยธรรมชาติ
- 3.2.2 หมวดที่ 2 ข้อมูลชีวภาพ ได้แก่ พันธุ์พืชที่ปลูก/พันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ทั่วไป และแมลงพื้นเมือง และใช้ที่ดิน ระบบการผลิต ปฏิทินกิจกรรมในการดูแลปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เทคโนโลยีการผลิต ปริมาณผลผลิต และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
- 3.2.3 หมวดที่ 3 ข้อมูลเศรษฐกิจ ได้แก่ ขนาดการถือครองที่ดิน สิทธิในที่ดินทำกิน จำนวนแรงงาน รายได้-รายจ่าย ของครัวเรือน เป้าหมายของการทำฟาร์ม เทคนิค วิธีการผลิต สัตว์ใช้งาน เครื่องจักรการเกษตร และปัจจัยการผลิต ผลผลิตเฉลี่ย ราคา ต้นทุนการผลิต การรวมกลุ่มของเกษตรกร และเงินทุนของกลุ่ม แหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตร ข้อมูลการตลาด (วิธีการตลาด แหล่งรับซื้อผลผลิต) ภาวะหนี้สิน กองทุนหมู่บ้านและผลการดำเนินงาน
- 3.2.4 หมวดที่ 4 ข้อมูลสังคม ได้แก่ จำนวนประชากร ครัวเรือนทั้งหมด และครัวเรือนเกษตรกร พื้นที่/สภาพการถือครอง ประวัติความเป็นมา ของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม อิทธิพลทางความคิด (ค่านิยม) ศาสนา สิ่งยึดเหนี่ยว และข้อห้ามต่าง ๆ การศึกษา ผู้นำตามธรรมชาติ กลุ่มตามธรรมชาติ การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ องค์กรในชุมชน กองทุน และภูมิปัญญา น่าจะอยู่ในกลุ่ม ศ.ก.

แผนชุมชนใช้เวทีชุมชน เพื่อประมวลผลตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลทั้ง 4 หมวด ในส่วนของข้อมูลที่ยังไม่ถูกต้อง และไม่ครบถ้วน เวทีชุมชน จะมีการมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบไปเก็บเพิ่มเติม (ข้อมูลมือ 1) แล้วนำข้อมูลที่เก็บเพิ่มเติมเข้าเวทีชุมชน เพื่อตรวจสอบอีกครั้ง จะได้ข้อมูลทั้ง 4 หมวด ที่สมบูรณ์แบบ ข้อมูลบางส่วนจะนำมาแปลงเป็นรูปแบบตาราง แผนที่ และกราฟต่าง ๆ เพื่อนำเสนอ ณ สำนักงานศูนย์ และจัดทำเป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่แก่เกษตรกรและผู้สนใจ

3.2.5 อื่น ๆ

- 3.3 นำข้อมูลมือ 2 และข้อมูลมือ 1 ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเวทีชุมชน โดยใช้รูปแบบการวิเคราะห์ 3 รูปแบบ คือ วิเคราะห์ปัญหา ของข้อมูลทั้ง 4 หมวด วิเคราะห์ข้อมูลรายจ่าย และวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของชุมชน เพื่อจะได้กำหนดแนวทางพัฒนาชุมชน

3.4 การนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ ขณะนี้ได้นำมาใช้ประโยชน์ ประกอบการวางแผนการผลิต และการตลาดของชุมชน ตลอดจนกำหนดโครงการต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

3.5 สำรวจและรายงานข้อมูลภาวะการผลิตพืชที่ปลูกในตำบล (รต.) เดือนละ 1 ครั้ง ผลปรากฏว่า การสำรวจข้อมูลดังกล่าว ยังไม่เป็นระบบ และขาดรูปแบบ ทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือ

ในช่วงเดือนเมษายน 2546 ได้ปรับรูปแบบการสำรวจข้อมูล (รต.) โดยให้คณะอนุกรรมการบริหาร และคณะทำงานสาขาของศูนย์ มีส่วนร่วมในการสำรวจ และใช้วิธีการทางสถิติเกี่ยวกับการสุ่มตัวอย่าง 25-30 เปอร์เซ็นต์ แล้วนำมาประมาณค่าหาผลผลิตเฉลี่ยและพื้นที่ปลูก

3.6 ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2546 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดและมอบหมายภารกิจให้ศูนย์เพิ่มเติม เกี่ยวกับข้อมูลสารสนเทศ ตามรายละเอียด ดังนี้

3.6.1 ข้อมูลประจำตำบล ได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ตามรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น (ข้อ 2.1 – 2.4)

3.6.2 ข้อมูลภาวะการผลิตพืช ได้แก่ ภาวะการผลิตพืช และสัตว์ จะดำเนินการตั้งแต่ พฤษภาคม 2546 ขณะนี้ยังไม่ได้รับ จากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

3.6.3 ข้อมูลทะเบียนเกษตรกร เมื่อปี 2545 ได้ดำเนินการสำรวจไปแล้วประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งจังหวัด แต่ในเดือนสิงหาคม – กันยายน 2546 จะจัดทำทะเบียนเกษตรกรส่วนที่เหลือ ปรับปรุงข้อมูลเดิม และตรวจสอบความถูกต้อง

3.6.4 การประมาณค่าเฉลี่ยกลาง พืช 10 ชนิด ที่เคยมีปัญหา คือ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง หอมใหญ่ หอมแดง กระเทียม ทุเรียน เงาะ ลำไย มันสำปะหลัง และกาแฟ กรมส่งเสริมการเกษตรร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ดำเนินการทางวิชาการสถิติ เพื่อหาค่าผลผลิตเฉลี่ยกลาง ของแต่ละตำบล ส่งให้ตำบล ๆ จะนำข้อมูลไปผ่านเวทีชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในกรณีที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจของพืชชนิดนั้น ๆ ขณะนี้กำลังดำเนินการอยู่

3.6.5 การพยากรณ์ (คาดคะเนผลผลิต) คาดคะเนผลผลิตไม้ผล 8 ชนิด คือ ลิ้นจี่ ลำไย กาแฟ มังคุด เงาะ ทุเรียน มะม่วง และมะนาว ใน 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงติดดอก และช่วงผลิตผลอ่อน กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้ดำเนินการคาดคะเนผลผลิต ส่งให้ถึงศูนย์ แต่ขณะนี้ยังไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารดังกล่าว

3.6.6 การเตือนภัย ได้แก่ ภัยธรรมชาติ ศัตรูพืช และภัยโรคระบาดสัตว์ ประมง ดำเนินการ 2 ทิศทาง คือ ส่วนกลาง แจ้งการเตือนภัย มายังส่วนภูมิภาค แจ้งเกษตรกรทราบ และส่วนภูมิภาคพบเห็นเหตุผิดปกติ หรือเสียหาย แจ้งเบาะแสให้ส่วนกลางทราบ ตามลำดับชั้น รวมทั้งแจ้งเกษตรกรทราบด้วย

ปรากฏว่ากรณีหลัง (การเตือนภัย) ทางภูมิภาคได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนกลางยังไม่ได้แจ้งให้ส่วนภูมิภาคอย่างสม่ำเสมอ

- 3.6.7 การส่งข่าวสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนศูนย์ หลายหน่วยงานมีการจัดส่งข่าวสาร อาทิเช่น โปสเตอร์ เอกสารคำแนะนำ ข้อมูลดิบ เป็นต้น ไปสนับสนุนศูนย์ และสำนักงานเกษตรจังหวัดจัดทำสถิติข้อมูลการเกษตรของจังหวัด สนับสนุนอาร์ตเวิร์ก ในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ตลอดจนศูนย์และสำนักงานเกษตรอำเภอ/จังหวัด ได้เป็นผู้ขอสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกทางหนึ่งด้วย
- 3.7 สำรวจ ประมวล จัดหมวดหมู่และสรุปข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของงาน ทั้งผลผลิตและผลลัพธ์ ปีละ 2 ครั้ง

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องข้อมูลสารสนเทศ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็นและตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปได้ ดังนี้

- 4.1 ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ เริ่มเห็นความสำคัญและประโยชน์ของข้อมูล หลังจากได้มีส่วนร่วมในการสำรวจ ตรวจสอบ ประมวลและวิเคราะห์/สังเคราะห์ ข้อมูลในเวทีชุมชน และผลจากการศึกษาดูงาน ชุมชนต้นแบบ ซึ่งใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์/สังเคราะห์และกำหนดเป็นแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน ที่ชัดเจน โดยเฉพาะข้อมูลรายจ่าย-รายได้ ปัญหาและข้อมูลศักยภาพของชุมชน
- 4.2 การจัดทำข้อมูลประจำตำบล ให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีชุมชน เพื่อสำรวจรวบรวม ตรวจสอบ ประมวล วิเคราะห์/สังเคราะห์ ข้อมูลมือ 2 และข้อมูล มือ 1 พร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ข้อมูลเป็น 4 หมวด คือ กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เสร็จเรียบร้อยแล้ว มีข้อมูลครบถ้วน สะดวกในการนำไปใช้ประโยชน์ และได้นำไปใช้เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน ได้เป็นอย่างดี
- 4.3 ข้อมูลอื่น ๆ อาทิเช่น ข้อมูลภาวะการผลิต การปรับปรุง/เพิ่มเติม ข้อมูลทะเบียนเกษตรกร การประเมินผลผลิต การพยากรณ์ และการเตือนภัย ของเดิมข้อมูลบางตัวยังขาดความสมบูรณ์ บางตัวไม่น่าเชื่อถือ เนื่องจากไม่ได้ใช้วิธีการทางสถิติ และข้อมูลบางตัวยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลาง ปี 2546 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับส่วนกลาง และภูมิภาคได้ร่วมกันวางระบบค่อนข้างชัดเจน แต่การปฏิบัติคาดว่าจะในเดือนตุลาคม 2546 จะเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น
- 4.4 การสนับสนุนข่าวสาร ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีบ้างเล็กน้อย ได้แก่ โปสเตอร์ เอกสารคำแนะนำ แผนที่ แต่ยังไม่ได้วางระบบการสนับสนุนที่ชัดเจน

4.5 ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของงาน จากเดิมที่เจ้าหน้าที่ทุกระดับให้ความสำคัญ กับข้อมูลดังกล่าวน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่ผลสัมฤทธิ์ของงาน เกิดขึ้นมากมาย ในองค์กรเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นงาน/โครงการ/ กิจกรรม ที่ต่อเนื่องและที่เกิดขึ้นใหม่ ทำให้ไม่สามารถนำเสนอข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของงาน ได้อย่างน่าเชื่อถือ หลังจากได้วางระบบการสำรวจ ประมวล จัดหมวดหมู่ และสรุปข้อมูล ดังกล่าวแล้ว ส่งผลให้เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล สามารถสรุปผลงานในรอบ 6 เดือน ได้ค่อนข้างดีและมีระบบมากขึ้น ถึงแม้จะยังไม่สมบูรณ์มากนัก ซึ่งเป็นข้อมูลหนึ่งที่บ่งบอกถึงผลสำเร็จของงานในแต่ละตำบล สามารถนำเสนอและประชาสัมพันธ์ต่อสาธารณชนได้อย่างภาคภูมิใจ

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกรและชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) เห็นความสำคัญและประโยชน์ของข้อมูล มากขึ้น จากการได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การสำรวจ ตรวจสอบ ประมวล วิเคราะห์/สังเคราะห์ ข้อมูล
- 2) ใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการวางแผนของชุมชนได้อย่างชัดเจน
- 3) มีข้อมูลพื้นฐานที่ถูกต้องขึ้น (ผลสัมฤทธิ์) มีการจัดหมวดหมู่ และสามารถเห็นข้อมูลความก้าวหน้าของผลงานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม
- 4) มีข่าวสารต่าง ๆ บริการถึงในระดับพื้นที่มากขึ้น

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) ข้อมูลข่าวสาร บางส่วนยังไม่ชัดเจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้ อาทิเช่น ข้อมูลการตลาด ข้อมูลการเตือนภัย และการคาดคะเนผลผลิต เป็นต้น

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) เห็นความสำคัญและประโยชน์ของข้อมูลมากขึ้น
- 2) การจัดระบบข้อมูลดีขึ้น มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น
- 3) จากผลการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล ทำให้ทราบปัญหา ศักยภาพ และแนวทางพัฒนาการเกษตรของชุมชนที่เด่นชัด สามารถสนองตอบชุมชนได้ตรงเป้าหมาย
- 4) สามารถทราบข้อมูลข่าวสารบางอย่างจากระบบอินเทอร์เน็ต และนำมาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ ยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ ทำให้เสียโอกาสในการรับทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันเหตุการณ์
- 2) ข่าวสารด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ไม่เพียงพอ และไม่ได้จัดให้เป็นหมวดหมู่ ของมุมวิชาการ หรือมุมห้องสมุด ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
- 3) เจ้าหน้าที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับข่าวสาร และการบริการข่าวสารค่อนข้างต่ำ

6. ปัญหาอุปสรรค และการแก้ไข

จากการดำเนินงานวิจัย เกี่ยวกับเรื่องข้อมูลสารสนเทศ ตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ พอสรุปปัญหาอุปสรรคได้ดังนี้ ตามตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องข้อมูลสารสนเทศ

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความชำนาญในการใช้คอมพิวเตอร์	1.1 ไม่ได้จัดฝึกอบรม 1.2 เจ้าหน้าที่ให้ความสนใจน้อย 1.3 ไม่มีคอมพิวเตอร์ ประจำศูนย์บริการฯ ประจำตำบล	1) จัดฝึกอบรมเรื่องการใช้คอมพิวเตอร์ 2) จัดซื้อ/จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ ไว้ประจำศูนย์บริการฯ ประจำตำบล 3) จัดจ้างลูกจ้างไว้ประจำศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ๗ ละ 1 คน ที่มีความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในระดับดีพอสมควร
2. ข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอแก่การบริการเกษตรกร	2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ยังให้การสนับสนุนค่อนข้างน้อย 2.2 เจ้าหน้าที่ไม่มีความรู้ด้านอินเทอร์เน็ต และบางส่วน ขาดความสนใจในการจัดหาข้อมูลข่าวสาร	1) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในทุกระดับ 2) จัดอบรมการใช้อินเทอร์เน็ต
3. ศูนย์กลางของข้อมูลสารสนเทศในแต่ละระดับ ขาดการเชื่อมโยง	3.1 ไม่มีเว็บไซต์ของตนเอง 3.2 การเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ไม่มี	จัดทำเว็บไซต์ของหน่วยงานในทุกระดับ มีการกำหนดศูนย์กลางข้อมูลสารสนเทศ แล้วดำเนินการเชื่อมโยง แลกเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นระบบ

หมายเหตุ ช่องวิธีการแก้ไข ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ดำเนินการ มีเฉพาะการจัดฝึกอบรมเรื่องการใช้คอมพิวเตอร์ เจ้าหน้าที่บางคนอบรมแล้ว

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคเกี่ยวกับข้อมูลสารสนเทศ จากการดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1) ได้ข้อมูล 4 หมวด ได้แก่ กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม จากกระบวนการจัด
แผนของชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 7.1.2) ได้ข้อมูลพื้นฐานรายครัวเรือน จากข้อมูลสำมะโนเกษตร
- 7.1.3) วางระบบการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารไว้ค่อนข้างชัดเจน และข้อมูลทะเบียนเกษตรกร
จากส่วนกลาง สู่ส่วนภูมิภาค

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

- 7.2.1) ข่าวสารต่าง ๆ ที่สำนักงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล มีไม่พอเพียง และการจัดมุมข่าวสาร
ไม่เป็นระบบ
- 7.2.2) ระบบการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารยังไม่มี

โจทย์ที่ 2 ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

ในช่วง 3-5 ปีที่ผ่านมา บุคลากรในระดับอำเภอ และจังหวัด ได้รับการพัฒนาค่อนข้างน้อยมาก มีการอบรมเฉพาะกิจ 1-2 ครั้ง ในบางปี และในบางปีไม่มีการฝึกอบรมเลย ตลอดจนความก้าวหน้าในสายอาชีพ ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบต่ำลง ไม่ชัดเจนและเป็นไปอย่างล่าช้ามาก ส่งผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร และการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ค่อนข้างสูง

ส่วนใหญ่การพัฒนาบุคลากร จะใช้การนิเทศงาน และการประชุมประจำเดือน เป็นตัวหลัก แต่มีข้อจำกัด ในช่วง 2 เดือน ไม่สามารถดำเนินการได้ทั่วถึง และผู้รับการนิเทศ มีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. บุคลากรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทุกระดับ	1. แผน-ผลการพัฒนาบุคลากรประจำปี และแผน-ผลการนิเทศงาน
2. มีจิตสำนึก ตั้งใจ และทุ่มเทในการทำงาน	2. ความรับผิดชอบและความตั้งใจในการปฏิบัติงาน
3. เป็นผู้ใฝ่รู้ และทันกระแสที่เปลี่ยนแปลง	3. ความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงาน
4. มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ เกี่ยวกับด้านต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน	4. ผลผลิตและผลลัพธ์ของงาน

3. การดำเนินการ

ในระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้ดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากร ดังนี้

3.1 หาความต้องการในการฝึกอบรม (Training need) ของบุคลากรทุกระดับ ได้ดำเนินการเสร็จแล้ว

3.2 ดำเนินการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในเวทีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ (District Workshop, DW) จำนวน 2 ครั้ง ปกติตามระบบกำหนดไว้ 2 เดือน/ครั้ง มีงบประมาณสนับสนุนด้วย

3.3 ดำเนินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด (Provincial Workshop, PW) จำนวน 2 ครั้ง เพื่อวางแผนปฏิบัติงาน เรื่องศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และชี้แจงนโยบายและแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ปี 2546 ปกติตามระบบกำหนดไว้ ปีละ 1 ครั้ง

3.4 ฝึกอบรมเรื่องวิทยาการกระบวนการ แก่ทีมวิจัย เพื่อเพิ่มเติมความรู้ด้านเทคนิคการเป็นวิทยากรกระบวนการ สามารถจัดเวทีชุมชน ได้ดีขึ้น ทุกตำบลได้ดำเนินการจัดเวทีชุมชน เพื่อจัดทำแผนของชุมชน ตำบลละ 5 ครั้ง และจัดเวทีย่อยเพิ่มอีก ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้ และเกิดทักษะในการทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการ

3.5 เข้าร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการส่งเสริมการเกษตร ระดับประเทศ (National Workshop, NW) 1 ครั้ง

- 3.6 ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ แก่เจ้าหน้าที่ทีมวิจัย อำเภอละ 2 ครั้ง และประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด แก่ทีมวิจัยทุกคน เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อจะได้สรุปเรียนและวางแผนการปฏิบัติงานวิจัยในช่วงต่อไป ทำให้ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน เกิดเวทีการเรียนรู้ร่วมกัน
- 3.7 ใช้การนิเทศงาน สนับสนุนการพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะเกษตรอำเภอ ในรอบ 2 เดือน จะได้รับการนิเทศงานทุกคน และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ ก็ได้รับการนิเทศงานจากทีมนิเทศงานของจังหวัดทุกคน รวมทั้งได้รับการติดตามนิเทศงานจากเกษตรอำเภอทุกคน ทุกรอบ 1 เดือน

4. ผลที่เกิดขึ้น

จากการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากร ในระหว่างดำเนินการวิจัย นำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็นและตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปผลได้ ดังนี้

- 4.1 การดำเนินงานพัฒนาการเกษตร จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องให้เกษตรกรมีส่วนร่วม โดยใช้ "เกษตรกร" เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ฉะนั้น บทบาทเจ้าหน้าที่ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ จึงถือว่าเป็น "หัวใจ" ในการปฏิบัติงาน เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเรียนรู้ด้วยตนเอง คิดเป็นตัดสินใจเป็น และทำเป็น สามารถพึ่งพาตนเองได้ต่อไป จากการพัฒนาบุคลากรในเรื่องดังกล่าว นับว่าเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้องแล้ว ทำให้บุคลากรสามารถทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการได้ดีและมีความเชื่อมั่น
- 4.2 การวางระบบพัฒนาบุคลากรในระดับส่วนภูมิภาค มีความชัดเจนขึ้น ตั้งแต่การหาความต้องการในการฝึกอบรม การวางแผนพัฒนาบุคลากร แต่ละระดับ การประเมินผล และการสนับสนุนงบประมาณ แต่ในส่วนกลางยังดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร
- 4.3 การนิเทศงาน เพื่อพัฒนาบุคลากร ยังขาดประสิทธิภาพ สาเหตุเนื่องจาก ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมน้อย ผู้นิเทศมีประสบการณ์ และทักษะในการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม ดิฉันเล็กน้อย
- 4.4 จากการดำเนินงานจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ จังหวัด และประเทศ ทำให้บุคลากรได้รับความรู้ด้านนโยบาย แนวทางส่งเสริมการเกษตร ที่ชัดเจน ด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข ในการปฏิบัติงาน แล้วนำไปปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดีขึ้น
- 4.5 บุคลากร มีจิตสำนึกในการทำงานดีขึ้น มีความผูกพันกับผู้นำชุมชนและเกษตรกร ที่ได้ร่วมกันทำงานในพื้นที่มากขึ้น

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกรและชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) เกษตรกร ผู้นำชุมชน และชุมชน ได้รับวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่แบบมีส่วนร่วมมากขึ้น อาทิเช่น การจัดเวทีชาวบ้าน การถ่ายทอดเทคโนโลยีตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกร เป็นต้น ช่วยลดความเบื่อหน่าย และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ตลอดจนเพิ่มภูมิปัญญามากขึ้น เกิดความผูกพันระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่มากขึ้น
- 2) ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาตัวเกษตรกร องค์กรเกษตรกร ชุมชน และการประกอบอาชีพในทางที่ดีขึ้น ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงมากขึ้น

5.1.2 ผลกระทบด้านลบ

- 1) การบริการบางด้าน อาทิเช่น ไปสุสต์วี ประมง พัฒนาที่ดิน และอื่น ๆ ไม่สามารถบริการแก่เกษตรกรได้ทันท่วงที เนื่องจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ มีความรู้ไม่เพียงพอ ต้องประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความล่าช้า

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) มีระบบพัฒนาบุคลากร ในหน่วยงานส่วนภูมิภาคที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น
- 2) มีงบประมาณสนับสนุน
- 3) เจ้าหน้าที่มีจิตสำนึก มีความรู้ความสามารถในการทำงานสูงขึ้น
- 4) เกษตรกรและผู้ร่วมชุมชน มีความพึงพอใจต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานเพิ่มขึ้น

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) การวางแผนแม่บทพัฒนาบุคลากรแบบมีส่วนร่วม ในระดับหน่วยงานส่วนกลางยังมีค่อนข้างน้อย
- 2) แผนพัฒนาบุคลากรของส่วนกลาง มีการบูรณาการ ทำให้การจัดอบรม ประชุม สัมมนา เกิดความซ้ำซ้อน และส่วนใหญ่จะจัดช่วงปลายปีงบประมาณ ซึ่งตรงกับที่หน่วยงานภูมิภาค มีภารกิจค่อนข้างมาก
- 3) การวางแผนพัฒนาบุคลากร ตามสายความก้าวหน้า ของอาชีพ แต่ละสายงานไม่ชัดเจน
- 4) การพัฒนาบุคลากร ขาดความต่อเนื่อง และไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการโยกย้าย และแต่งตั้งให้ชัดเจน

- 5) หน่วยงานส่วนภูมิภาคมีเครื่องมือ อุปกรณ์ ประกอบการถ่ายทอดความรู้ไม่พอเพียง อาทิ เช่น กล้องถ่ายวิดีโอ โปรเจ็คเตอร์ เป็นต้น
- 6) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ขาดความรู้บางด้าน ที่เป็นการกิจใหม่ เช่น งานประมง ปศุสัตว์ เป็นต้น

6. ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

จากการดำเนินงานวิจัย เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากร ตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ พอสรุปปัญหา/อุปสรรค ได้ดังนี้ ตามตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาบุคลากร

ปัญหา/อุปสรรค *	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. ระบบบริหารบุคคล ไม่เอื้อต่อการพัฒนาบุคลากร	1.1 สายความก้าวหน้าของอาชีพ แต่ละสายงาน ไม่ชัดเจน 1.2 ใช้ระบบอุปถัมภ์ เล่นพรรค เล่นพวก มากเกินไป ไม่มีกฎเกณฑ์ชัดเจน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้ ความสามารถ และผลงานของบุคลากร ในการพิจารณาเลื่อนตำแหน่ง ส่งผลให้เกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากพัฒนาตนเอง และงานที่รับผิดชอบ 1.3 ปัจจัยภายนอกบางอย่าง ทำลายระบบคุณธรรม	หน่วยงานส่วนกลาง พิจารณาวិธีการแก้ไขแบบมีส่วนร่วมจากทุกระดับ เพื่อเสริมสร้างระบบคุณธรรม ขวัญ กำลังใจ ส่งผลต่อการพัฒนาบุคลากร
2. ขาดการวางแผนแม่บทด้านพัฒนาบุคลากร แบบบูรณาการ	2.1 ต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการ 2.2 สายความก้าวหน้าของอาชีพแต่ละสายงานไม่ชัดเจน	หน่วยงานส่วนกลางพิจารณาวิธีการแก้ไข
3. บุคลากรบางส่วนขาดความมั่นใจในการจัดเวทีชาวบ้านการเป็นวิทยากร กระบวนการ วิชาการ ด้านประมง ปศุสัตว์ และอื่น ๆ	ขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในเรื่องดังกล่าว	ฝึกอบรม และปฏิบัติจริง

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคต่อการสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร จากการดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1 ระบบพัฒนาบุคลากรในระดับส่วนภูมิภาค มีความชัดเจนมากขึ้น ตั้งแต่การหาความต้องการ การวางแผน การประเมินผล และการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนกลาง
- 7.1.2 การสรุปบทเรียน โดยใช้เวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 7.1.3 มีงบประมาณในการจัดอบรม และสัมมนาเชิงปฏิบัติการในระดับต่าง ๆ

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

- 7.2.1 ระบบบริหารบุคคล ไม่เอื้อต่อการพัฒนาบุคลากรและไม่ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันการทำงานของบุคลากร เนื่องจากความก้าวหน้าในสายอาชีพค่อนข้างต่ำมาก และไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่ยังใช้ระบบอุปถัมภ์ ให้ความสำคัญกับความรู้ความสามารถของบุคลากรและผลงานค่อนข้างต่ำมาก
- 7.2.2 ส่วนกลางไม่ได้วางระบบการพัฒนาบุคลากร แต่ละสายอาชีพให้ชัดเจน และขาดการบูรณาการด้านการวางแผนพัฒนาบุคลากร
- 7.2.3 เครื่องมือ อุปกรณ์ ประกอบการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกปฏิบัติแก่บุคลากร ไม่พอเพียง ในหน่วยงานส่วนภูมิภาค
- 7.2.4 ภารกิจงานใหม่ เจ้าหน้าที่ยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ

โจทย์ที่ 3 ระบบการติดตามผลและนิเทศที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

1.1 ระดับจังหวัด

- นิเทศรูปแบบทีมครบทุกอำเภอ ทูกรอบ 2 เดือน โดยกำหนดเป็นแผนประจำปี
- นิเทศรูปแบบเฉพาะกิจ ตามความเหมาะสม

1.2 ระดับอำเภอ

- ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกับตำบล มีการติดตามและนิเทศบ้างเล็กน้อย ครอบคลุมตำบล ทูกรอบ 1 เดือน

ทั้งนี้ ระบบการติดตามและนิเทศงาน ทั้ง 2 ระดับ (จังหวัด/อำเภอ) ผลปรากฏว่า ยังไม่ใช้รูปแบบการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม และบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ค่อนข้างน้อย รวมทั้งการนำผลจากการติดตามและนิเทศงาน มาใช้ปรับปรุงพัฒนางานและบุคลากร ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีการวางแผนและดำเนินการติดตามและนิเทศงานทุก ระดับ และให้ความสำคัญกับงานในระดับพื้นที่ เป็นอันดับ แรก	1. แผนการติดตามและนิเทศงาน
2. ใช้รูปแบบการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม	2. ผลการติดตามและนิเทศงาน และการนำไปปรับปรุง พัฒนางาน/คน
3. จัดทีมงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันนิเทศงาน ตามความเหมาะสม	3. รูปแบบการนิเทศงาน
4. ใช้ผลการนิเทศงานในการปรับปรุงและพัฒนางานและ คนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง	4. การติดตามและนิเทศงาน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. การดำเนินการ

ระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้ดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการติดตามและนิเทศงาน ดังนี้

3.1 ระดับจังหวัด

3.1.1 การติดตามและนิเทศงานรูปแบบทีม

ตามระบบส่งเสริมการเกษตร จังหวัดได้จัดทีมติดตามและนิเทศงาน ในช่วงแรกเป็น 2 ทีม ๆ ละ 4 คน ประกอบด้วยหัวหน้าฝ่ายและนักวิชาการเกษตร 7๖ วางแผนประจำเดือน เดือนละ 5-6 อำเภอ ใช้เวลา 2 เดือน ครอบคลุมอำเภอ โดยเน้นการนิเทศงานในพื้นที่ เรื่องการบริหารจัดการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล โดยให้ ผอ.ศูนย์ ร่วมกับประธานศูนย์ฯ เป็นผู้บรรยายสรุปผลงานทั้งหมด ของศูนย์บริการฯ เสร็จแล้วให้ความสำคัญ คุณผลผลิต/ผลลัพธ์ของงานที่เกิดขึ้น

- สำนักงานศูนย์
- จุดสาธิต
- กลุ่มต่าง ๆ
- งาน/โครงการต่าง ๆ

นำผลการนิเทศงาน มาพิจารณาในที่ประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือนทุกเดือน เพื่อให้ที่ประชุมรับทราบ และร่วมกันแก้ไขปัญหา ในระยะหลังตั้งแต่เดือน มกราคม 2546 จังหวัดได้ปรับทีมติดตามและนิเทศงาน ดังนี้

- 1) ทีมบริหาร ประกอบด้วย 3 คน ได้แก่ เกษตรจังหวัด และหัวหน้ากลุ่ม 2 คน ทำหน้าที่นิเทศงาน ตามสถานการณ์และความเหมาะสม โดยใช้ข้อมูลจากทีมติดตามนิเทศ เป็นส่วนประกอบในการนิเทศงาน
- 2) ทีมติดตามและนิเทศงาน จัดทีมเป็น 6 ทีม ประกอบด้วย นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรทุกคน และเจ้าหน้าที่ ของสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยให้ 5 ทีม เน้นการติดตาม และนิเทศงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานเกษตรในตำบล และงานอื่น ๆ ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล รับผิดชอบ ศูนย์บริการฯ ทีมละ 13-15 ศูนย์ ติดตามและนิเทศงานให้ครบทุกศูนย์ ทุกรอบ 2 เดือน และอีก 1 ทีม ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ธุรการ การเงิน บัญชีและพัสดุ และเจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล เน้นการติดตามและนิเทศงานธุรการ การเงิน บัญชี และพัสดุ และข้อมูลสารสนเทศของสำนักงานเกษตรอำเภอ

3.1.2 เฉพาะกิจ และอื่น ๆ

- 1) เจ้าหน้าที่จังหวัด จัดทีม กำหนดแผนนิเทศงาน/โครงการที่รับผิดชอบเฉพาะกิจตามความเหมาะสม เสร็จแล้วสรุปรายงานผลเสนอหัวหน้ากลุ่ม และเกษตรจังหวัด นำเข้าพิจารณาในที่ประชุมเกษตรอำเภอ ประจำเดือนทุกเดือน
- 2) ใช้เวทีในการประชุมต่าง ๆ ในการติดตาม อาทิเช่น การประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน และประชุมอื่น ๆ

3.2 ระดับอำเภอ

เกษตรอำเภอ ติดตามงานและร่วมสนับสนุนการปฏิบัติงานให้ครบทุกศูนย์ ทุกรอบ 1 เดือน บันทึกผลการติดตาม จำนวน 2 ชุด มอบให้ศูนย์บริการฯ 1 ชุด เก็บไว้สำนักงานเกษตรอำเภอ 1 ชุด นำผลการติดตามงาน นำแจ้งและพิจารณาหาทางแก้ไขในที่ประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือนทุกครั้ง

3.3 ระดับตำบล

เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และคณะกรรมการบริหารศูนย์ ได้ร่วมกันออกไปเยี่ยมเกษตรกร และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยกำหนดแผนในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการติดตามและนิเทศงาน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็น และตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

- 4.1 การมีส่วนร่วมของผู้รับการนิเทศ ดีขึ้นระดับพอใช้ ทำให้เกิดการกระตุ้นในการปรับปรุง พัฒนางาน และพัฒนาคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในระดับดีขึ้นพอสมควร
- 4.2 การติดตามและนิเทศงาน รูปแบบทีม กำหนดและจัดทำแผนไว้ชัดเจน
- 4.3 ใช้นอกรูปแบบ ค่อนข้างน้อย โดยการติดตามฯ ไม่ต้องกำหนดแผนและไม่บอกล่วงหน้า ซึ่งจะได้เห็นผลงานที่ชัดเจน
- 4.4 การประมวลและสรุปผลการติดตามฯ มีความชัดเจนขึ้น แจ้งให้ผู้รับการติดตามฯ ทราบ และนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาได้ระดับหนึ่ง
- 4.5 การติดตามและนิเทศงาน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ดำเนินการ แต่ได้แต่งตั้งคณะทำงานในระดับจังหวัดแล้ว โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงาน จะมีบทบาทการทำงานบูรณาการด้านต่าง ๆ รวมทั้งการติดตามและนิเทศงานด้วย
- 4.6 การติดตามและนิเทศงานเฉพาะกิจ เน้นงาน/โครงการ ตามนโยบายที่สำคัญ ๆ เช่น ศูนย์ส่งเสริมและผลิตข้าวชุมชน งานจัดไร่นา งานสถาบันเกษตรกร งานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริงานท่องเที่ยวเกษตร และการผลิตพืชปลอดภัยจากสารพิษ ได้ดำเนินการในระดับปานกลาง
- 4.7 จากการออกไปเยี่ยมเกษตรกรและร่วมกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เริ่มดำเนินการบ้างแล้ว ทำให้ทราบความก้าวหน้าปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงานต่าง ๆ พร้อมทั้งได้นำเสนอในเวทีประชุมประจำเดือน ของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล เพื่อได้หาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันด้วย

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และผู้นำชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับงาน/โครงการ ที่สำคัญ ๆ อย่างชัดเจน และสามารถปรับปรุงพัฒนาให้ถูกต้อง ตามเงื่อนไข และมีประสิทธิภาพขึ้น
- 2) ผู้นำชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการติดตามเยี่ยมเกษตรกร และร่วมแก้ไขปัญหาก่อนให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน
- 3) เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร ได้รับทราบปัญหาของตนเองและแนวทางแก้ไข

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) ภารกิจเร่งด่วนค่อนข้างมาก ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ไม่สามารถปฏิบัติงานตามภารกิจเยี่ยมเกษตรกรได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง
- 2) คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล บางส่วนยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการติดตามเยี่ยมเกษตรกร

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) ได้เห็นและทราบความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคของงานอย่างแท้จริง สามารถแก้ไข ร่วมกันได้ตรงจุด และทันท่วงที
- 2) มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการติดตามและนิเทศงานแบบมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นพอสมควร ทำให้บรรยากาศ และผู้รับการติดตามและนิเทศงาน มีทัศนคติที่ดีขึ้น กว่าเดิม
- 3) มีระบบการติดตามและนิเทศงานที่ชัดเจน ตั้งแต่วางแผน กำหนดประเด็น การ ประมวลสรุปผล และมีเวทีในการนำเสนอเพื่อทราบและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน
- 4) เป็นการสร้างทีมงาน และพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้และเข้าใจงานตามนโยบายที่ สำคัญ ๆ

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) ใช้วิธีการติดตามและนิเทศงาน นอกกรอบแบบ ค่อนข้างน้อย โดยไม่ต้อง กำหนดแผนและไม่แจ้งล่วงหน้า
- 2) มีภารกิจเร่งด่วนมาก ทำให้ไม่สามารถติดตามและนิเทศงานได้อย่างเต็มที่
- 3) การติดตามและนิเทศงาน ที่กลุ่ม ในไร่นาหรือจุดดำเนินงานดำเนินการได้ ค่อนข้างน้อย

6. ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

จากการดำเนินงานวิจัย เกี่ยวกับการติดตามและนิเทศงาน ตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
พอสรุปปัญหา/อุปสรรค ได้ดังนี้ ตามตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการติดตามและนิเทศงาน

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. วิธีการติดตามและนิเทศงาน ที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ยังเกิดขึ้นค่อนข้างต่ำ	1.1 ผู้รับการติดตามและนิเทศ มี ส่วนร่วมค่อนข้างต่ำ 1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีส่วนร่วม 1.3 ลงไปที่กลุ่ม ในไร่นา และเน้นที่ผลงาน ยังค่อนข้างน้อย เพราะภารกิจเร่งด่วน ค่อนข้างมาก	ใช้วิธีการติดตามและนิเทศงาน แบบมี ส่วนร่วม ตั้งแต่การกำหนดงาน/โครงการ ประเด็น การตั้งคำถาม เพื่อร่วมกันแสดง ความคิดเห็น หาแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด ในช่วงที่ออกไปติดตามฯ
2. ผู้ติดตามและนิเทศงาน ขาดความรู้ ความเข้าใจ อย่างลึกซึ้งในงาน/ โครงการ ที่ติดตามฯ	2.1 ไม่ได้ชี้แจงทำความเข้าใจกันกับ ผู้ติดตามฯ 2.2 ไม่ได้ศึกษาทำความเข้าใจ	ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจรายละเอียด งาน/โครงการ แก่ผู้ติดตามฯ รวมทั้ง ประเด็นในการติดตามฯ ทุกครั้ง

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคเกี่ยวกับการติดตามและนิเทศงาน จากการดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1) มีระบบการติดตามและนิเทศงาน ชัดเจน ในระดับจังหวัด และอำเภอ
- 7.1.2) ผู้นำชุมชนที่เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ร่วมดำเนินการด้วย
- 7.1.3) ช่วยกระตุ้น เร่งเร้า และร่วมกันแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานในพื้นที่ได้ทันท่วงที
- 7.1.4) ผู้รับการติดตามและนิเทศงาน มีส่วนร่วมมากขึ้น

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

- 7.2.1) ผู้ติดตามและนิเทศงานบางส่วน ยังขาดประสบการณ์ และทักษะในการนิเทศงาน
แบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้รับการนิเทศไม่ค่อยยอมรับ
- 7.2.2) ใช้วิธีการติดตามนอกกรอบแบบน้อยไป ควรจะใช้เพิ่มขึ้นโดยใช้ทีมบริหาร

โจทย์ที่ 4 ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

ส่วนใหญ่ระดับจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการ ได้แก่ การประเมินผลศูนย์ การประเมินผลการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ และการประเมินผลงานโครงการต่าง ๆ

สำหรับอำเภอ มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ด้วย

ในระดับตำบล ทั้งเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ยังไม่ได้ดำเนินการประเมินผลงานและองค์กรเกษตรกรก็ยังไม่ดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ รูปแบบการประเมินผลส่วนใหญ่ยังไม่ได้ใช้รูปแบบการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีการประเมินผลงานทุกระดับ จนถึงคณะกรรมการของศูนย์ และองค์กรเกษตรกร ให้รูปแบบมีส่วนร่วม	1. แผนและผลการประเมิน
2. นำผลมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนางานและการบริหารบุคคลอย่างจริงจัง	2. รูปแบบการประเมินผล
	3. การนำผลการประเมินไปใช้

3. การดำเนินการ

ในระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้ดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับการประเมินผลงาน ดังนี้

- 3.1 การประเมินผลงาน/โครงการ ในภาพรวมของจังหวัด โดยร่วมกันพิจารณางาน/โครงการที่เป็นนโยบายสำคัญ จำนวน 1 งาน/โครงการ แล้วจัดทีมผู้ประเมินร่วมกัน โดยมีเกษตรกร เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่จากจังหวัด ขณะนี้ยังไม่ได้ดำเนินการ
- 3.2 องค์กรเกษตรกร ประเมินผลงาน/โครงการ ของกลุ่มแบบมีส่วนร่วม โดยวิธีการจัดเวทีชุมชน มีคณะกรรมการ และสมาชิกองค์กรเกษตรกรเข้าร่วมเวที มีเจ้าหน้าที่เป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวก ได้ดำเนินการบ้างแล้ว ในบางตำบล และบางกลุ่ม ทำให้สมาชิกขององค์กรเกษตรกร ได้รับทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แล้วกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาางาน/โครงการต่าง ๆ ขององค์กรร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กรเพิ่มขึ้น
- 3.3 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงาน/โครงการ ในระดับจังหวัด ได้ดำเนินการประเมินผลการดำเนินงาน/โครงการที่รับผิดชอบ ซึ่งได้ดำเนินการทุกปี ปีละ 2-3 งาน/โครงการ แต่นำผลไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนางานค่อนข้างน้อยมาก ปีนี้ได้ดำเนินการแล้ว 3 เรื่อง โครงการแปรรูปผลผลิตการเกษตรโครงการ ISO 14001 ยางพารา และโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน

- 3.4 เกษตรอำเภอ วัดผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ทุกศูนย์ ปีละ 2 ครั้ง (6 เดือน/ครั้ง) ครั้งที่ 1 เสร็จ 14 มีนาคม 2546 ใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนางาน/คน และใช้ประกอบการพิจารณาความดีความชอบ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2546 และครั้งที่ 2 เสร็จภายในเดือนกันยายน 2546
- 3.5 ทีมบริหารของสำนักงานเกษตรจังหวัด วัดผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ ปีละ 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เสร็จ 10 เมษายน 2546 และครั้งที่ 2 เสร็จภายในเดือนกันยายน 2546 และผลการวัดได้นำไปใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับการวัดผลฯ ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการประเมินผลงาน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่จะควรจะเป็นและตัวชี้วัด ของการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

- 4.1 การจัดเวทีชุมชน เพื่อประเมินผลงาน/โครงการขององค์กรเกษตรกรในบางกลุ่ม โดยมีคณะกรรมการและสมาชิกขององค์กรเกษตรกร เข้าร่วมเวที ส่งผลให้สมาชิกได้เรียนรู้ร่วมกัน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กรที่ตนเองสังกัด และมีความกระตือรือร้นที่จะดำเนินงานของกลุ่มเพิ่มขึ้น
- 4.2 การประเมินผลงาน/โครงการ เฉพาะเรื่องของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในระดับจังหวัด ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบได้รับรู้รับทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แต่การนำผลการประเมินเพื่อเผยแพร่ปรับปรุง และพัฒนางานยังดำเนินการน้อยมาก
- 4.3 การวัดผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และของสำนักงานเกษตรอำเภอ ขณะนี้ดำเนินการวัดผลในครั้งที่ 2 จากการวัดผลฯ ครั้งที่ 1 สามารถทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน แต่ผลสัมฤทธิ์ของงานในด้านผลผลิต ค่อนข้างชัดเจน ส่วนผลลัพธ์ของงาน บางส่วนยังประมวลสรุปได้ไม่ค่อยชัดเจน เนื่องจากมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ขาดความเข้าใจ และตั้งใจจริง
- 4.4 การประเมินผลงาน/โครงการ แบบบูรณาการระหว่างหน่วยงาน และภาคประชาชน ยังไม่ได้ดำเนินการ

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) สมาชิกองค์กรเกษตรกร และผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลงาน ทำให้ทราบความก้าวหน้า ปัญหา และได้ร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ช่วยให้การปรับปรุงพัฒนางาน ได้รับความร่วมมือ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนได้เรียนรู้กระบวนการประเมินผลงานแบบมีส่วนร่วม
- 2) เกษตรกร ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ มีความใกล้ชิด และร่วมกันปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น

3) ช่วยกระตุ้น เร่งเร้า ในการปฏิบัติงานของเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และชุมชน

5.1.2 ผลกระทบด้านลบ

- 1) การประเมินผลงาน ขององค์กรเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่ยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึงทุกกลุ่ม และผู้นำชุมชนบางส่วนยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการประเมินผลงานแบบมีส่วนร่วม

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) ทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และร่วมกันหาทางแก้ไขร่วมกับชุมชน ได้ทันทั่วทั้ง
- 2) เกษตรกรและผู้นำชุมชน มีทัศนคติที่ดีขึ้น และความใกล้ชิดมากขึ้น
- 3) ปรับวิธีการประเมินผลงาน ให้มีความสำคัญกับเกษตรกร/ผู้นำชุมชน มีสิทธิร่วมกันมากขึ้น
- 4) เห็นผลสัมฤทธิ์ของงานชัดเจนขึ้น สามารถตอบสาธารณะชนและใช้ประโยชน์ในด้านการบริหารงานบุคคล และการประชาสัมพันธ์ ส่งผลให้เกิดระบบคุณธรรมในองค์การ ตลอดจนเจ้าหน้าที่มีขวัญและกำลังใจในทางที่ดีขึ้นระดับหนึ่ง

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) ทุกระดับ ยังไม่ได้ดำเนินงานอย่างจริงจัง เกี่ยวกับการประเมินผลสัมฤทธิ์ของงาน

6. ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

จากการดำเนินงานเกี่ยวกับเรื่องการประเมินผลงาน ตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ พอสรุป ปัญหา/อุปสรรค ได้ดังนี้ ตามตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการประเมินผลงาน

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. ระบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของงาน ยังขาดประสิทธิภาพ	1.1 หน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค บางหน่วยไม่ได้กำหนดให้เป็นนโยบายที่ชัดเจน และขาดความจริงจัง 1.2 ไม่ได้ประเมินผลทุกระดับ 1.3 บุคลากร บางส่วนยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในกระบวนการประเมินผลงาน	1) ส่วนกลางกำหนดเป็นนโยบายและแนวทางการดำเนินงานให้ชัดเจน จะต้องมีความจริงจัง และจริงจังในการปฏิบัติ และพัฒนาบุคลากรด้วย 2) นำผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ของงาน มาใช้ในการบริหารงานบุคคลด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง จะทำให้เกิดเกิดระบบคุณธรรมอย่างทั่วถึง เจ้าหน้าที่มีขวัญและกำลังใจ ส่งผลให้เกิดการแข่งขันการทำงาน 3. ใช้หน่วยงานภายนอกประเมินผลด้วย

		ให้เกิดการแข่งขันการทำงาน 3. ใช้นโยบายภายนอกประเมินผลด้วย

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคเกี่ยวกับการประเมินผลงาน จากการดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1) จากการปรับตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารการเกษตร เจ้าพนักงานการเกษตร และอื่น ๆ เป็นตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จะช่วยทำให้เจ้าหน้าที่มีความกระตือรือร้นในเรื่องบทบาทการประเมินผลงานมากขึ้นในโอกาสต่อไป เพื่อใช้ประโยชน์ในสายงานวิชาการ
- 7.1.2) สมาชิกองค์กรเกษตรกร เห็นความสำคัญและประโยชน์การประเมินผลงาน/โครงการมากขึ้น หลังจากได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลงานโครงการขององค์กรเกษตรกร
- 7.1.3) ใช้ประโยชน์ในงานบริหารบุคคลได้เป็นอย่างดี เกี่ยวกับการพิจารณาความดีความชอบ การแต่งตั้งและการโยกย้าย และเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงพัฒนางาน แต่ยังไม่เต็มที่

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- 7.2.1) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบล ยังขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในเรื่องการประเมินผลงาน/โครงการ
- 7.2.2) ผู้บริหารในทุกระดับ ยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประเมินผลงานโครงการน้อยไป
- 7.2.3) มีภารกิจเร่งด่วนค่อนข้างมาก
- 7.2.4) ไม่ได้ใช้บุคคลภายนอกดำเนินงานในเรื่องนี้
- 7.2.5) ไม่มีงบประมาณ

โจทย์ที่ 5 ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

1.1 ระดับจังหวัด

ได้วางแผนการประชาสัมพันธ์ประจำปี และดำเนินการประชาสัมพันธ์ทางจดหมายข่าว หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์จัดงานมวลงาน และวิทยุอย่างต่อเนื่อง

1.2 ระดับอำเภอและตำบล

ขาดการวางแผนการประชาสัมพันธ์ร่วมกัน ดำเนินการประชาสัมพันธ์ทางจดหมายข่าว หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และจัดงานมวลงาน บ้างเพียงเล็กน้อย

ในระดับพื้นที่ (ตำบล เกษตรกรและผู้นำชุมชน) มีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์ เพียงเล็กน้อย

2. สิ่งที่ดีควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ดีควรจะเป็น	การวัด
1. การวางแผนการประชาสัมพันธ์ประจำปีแบบมีส่วนร่วมในทุกระดับ 2. ดำเนินการประชาสัมพันธ์ผลงานตามสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ 3. เกษตรกรและผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์มากขึ้น	1. แผนและผลการประชาสัมพันธ์ 2. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและผู้นำชุมชนในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์

3. การดำเนินการ

ในระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้ดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ ดังนี้

3.1 ระดับจังหวัด

3.1.1 ได้วางแผนการประชาสัมพันธ์ประจำปี และดำเนินการประชาสัมพันธ์ตามแผนอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ทางสื่อต่าง ๆ อาทิเช่น จดหมายข่าว เดือนละ 3-5 เรื่อง ส่งให้หอกระจายข่าวและสื่อต่าง ๆ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ เดือนละ 1-3 เรื่อง รายการทางวิทยุ เดือนละ 1-2 ครั้ง และจัดงานมวลชน 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง

3.1.2 อบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ เรื่องการเขียนข่าว การถ่ายภาพ เป็นต้น

3.2 ระดับอำเภอและตำบล

3.2.1 อำเภอ ขณะนี้ยังไม่ได้วางแผนประชาสัมพันธ์ประจำปี ดำเนินการตามความเหมาะสมและโอกาส

3.2.2 ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล บางศูนย์บริการฯ ได้วางแผนประชาสัมพันธ์ประจำปีแล้ว และพิจารณาในที่ประชุมประจำเดือน ของศูนย์บริการฯ เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำเดือน ผู้นำชุมชนที่เป็นคณะกรรมการบริหารของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล และผู้นำขององค์กรเกษตรกร ได้ดำเนินงานด้านเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สูงขึ้น โดยการจัดนิทรรศการในงานต่าง ๆ การมาเยี่ยมชมผลงานของเกษตรกรและนักศึกษา การออกรายการวิทยุ ข่าวหนังสือพิมพ์ โทรศัพท์ เป็นต้น

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการประชาสัมพันธ์ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็น และตัวชี้วัด ของการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

- 4.1 การวางแผนการประชาสัมพันธ์ระดับอำเภอ ยังขาดความชัดเจน ซึ่งเรื่องดังกล่าวเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานด้านการประชาสัมพันธ์ เพราะงานนี้เป็นงานที่จะต้องอาศัยแผนเป็นตัวประสานงานกับส่วนต่าง ๆ ค่อนข้างสูง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับในการวางแผนอีกด้วย
- 4.2 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบลบางส่วน มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ ในงานด้านประชาสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ ประกอบกับมีภารกิจมาก ให้ความสำคัญด้านงานประชาสัมพันธ์ค่อนข้างน้อย แต่ผลงานด้านการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ เกี่ยวกับการจัดงานมวลชน การมาศึกษาดูงานของเกษตรกรและสื่อมวลชน หอกระจายข่าว เวทีการประชุมประจำเดือน รายหมู่บ้าน และของศูนย์บริการฯ อยู่ในระดับค่อนข้างดี รองลงมา ทางวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ มีบ้างเล็กน้อย โดยผู้นำชุมชน/องค์กรเกษตรกร มีบทบาทเรื่องนี้มากขึ้น
- 4.3 การจัดงานมวลชนในทุกระดับ มีเพิ่มมากขึ้น อาทิเช่น งานวันชาวนาพัทลุง งานวันไม่ผล งานวันรณรงค์กิจกรรมต่าง ๆ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลาง องค์การบริหารส่วนตำบล และไม่ได้งบประมาณก็มี
- 4.4 ผลงานการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในระดับจังหวัด มีการจัดทำข่าวแจกเป็นประจำทุกเดือน เดือนละ 3-5 ข่าว ส่งให้หอกระจายข่าว และสื่อต่าง ๆ ตลอดจนการจัดงานมวลชนต่าง ๆ มีมากขึ้น ทำให้ประชาชนได้รับทราบในทุกเดือน

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) ได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มากขึ้น
- 2) ทราบข้อมูลข่าวสารมากขึ้น สามารถนำไปปรับปรุงพัฒนาอาชีพให้ดีขึ้น
- 3) ขายสินค้าได้ดีขึ้น มีรายได้มากขึ้น
- 4) มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้น

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) ผลงานดีเด่นอีกมากมาย ยังดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ รู้จักมากขึ้นในเรื่องภารกิจ และผลงาน ภาพลักษณ์ดีขึ้น
- 2) ประชาชนเกิดทัศนคติที่ดีและมีความศรัทธามากขึ้น

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) บางระดับยังวางระบบและแผนการประชาสัมพันธ์ไม่ชัดเจน ขาดความต่อเนื่อง
- 2) การทำงานลักษณะบูรณาการยังค่อนข้างน้อย เจ้าหน้าที่ยังยึดติดหน่วยงานตนเองเป็นหลักอยู่มาก

6. ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

จากการดำเนินงาน เกี่ยวกับเรื่องการประชาสัมพันธ์ ตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ พอสรุปปัญหา/อุปสรรค ได้ดังนี้ ตามตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการประชาสัมพันธ์

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. ขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ ในการปฏิบัติงานเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ อาทิเช่น กล้องถ่ายภาพ กล้องถ่ายวิดีโอ เป็นต้น	ไม่มีงบประมาณ	ส่วนกลางสนับสนุนงบประมาณ
2. ดำเนินงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ยังไม่กว้างขวาง	2.1 ภารกิจอื่น ๆ มากเกินไป 2.2 ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้น้อยไป	1) ส่วนกลาง ควรจะรับงานที่นอกเหนือจากภารกิจให้น้อยลง 2) วางแผนการประชาสัมพันธ์ประจำปีแบบมีส่วนร่วม ในทุกระดับ ให้ชัดเจน 3) จัดทีมงาน

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ จากการดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1 สื่อต่าง ๆ ในระดับจังหวัดมีมาก และให้ความร่วมมือค่อนข้างดี
- 7.1.2 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ระดับจังหวัด มีศักยภาพในการประสานงานและประชาสัมพันธ์
- 7.1.3 มีงบประมาณสนับสนุนในหลายกิจกรรม

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- 7.2.1 เจ้าหน้าที่บางส่วน ขาดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ เกี่ยวกับงานด้านประชาสัมพันธ์ ตลอดจนให้ความสำคัญกับงานนี้ค่อนข้างต่ำ
- 7.2.2 ขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ และงบประมาณสนับสนุนการปฏิบัติงานด้านการประชาสัมพันธ์ ในระดับอำเภอ/ตำบล
- 7.2.3 เจ้าหน้าที่มีภารกิจต่าง ๆ มาก

โจทย์ที่ 6 ระบบการสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

- 1.1 มีการสนับสนุนแผนชุมชน ในระดับปานกลาง อาทิเช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กองทุนหมู่บ้าน และบกระต้นเศรษฐกิจ เป็นต้น
- 1.2 แผนด้านการเกษตร องค์กรท้องถิ่น ส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญและสนับสนุนค่อนข้างน้อย
- 1.3 ไม่มีทีมรับผิดชอบแผนของชุมชนอย่างชัดเจน
- 1.4 ไม่มีองค์กรหลักในการจัดทำแผนของชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนแผน
- 1.5 แผนของชุมชนในบางตำบล เป็นแผนที่เกิดจากการจัดประชาคมในแต่ละระดับ (หมู่บ้าน และตำบล)

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นระบบที่สามารถสนับสนุนแผนของชุมชน	1. การมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ๆ ในช่วงกระบวนการจัดทำแผน
2. เป็นระบบที่สามารถเอื้อให้มีการบริหารโดยชุมชน	2. ช่องทางการสนับสนุนแผนงาน/โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุน
3. เป็นระบบที่สนับสนุนให้เกิดกองทุนหมุนเวียน	3. ผลการสนับสนุนของหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ
	4. การกำหนดผู้รับผิดชอบแผนงาน/โครงการ
	5. วิธีการดำเนินงานด้านกองทุนหมุนเวียน และปริมาณกองทุน

3. การดำเนินการ

ในระหว่างดำเนินงานวิจัย ได้ดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับแผนชุมชน ดังนี้

- 3.1 ได้กำหนดผู้นำชุมชน รับผิดชอบโครงการแล้ว ทุกตำบล ภายใต้การบริหารจัดการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
- 3.2 กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการหลังเกิดแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน กระบวนการนี้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้นำชุมชนให้สามารถบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผน เป็นโครงการของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ โดยอบรมนักวิสาหกิจชุมชน ตำบลละ 1 คน และอบรมผู้ประกอบการเฉพาะด้าน ตำบลละ 10 คน ได้จัดอบรมตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม 2546 จังหวัดพัทลุง ได้ส่งเข้าอบรมในรุ่นแรก 7 ตำบล (จาก 9 ตำบล ที่ร่วมดำเนินงานวิจัย) รุ่นที่ 2 อีก 2 ตำบล และอบรมผู้ประกอบการ เกือบจะแล้วเสร็จ เช่นกัน ทั้งนี้การพิจารณาคัดเลือกโครงการและผู้นำชุมชนเข้าอบรม ใช้วิธีการจัดเวทีชุมชน เพื่อแปรแผนสู่การปฏิบัติ และจัดตั้งสภาวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัดแล้ว ประกอบด้วยสมาชิก สภาจาก 33 ตำบล (ตามรายละเอียด ภาคผนวก) มีการประชุมสภาฯ เดือนละ 1 ครั้ง

- 3.3 จัดเวทีคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำตำบล เพื่อพิจารณาโครงการจากแผนงาน เข้าสู่แผนยุทธศาสตร์จังหวัด เพื่อขอสนับสนุนจากภาครัฐ ปี 2547 – 2549 และจัดทำโครงการเสนอ อบต. ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งบางตำบลได้รับสนับสนุนบ้างแล้ว
- 3.4 เข้าร่วมโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเจ้าภาพรวม โดยทำงานในลักษณะบูรณาการในแนวดิ่งและแนวราบระดับพื้นที่ ของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อลดการทำงานซ้ำซ้อน และให้มีแผนชุมชน ที่สมบูรณ์เพียงฉบับเดียว ใช้ประโยชน์ร่วมกัน สำหรับจังหวัดพัทลุง มีสำนักงานเกษตรจังหวัด เป็นหน่วยประสาน ดำเนินการ 3 ปี ปี 2546 เป้าหมาย 52 ตำบล ขณะนี้ได้ประเมินศักยภาพเสร็จเรียบร้อยแล้ว

4. ผลที่เกิด

จากการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการสนับสนุนแผนของชุมชน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็น และตัวชี้วัดของการวิจัย พอสรุปผลได้ดังนี้

- 4.1 ความต่อเนื่องจากการจัดเวทีชาวบ้าน ตามกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งมีตัวแทนจาก อบต. ผู้นำองค์กรประชาชน และผู้นำองค์กรอื่น ๆ เข้าร่วมเวที ทำให้เกิดความผูกพัน มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนงาน/โครงการ ส่งผลในการขับเคลื่อน แผนงาน/โครงการสู่การปฏิบัติในระดับพอสมควร
- 4.2 การมอบหมายให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยชุมชนเป็นผู้พิจารณาตนเอง เป็นส่วนสำคัญ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ ทำให้ผู้นำชุมชนเกิดความภูมิใจ และความรับผิดชอบมากขึ้น บางตำบลได้ประสานงานกับ องค์การบริหารส่วนตำบล นำแผนงาน/โครงการบรรจุไว้แล้ว และได้รับการสนับสนุนบ้างแล้ว อาทิเช่น การจัดงานวันศูนย์บริการฯ ประจำตำบล การจัดงานชุมชนแม่บ้านเกษตรกรระดับตำบล เป็นต้น
- 4.3 กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการที่ดีมาก ในการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้นำชุมชน ให้สามารถบริหารจัดการกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผน ด้วยความเชื่อมั่น และลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความล้มเหลวให้น้อยลง ขณะนี้ได้เกิดสภาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพัทลุง แล้ว ประกอบด้วยสมาชิกจาก 33 ตำบล มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อเรียนรู้ แก้ไขปัญหาร่วมกัน ตลอดจนช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เพื่อต้องการให้การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ไม่ดำเนินงานในลักษณะที่ซ้ำซ้อนหรือแข่งขันกันเอง ตลอดจนได้ร่วมกันวิเคราะห์การดำเนินงาน และความเป็นไปได้ของโครงการวิสาหกิจชุมชนของตำบลต่าง ๆ รวมทั้งการเรียนรู้ แก้ไขปัญหาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 4.4 มีการบูรณาการแผนชุมชน โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเจ้าภาพใหญ่ มีภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมการดำเนินงาน คาดว่าจะทำให้ชุมชนมีแผนของชุมชนที่สมบูรณ์ เพียงฉบับเดียว ภาคีต่าง ๆ จะให้ความสำคัญ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง

4.5 การสนับสนุนกองทุนหมุนเวียน จากโครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จากมหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 8 ตำบล ๆ ละ 30,000 บาท รวมเงิน 240,000 บาท (ของตำบลที่เข้าร่วมโครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนการสร้างกองทุนหมุนเวียนของกลุ่ม โดยเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มลงทุนกันเอง ของกลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มปุยชีวภาพ กลุ่มผู้ปลูกผัก เป็นต้น

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร องค์กรชาวบ้าน และผู้นำชุมชน

5.1.1 ผลด้านบวก

- 1) ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนงาน/โครงการมากขึ้น สามารถขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติได้มากขึ้น
- 2) ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน เป็นการพัฒนาที่ตรงจุด
- 3) มีเครือข่ายการเรียนรู้ และช่วยเหลือกัน เป็นระบบในทุกระดับ ทำให้ประชาชนได้เรียนรู้และช่วยเหลือกัน เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งส่งผลกระทบให้มีพลังอำนาจในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

5.1.2 ผลด้านลบ

- 1) องค์กรท้องถิ่น และภาครัฐ ยังสนับสนุนแผนงาน/โครงการ ของชุมชนยังไม่ตรงกับความต้องการมากนัก
- 2) เกษตรกรบางส่วน ที่รับงบประมาณตามโครงการต่าง ๆ แล้ว นำไปดำเนินงานในกลุ่มของพวกเขาเองเพียงไม่กี่คน และผลกำไรที่ได้ไม่ค่อยตอบแทนให้ชุมชน และปิดกั้นบุคคลอื่น ๆ เข้าร่วม

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

5.2.1 ผลด้านบวก

- 1) ลดการทำงานซ้ำซ้อนกัน เกิดการทำงานแบบบูรณาการ ประหยัดทั้งเวลา แรงงาน และงบประมาณ
- 2) สามารถสนองตอบตรงกับปัญหา และความต้องการของประชาชน ลดการสูญเสียงบประมาณ ของแผ่นดิน
- 3) มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการทำงานแบบบูรณาการมากขึ้น สามารถปรับวิธีการทำงาน และทัศนคติ ที่ถูกต้องและทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง เกิดภาพลักษณ์ที่ดี ต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน
- 4) ชุมชนเห็นความสำคัญ มีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคส่วนต่าง ๆ มากขึ้น

5.2.2 ผลด้านลบ

- 1) เจ้าหน้าที่บางส่วน ยังยึดติดหน่วยงานของตนเอง ไม่ปรับวิธีคิดและวิธีการทำงานใหม่

6. ปัญหาอุปสรรค และการแก้ไข

จากการดำเนินงานเกี่ยวกับเรื่องการสนับสนุนแผนของชุมชน ตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ พอสรุปปัญหา/อุปสรรค ได้ดังนี้ ตามตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงปัญหา/อุปสรรค สาเหตุ และวิธีการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องการสนับสนุนแผนของชุมชน

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	วิธีการแก้ไข
1. องค์กรท้องถิ่น ให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนค่อนข้างน้อย	1.1 บางตำบล องค์กรส่วนท้องถิ่น ไม่ได้ นำแผนของชุมชน เข้าแผนของ อบต. 1.2 สนับสนุนแผนงาน/โครงการ ของ ชุมชน ที่เสนอของบประมาณ ค่อนข้างน้อย	นำแผนของชุมชน เข้าบรรจุไว้ในแผนของ อบต. และสนับสนุนงบประมาณ

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคเกี่ยวกับการสนับสนุนแผนของชุมชน จากการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 7.1.1 มีศูนย์บริการฯ ประจำตำบล เป็นองค์กรหลักในระดับพื้นที่ในการบริหารจัดการแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติ
- 7.1.2 มหาวิทยาลัยทักษิณ และองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนการพัฒนาผู้นำชุมชน ตามกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการเกี่ยวกับวิสาหกิจของชุมชน ตามแผนของชุมชน ให้เกิดความสำเร็จ และสร้างเครือข่ายสภาวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด
- 7.1.3 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้การสนับสนุนการทำงานแบบบูรณาการของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้แผนชุมชนสมบูรณ์แบบ สามารถขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ และแก้ไขความยากจนของประชาชนได้มากขึ้น

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

- 7.2.1 มีหลายหน่วยงานที่มีภารกิจในการจัดทำแผนของชุมชน แต่ปรากฏว่าต่างคนต่างทำ ไม่ได้ประสานงานกันในช่วงแรก ช่วงหลังมีการประสานงานกันแล้ว
- 7.2.2 องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญและสนับสนุนโครงการด้านการพัฒนา อาชีพค่อนข้างน้อย

บทที่ 6

สรุปผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

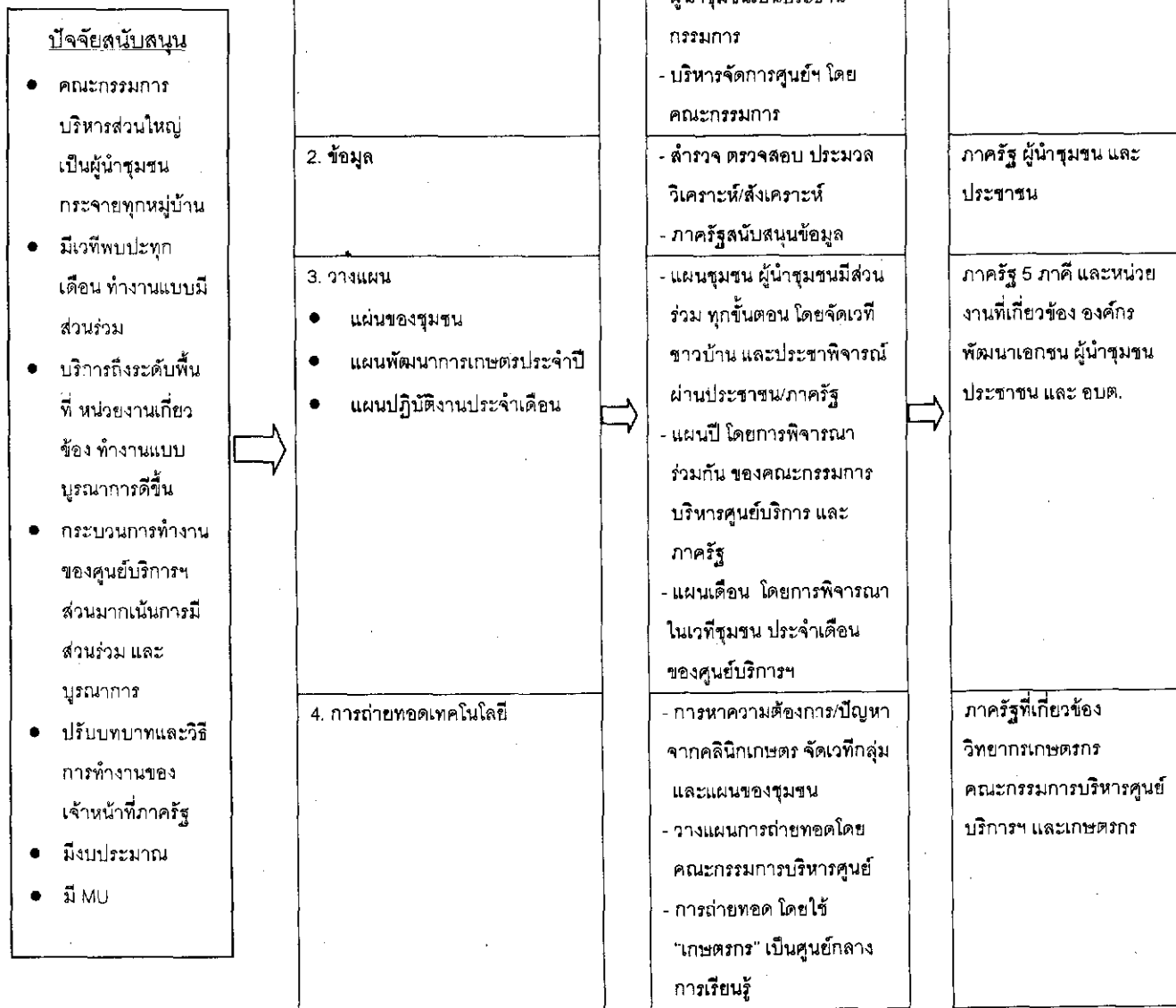
1. สรุปผลและข้อเสนอแนะการวิจัยเกี่ยวกับระบบการทำงานในพื้นที่

- สรุปผลการวิเคราะห์ เรื่องกระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน และบูรณาการ ตามรายละเอียด ดังนี้

กฎุมิติที่ 3 แสดงกระบวนการดำเนินงานและการบริหารของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล แบบมีส่วนร่วมระหว่าง ชุมชน รัฐ เอกชน ลักษณะบูรณาการ และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

สถานการณ์ก่อนดำเนินงานวิจัย

- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
  - ตัวแทนภาครัฐ 7 คน
  - ตัวแทนเกษตรกรจากชุมชน 6 คน
- การทำงานของหน่วยงาน
  - บูรณาการค่อนข้างน้อย
- เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ
  - มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานด้านการจัดเวทีชาวบ้าน วิทยากรกระบวนการ การสร้างเครือข่าย องค์การประชาชน และการจัดทำแผนชุมชน ในระดับที่น้อย
- ความพร้อมในการให้บริการของศูนย์บริการฯ
  - อยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากขาดเครื่องมือ อุปกรณ์

5. ส่งเสริมและพัฒนาองค์กร เกษตรกรและเครือข่าย	- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กระตุ้นให้มีการรวมกลุ่ม - คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมกันจัดเวทีองค์กรเกษตรกร เพื่อวิเคราะห์หาปัญหา/ความต้องการ จัดทำแผนกลุ่ม - สร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร/จัดเวทีเรียนรู้ และช่วยเหลือกัน	ภาครัฐ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ นักวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน องค์กรเกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำชุมชน
6. การเยี่ยมติดตามและ ประเมินผลงาน	⇒ - คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ วางแผนร่วมกันในเวทีประชุมประจำเดือน - จัดทีมติดตามงานที่รับผิดชอบ ออกเยี่ยมติดตามฯ - องค์กรเกษตรกร จัดเวทีติดตามและประเมินผลกันเอง เชื่อมโยงกับเครือข่าย - MU ร่วมติดตามและประเมินผล ⇒	ภาครัฐ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และองค์กรเกษตรกร
7. การประชาสัมพันธ์	- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ พิจารณาจากแผนพัฒนาการเกษตรประจำปี - พิจารณากำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์ในเวทีประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน - ดำเนินงานประชาสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ โดยภาครัฐ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ องค์กรเกษตรกร ผู้นำเกษตรกรและ MU	ภาครัฐ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ องค์กรเกษตรกร ผู้นำ เกษตรกร MU และ อบต.

ปัจจัยอุปสรรค • ช่วงแรก ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมน้อย ขาดการบูรณาการ • ช่วงแรกกำหนดบทบาทหน้าที่และรายละเอียดของงาน ของศูนย์บริการฯ ไม่ชัดเจน • ช่วงแรกการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการบริหารศูนย์ น้อย มอบหมายงานไม่ชัดเจน • เรือโน้มนำการจัดซื้อจัดจ้าง ของงบประมาณ ไม่เปิดกว้าง • เครื่องมือ อุปกรณ์ ไม่พอเพียง • เจ้าหน้าที่ มีความรู้เฉพาะด้าน ภารกิจมาก ขาดการพัฒนา • ระบบบริหารบุคคลไม่เอื้อในการสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร • ข้อมูลไม่น่าเชื่อถือและการสนับสนุนจากส่วนกลาง ค่อนข้างน้อย • ปัจจัยการผลิตแพง • ตลาดและราคาผลผลิต • ภัยธรรมชาติ ศัตรูพืช โรคระบาด	8. การรายงาน	- คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ดำรวจตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รายงานให้ศูนย์บริการฯ - คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ร่วมกันพิจารณาติดตามการส่งรายงานและความถูกต้องในเวทีการประชุมประจำเดือน	คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ
	9. การบริการอื่น ๆ • คลินิกเกษตรเคลื่อนที่	- ประชุมคณะกรรมการระดับจังหวัด ร่วมกันวางแผนปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหา - ร่วมดำเนินงาน - ประมวล สรุปผล ปัญหา และรายงาน - MU และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เยี่ยมติดตามและประเมินผล	ภาครัฐ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ ผู้นำชุมชน และ MU
	• เดือนภัย/ช่วยเหลือ	- ข้อมูลจากประชาชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ MU และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด และส่วนกลาง - การช่วยเหลือโดยภาครัฐ องค์การชาวบ้าน และผู้นำชุมชน ร่วมดำเนินงานด้วย	ภาครัฐ ประชาชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และ MU
	• การพยากรณ์ (คาดคะเน ผลผลิต)	- ภาครัฐที่รับผิดชอบ ดำเนินการสนับสนุนข้อมูลให้ศูนย์บริการฯ	กำลังดำเนินการยังไม่แล้วเสร็จ

● การจัดทะเบียนเกษตรกร	- การจัดทะเบียนเกษตรกร จำหน่ายผลผลิต คณะกรรมการ บริหารศูนย์บริการฯ ร่วม ดำเนินงาน - การจัดทะเบียนเกษตรกร ผู้ผลิตพืชผัก และไม้ผล ปลอดภัยจากสารพิษ MU เป็นผู้ดำเนินการประสานกับ ศูนย์บริการฯ - การจัดทะเบียนเกษตรกร ผู้เลี้ยงสัตว์และทำประมง หน่วยงานที่รับผิดชอบ ดำเนินการประสานกับ ศูนย์บริการฯ - การจัดทำทะเบียนเกษตรกร ได้รับมอบหมายจาก สำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร	ภาครัฐ ที่เกี่ยวข้อง คณะ กรรมการบริหารศูนย์ บริการฯ ผู้นำชุมชน และ MU
● การรับคำร้องจากเกษตรกร	- รับคำร้องของเกษตรกร ปัญหาใดแก้ไขได้ ก็ดำเนินการ เอง แก้ไขไม่ได้ ประสาน งาน MU ดำเนินการ	ศูนย์บริการฯ และ MU
● คำแนะนำ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และบริการอื่น ๆ	- คณะกรรมการศูนย์บริการฯ ร่วมกันพิจารณา ข้อมูล ข่าวสาร ที่ชุมชนต้องการ ประสานกับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง เพื่อขอสนับสนุน - คณะกรรมการศูนย์บริการฯ ให้บริการฯ บางครั้ง โดย ประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ	ภาครัฐ และคณะ กรรมการศูนย์บริการฯ
10. การพัฒนาสำนักงาน ศูนย์บริการฯ	- คณะกรรมการศูนย์บริการฯ ร่วมกันพิจารณา และ ดำเนินการพัฒนาสำนักงาน - งบประมาณจากภาครัฐ และบางศูนย์บริการฯ ร่วมกันจัดหาเงินทุน	คณะกรรมการศูนย์ บริการฯ และภาครัฐ

• ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ต่อกระบวนการดำเนินงานและการบริหารจัดการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติงาน

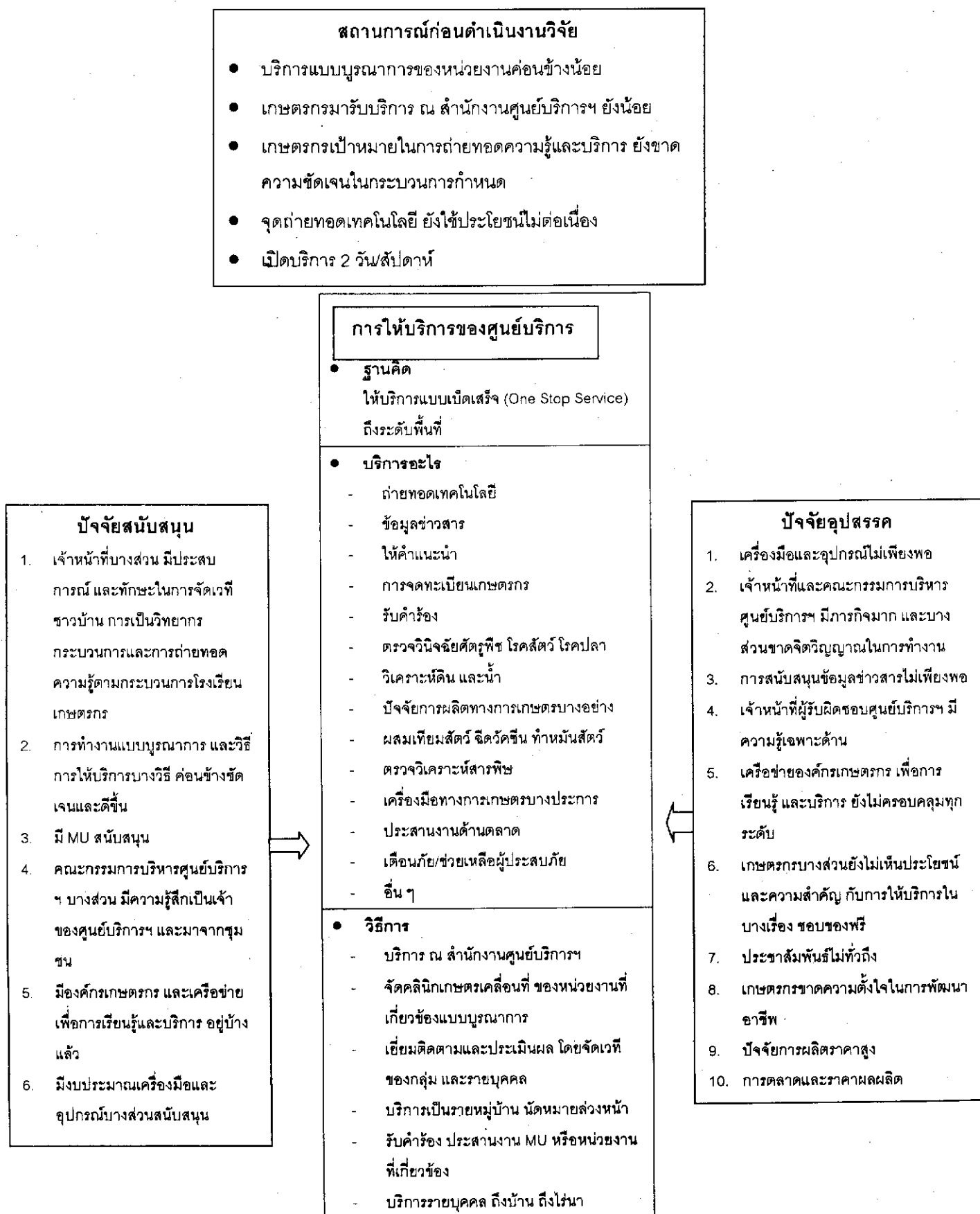
- 1.1 เจ้าหน้าที่จะต้องปรับบทบาท จากผู้สั่งการ กำกับ และควบคุม มาเป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวก ตลอดจนปรับวิธีการทำงาน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม และทำงานบูรณาการ กับภาคส่วนต่าง ๆ โดยต้องพัฒนาเจ้าหน้าที่ในเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจังด้วย
- 1.2 ใช้องค์กรเกษตรกร เป็นแกนกลางในการพัฒนาทุก ๆ ด้าน และมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร เพื่อการเรียนรู้ และบริการในทุกระดับ เพื่อเสริมสร้างพลังด้านต่าง ๆ ให้เข้มแข็ง ตลอดจนใช้รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง
- 1.3 ในการถ่ายทอดเทคโนโลยี จะต้องใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อให้เขาสามารถคิดเป็น ตัดสินใจเป็น ทำเป็น และพึ่งตนเองได้ในที่สุด เจ้าหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการที่ชำนาญ
- 1.4 ให้ความสำคัญกับผู้รับบริการอย่างจริงจัง ตลอดจนมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน ที่สามารถตอบสนอง สาธารณชน และประชาสัมพันธ์ได้อย่างภาคภูมิใจ และน่าเชื่อถือ
- 1.5 ข้อมูลถูกต้อง น่าเชื่อถือ และทันสมัย
- 1.6 แผนงานเกิดจากการมีส่วนร่วม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการปฏิบัติงานร่วมกัน
- 1.7 ดำเนินการติดตามและประเมินผล โดยเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานทั้งผลผลิตและผลลัพธ์ เป็นระยะ ๆ โดยความร่วมมือของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และองค์กรเกษตรกร
- 1.8 ให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง โดยให้คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และผู้นำองค์กรเกษตรกร ได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- 2.1 พัฒนาระบบบริหารบุคคล ที่มีกฎเกณฑ์ชัดเจน จากกระบวนการร่วมคิด เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ ยอมรับ มีคุณธรรม พิจารณาความรู้ความสามารถและผลงานอย่างจริงจัง และช่วยสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง
- 2.2 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ประจำตำบล คือ “ทัพนหน้า” จะต้องให้ความสำคัญ และสร้างขวัญ และกำลังใจ เป็นรูปธรรมชัดเจน เพราะผลงานการเกษตร ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากพื้นที่ ตลอดจนพัฒนาบุคลากรดังกล่าว ให้สอดคล้องกับบทบาทและระบบการทำงานอย่างต่อเนื่อง และทั่วถึง
- 2.3 เน้นการทำงานแบบบูรณาการในทุกระดับ
- 2.4 สนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์ ตามความต้องการของระดับพื้นที่
- 2.5 สนับสนุนงบประมาณให้ตรงกับความต้องการ กำหนดเงื่อนไขให้กว้างขึ้น
- 2.6 การปรับปรุงพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ควรให้ทุกระดับได้มีส่วนร่วม และไม่ควรจะปรับปรุงให้บ่อยครั้งเกินไป
- 2.7 ควรให้หน่วยงานภายนอกประเมินผลการดำเนินงานและศึกษาวิจัยด้วย

- สรุปผลการวิเคราะห์ เรื่องการให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล แก่ชุมชนที่เหมาะสม ตามรายละเอียด ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล แก่ชุมชน และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

- จัดโรงเรียน ถ่ายทอดความรู้ ประสานวิทยากรจากหน่วยงานเกี่ยวข้อง ถ่ายทอดฯ เองและวิทยากรเกษตรกรบ้าง ถ่ายทอดของโรงเรียนเกษตรกร   - จัดทำโครงการเสนอของบประมาณสนับสนุน   - สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และบริการ
• ผลที่เกิดขึ้น   - ยังไม่สามารถบริการแบบเบ็ดเสร็จได้ แต่การบริการแบบวิธีการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ ผู้รับบริการค่อนข้างพอใจ มีการทำงานแบบบูรณาการของหน่วยงานชัดเจนขึ้น   - มี MU ช่วยประสานและสนับสนุน ทำให้การให้บริการรวดเร็วขึ้นในระดับหนึ่ง

● ข้อเสนอแนะจากการวิจัยต่อการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

- 1.1 ปรับทัศนคติในการทำงานให้ความสำคัญกับผู้รับบริการอย่างจริงจัง เพราะผลงานเกิดจากผู้รับบริการ
- 1.2 เรียนรู้ และพัฒนาตนเองในด้านวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ อาทิเช่น เทคนิคการให้บริการ การถ่ายทอดความรู้รูปแบบใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เทคนิคการประสานงาน การจัดเวทีชาวบ้าน และวิทยากรกระบวนการ เป็นต้น ทั้งเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
- 1.3 ประชาสัมพันธ์ให้ผู้รับบริการ มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ในภารกิจ ที่ให้บริการอย่างชัดเจน และทั่วถึง พร้อมทั้งปรับทัศนคติเรื่องการส่งเสริมในลักษณะสงเคราะห์
- 1.4 ใช้องค์กรเกษตรกร เป็นแกนหลัก ในการให้บริการ ใช้รูปแบบบริการถึงกลุ่มให้มาก
- 1.5 ประเมินผลงานการให้บริการ และความพึงพอใจของลูกค้าเป็นระยะ ๆ เพื่อใช้ปรับปรุงพัฒนา

2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- 2.1 พัฒนาบุคลากร ให้ตรงกับความต้องการอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง
- 2.2 สนับสนุนงบประมาณ เครื่องมือ และอุปกรณ์ เพื่อใช้ในการบริการให้ตรงกับความต้องการ

- สรุปผลการวิเคราะห์ เรื่องกระบวนการได้มาซึ่งแผนชุมชน ตามรายละเอียด ดังนี้
- แผนภูมิที่ 5 แสดงกระบวนการจัดทำแผนชุมชน และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

การจัดทำแผนพัฒนาของตำบล ใช้วิธีการประชุม เป็นรายหมู่บ้าน ใช้เวลา หมู่บ้านละ 1/2 - 1 วัน แล้วจัดประชุมในระดับตำบลอีก 1 ครั้ง แล้วสรุปเป็นแผนพัฒนาของตำบล

☆ แผนชุมชน โดยชุมชน ☆		
8	ประชาพิจารณ์แผน เชิญตัวแทนชุมชน ประมาณ 100 คน ตัวแทนชุมชนที่ร่วมเวที ร่วมกันนำเสนอ	รับฟังความคิดเห็น จัดลำดับความสำคัญโครงการ และปรับปรุงข้อมูล
7	จัดเวทีที่ 5 ร่วมกันพิจารณาแนวทางพัฒนาของชุมชน กำหนดแผนงาน/โครงการ และผู้รับผิดชอบ	กำหนดแผนงาน/โครงการ และผู้รับผิดชอบ
6	จัดเวทีที่ 4 นำผลการวิเคราะห์/สังเคราะห์และการศึกษาดูงาน ร่วมกันพิจารณากำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน	กำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชน
5	ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ ที่คล้ายคลึงกัน กำหนดประเด็น แบ่งกลุ่มรับผิดชอบ เสนอและสรุปผล	รู้จักโลกภายนอก ใช้ประโยชน์ กำหนดแนวทางการพัฒนา
4	จัดเวทีที่ 3 ชี้แจงเป้าหมายและขั้นตอนการจัดเวที 3 วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ทั้ง 4 ด้าน วิเคราะห์ข้อมูลรายจ่าย รายได้หนี้สิน วิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพ และวางแผนศึกษาดูงาน	1. ประเมินศักยภาพและปัญหาของ ชุมชน (วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล) 2. เตรียมการศึกษาดูงาน
3	จัดเวทีที่ 2 ชี้แจงเป้าหมายและขั้นตอนการจัดเวที 2 แบ่งกลุ่มตรวจสอบข้อมูลมือ 2 ทั้ง 4 ด้าน นำเสนอกลุ่มใหญ่ มอบผู้รับผิดชอบ ข้อมูลที่ขาด คัดเลือกคณะกรรมการจัดการการจัดเวทีชาวบ้าน	1. ศึกษาพัฒนาการของชุมชน และข้อมูลทั่วไป 2. การจัดการเวทีชาวบ้านโดยตัวแทนชุมชน
2	จัดเวทีที่ 1 ชี้แจงการพัฒนาที่ผ่านมา และแนวทางพัฒนาใหม่ กระบวนการจัดทำแผนชุมชน การสำรวจข้อมูลรายจ่ายของครอบครัว รูปแบบแผนของชุมชน และมอบหมายรวบรวมข้อมูลมือ 2 ทั้ง 4 ด้าน คัดเลือกตัวแทนชุมชนให้เหลือ 45-50 คน เข้าร่วมเวทีที่ 2	เตรียมความพร้อมและทำความเข้าใจชุมชน
1	ชี้แจงชุมชน การจัดทำแผน และคัดเลือกตัวแทนหมู่บ้านละ 5-10 คน ทั้งหมด 100 คน	1) ชุมชนทราบวัตถุประสงค์การจัดทำแผนฯ 2) ได้ตัวแทนชุมชนที่แท้จริง เพื่อเข้าร่วมเวทีในการจัดทำแผนชุมชน
ขั้นตอน	วิธีการปฏิบัติ	วัตถุประสงค์

ปัจจัยสนับสนุน

- เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
- เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและกลั่นกรองผู้นำ
- มีงบประมาณสนับสนุน
- ตัวแทนชุมชนบริหารจัดการการจัดเวทีกันเองได้
- อบรมเจ้าหน้าที่เรื่องวิทยาการกระบวนการ

ปัจจัยอุปสรรค

- หน่วยงานขาดการบูรณาการในช่วงแรก ช่วงหลัง สดข.เป็นเจ้าภาพ ภาคต่าง ๆ บูรณาการดีมาก
- ใช้เวลาในการทำความเข้าใจค่อนข้างมาก เพราะรายละเอียดมาก
- ตัวแทนชุมชนบางส่วนมีภารกิจมาก ไม่สามารถร่วมได้ทุกครั้ง
- งานนโยบายเร่งด่วน เข้ามาสอดแทรกค่อนข้างมาก
- เจ้าหน้าที่ขาดความชำนาญในการจัดเวทีชาวบ้าน และการเป็นวิทยาการกระบวนการ

● ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ต่อกระบวนการที่ได้มาซึ่งแผนชุมชน

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

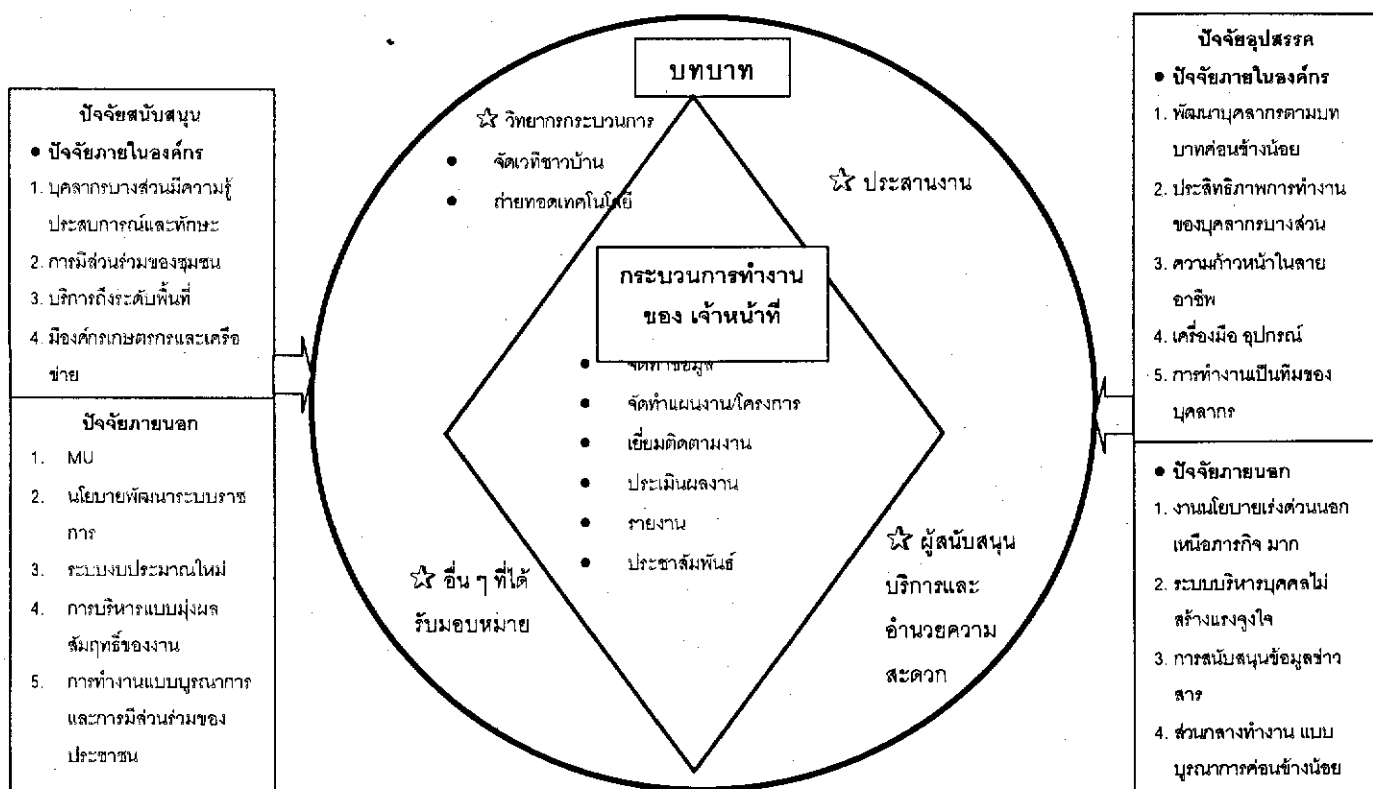
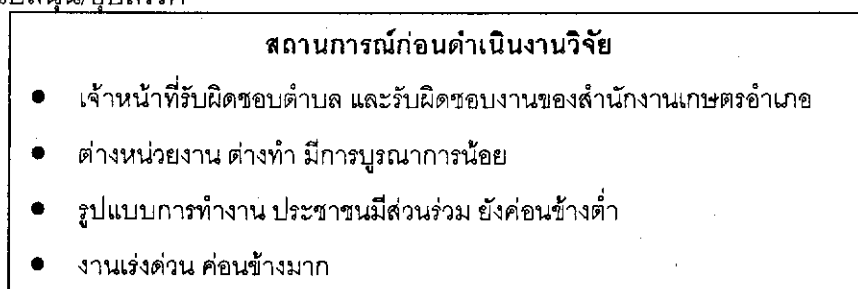
- พัฒนาบุคลากร ด้านการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีชาวบ้าน และการเป็นวิทยากรกระบวนการให้ทั่วถึง
- แผนชุมชน เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน จะต้องดำเนินงานบูรณาการ ทุกภาคส่วน และสร้างความเข้าใจกับองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำท้องถิ่นให้ชัดเจน โดยมี องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเจ้าภาพในระดับพื้นที่ แผนเสร็จแล้ว จะต้องพิจารณาโครงการร่วมกัน ว่าส่วนใดชุมชนดำเนินการเอง ส่วนใดภาครัฐดำเนินการ (อบต. และหน่วยงานต่าง ๆ)

2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- ควรจะสนับสนุนให้ทำแผนชุมชน ประกอบการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ยุทธศาสตร์เกษตรในทุกระดับ และใช้กำหนดนโยบาย เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนมากขึ้น
- ใช้รูปแบบการทำงานลักษณะบูรณาการ ของภาคีต่าง ๆ ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ดำเนินงานโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน เป็นแนวทางที่เหมาะสมแล้ว

- สรุปผลการวิเคราะห์ เรื่องบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ ตามรายละเอียด ดังนี้

แผนภูมิที่ 6 แสดงบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

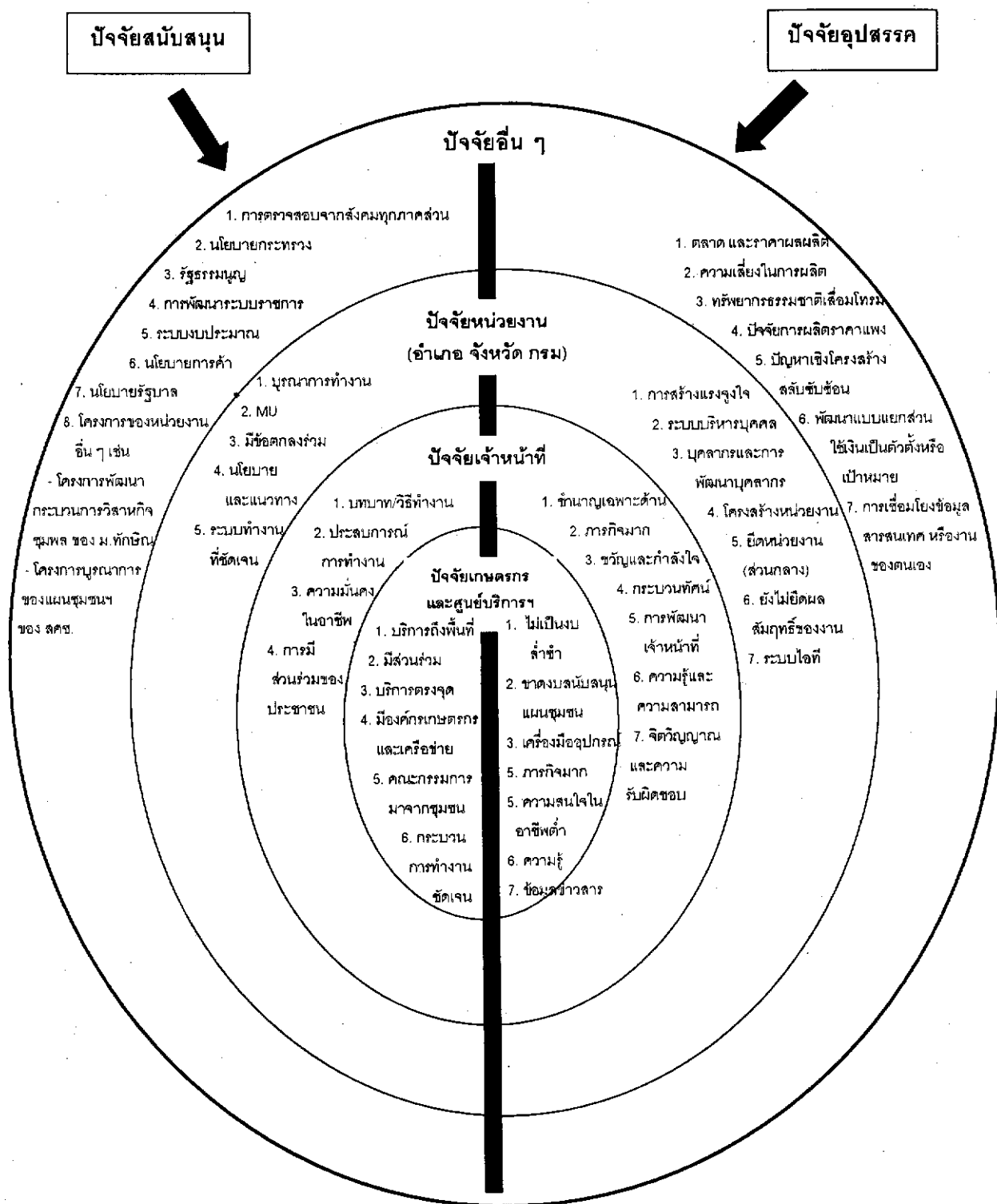
- ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ต่อบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

- พัฒนาศักยภาพตามบทบาทให้ทั่วถึงและต่อเนื่อง เพื่อปรับทัศนคติและวิธีการทำงานให้สอดคล้องกัน
- ใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการสร้างแรงจูงใจ แก่เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการประจำตำบล
- เน้นการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง
- ให้ความสำคัญวิธีการทำงานแบบบูรณาการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- วัดผลสัมฤทธิ์ของงานในทุกระดับ และใช้ประโยชน์ในการบริหารบุคคลอย่างจริงจัง
- พัฒนาระบบบริหารบุคคลให้มีคุณธรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
- พัฒนาศักยภาพให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ และสถานการณ์ด้านต่าง ๆ
- ให้ความสำคัญ การทำงานแบบบูรณาการ

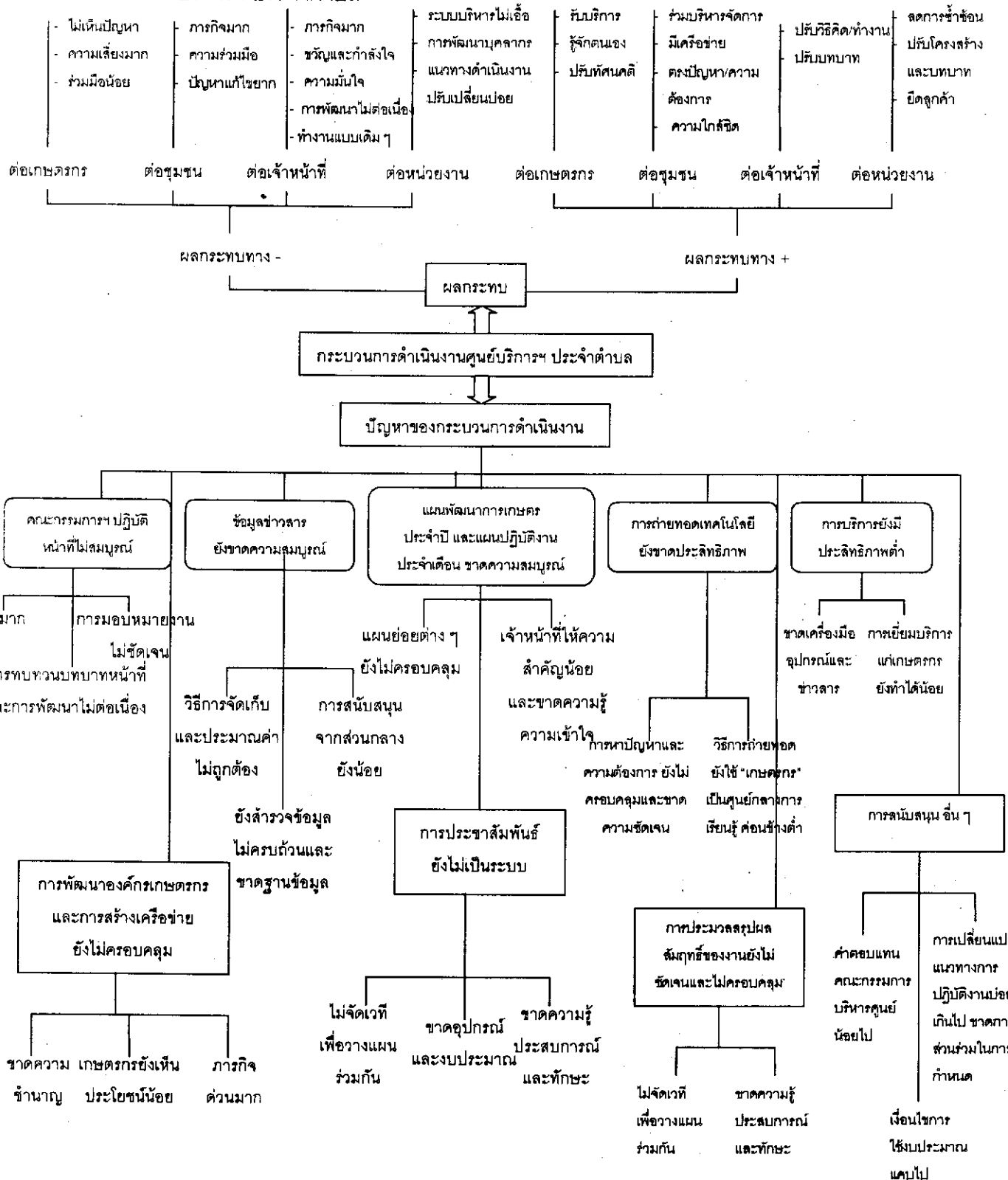

แผนภูมิที่ 7 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

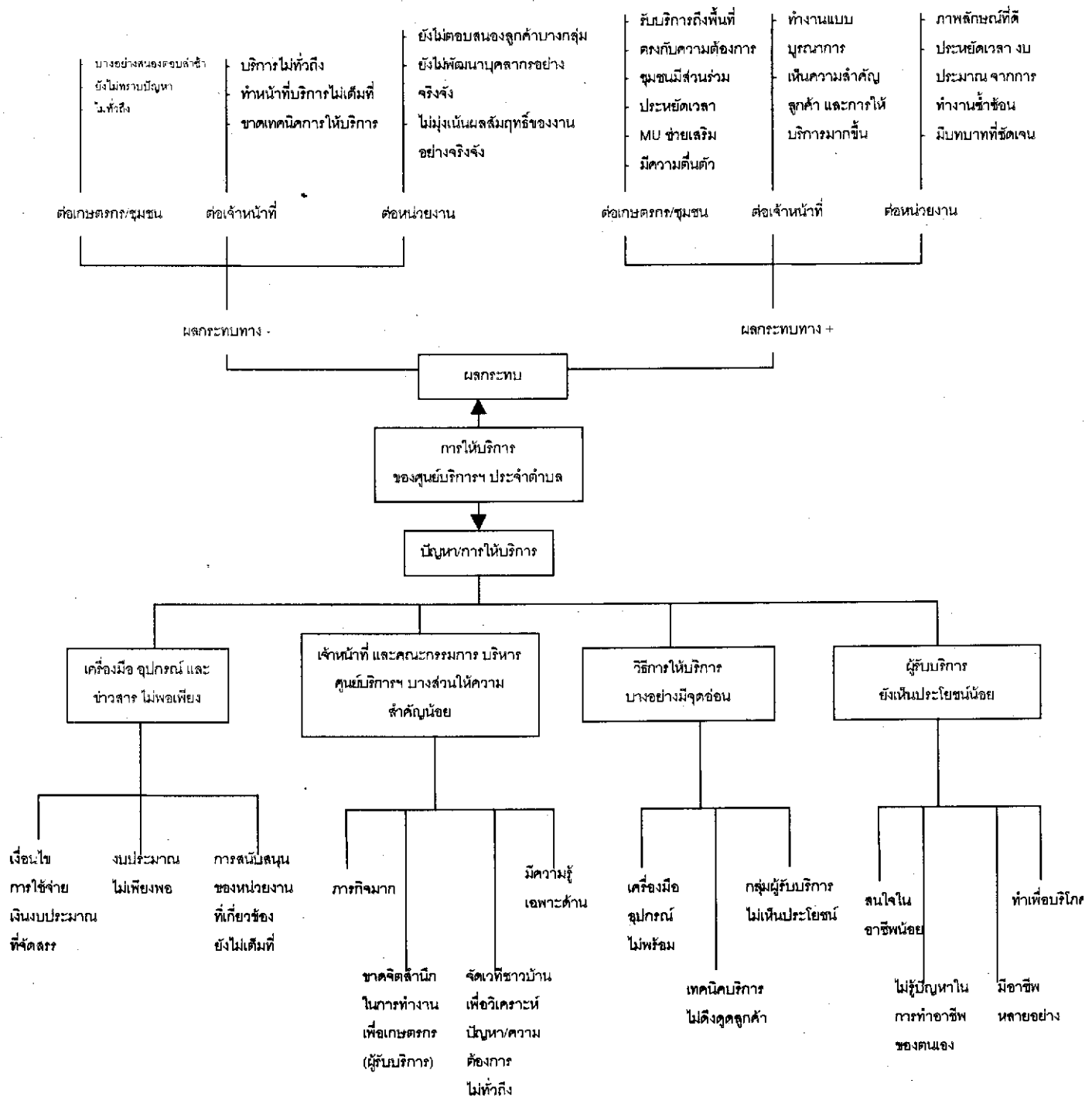
- สรุป วิเคราะห์ – ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการ ประจำตำบล

แผนภูมิที่ 8 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของศูนย์

บริการฯ ประจำตำบล

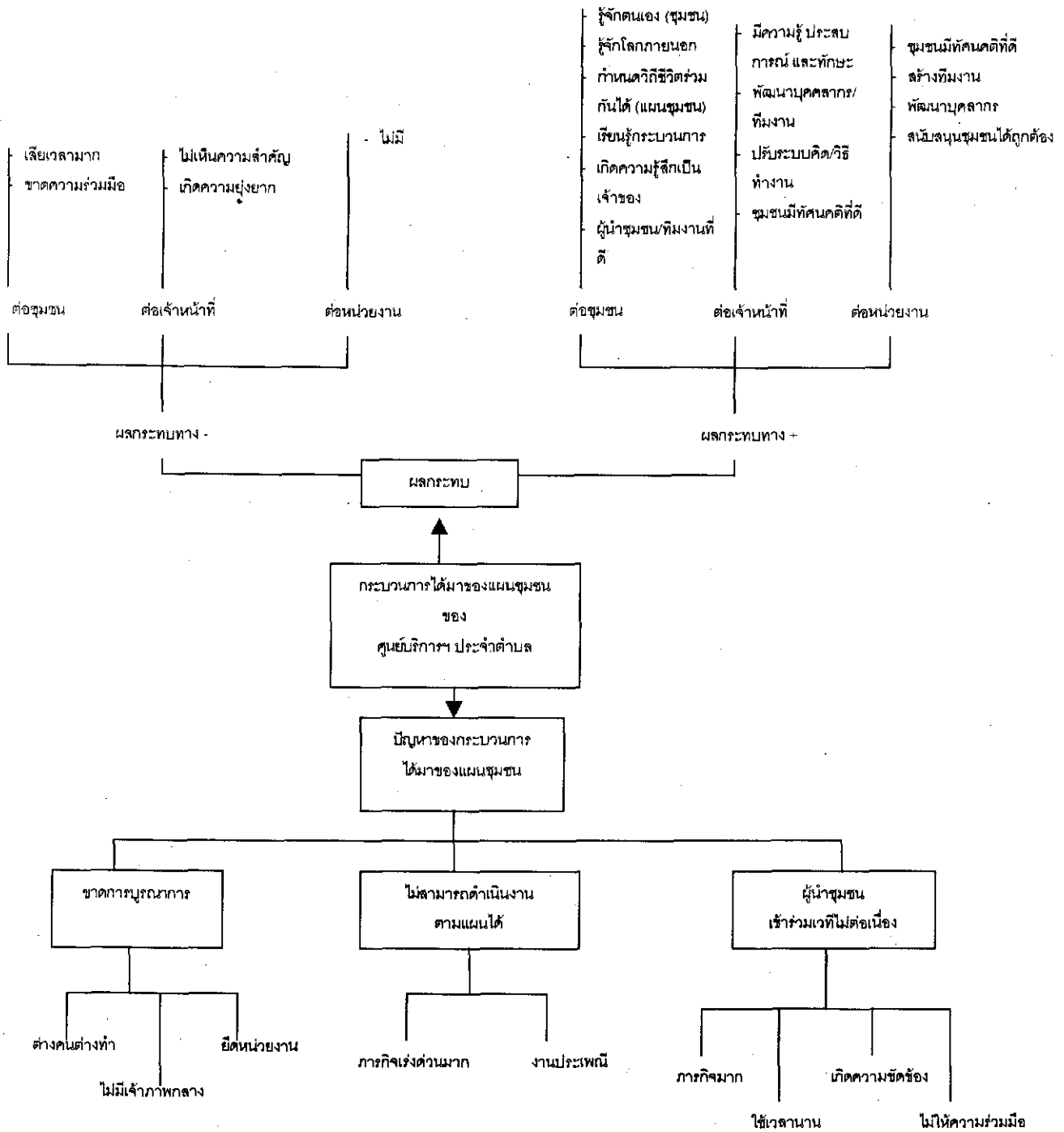

- สรุปวิเคราะห์ – ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับการให้บริการของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล
แผนภูมิที่ 9 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับการให้บริการของศูนย์บริการฯ
ประจำตำบล

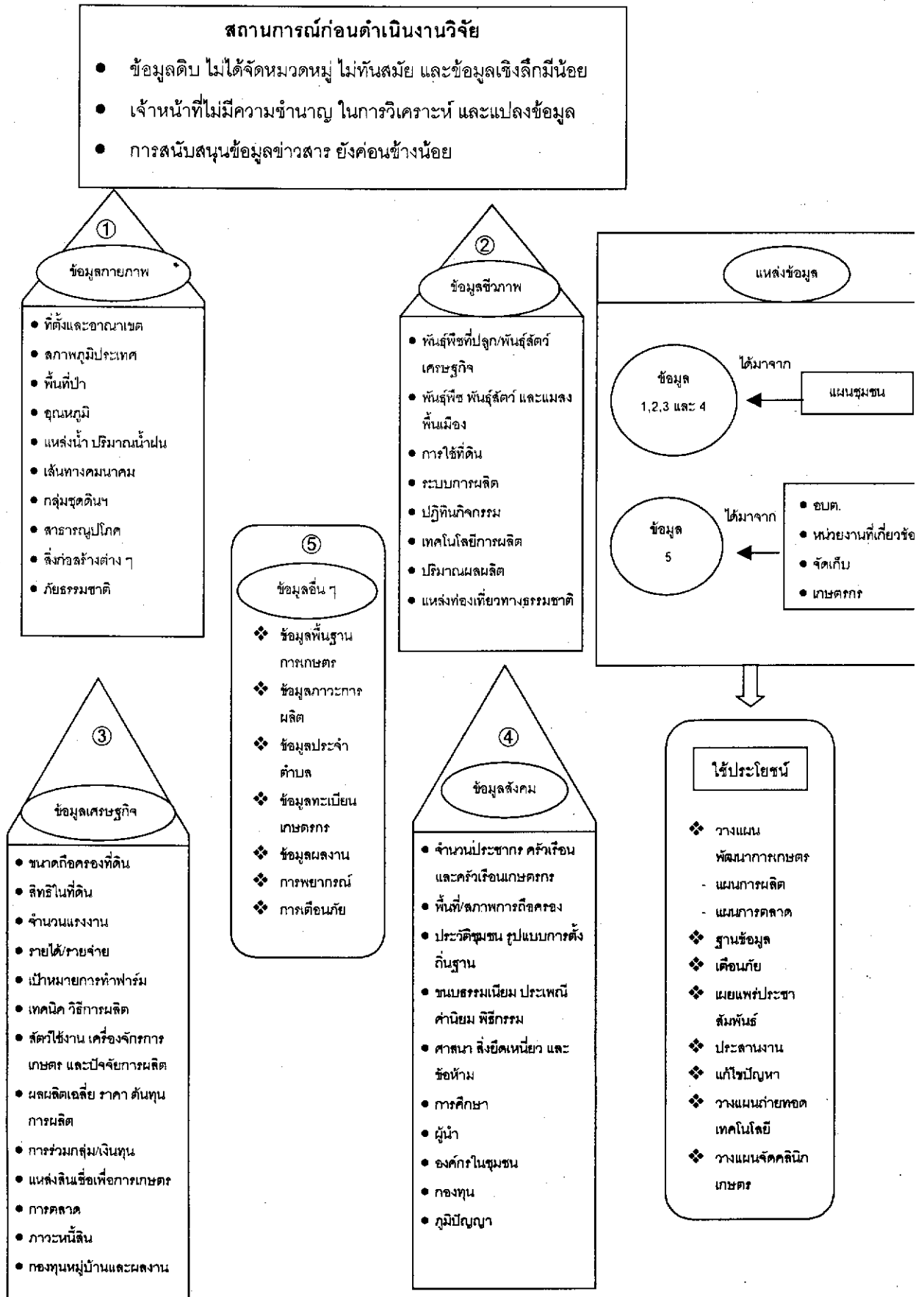
- สรุป วิเคราะห์ - ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับกระบวนการได้มาของแผนชุมชนของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

แผนภูมิที่ 10 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับกระบวนการได้มาของแผนชุมชนของศูนย์บริการฯ ประจำตำบล

2. สรุปผลและข้อเสนอแนะการวิจัยเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

- สรุปวิเคราะห์ ระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
- แผนภูมิที่ 11 แสดงระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

● ข้อเสนอแนะจากการวิจัยต่อระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ชุมชนเป็นหน่วยผลิตทางการเกษตร ที่สำคัญของประเทศ การดำเนินงาน/กิจกรรมต่าง ๆ อาศัยข้อมูลข่าวสารสนับสนุนแทบทุกอย่าง ฉะนั้น การพัฒนาการเกษตรของชุมชน จะเจริญก้าวหน้าได้เลย ถ้าหากปราศจากข้อมูลข่าวสาร ชุมชนจะต้องตื่นตัว ติดตามข้อมูลข่าวสาร ให้ทันสถานการณ์ อยู่ตลอดเวลา และภาคส่วนต่าง ๆ จะต้องสนับสนุนข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ปัจจุบันการดำเนินงานต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสาร ชุมชนจึงจำเป็นต้องตื่นตัว และติดตามข้อมูลข่าวสารให้ทันสถานการณ์ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งภาคราชการก็ต้องสนับสนุนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

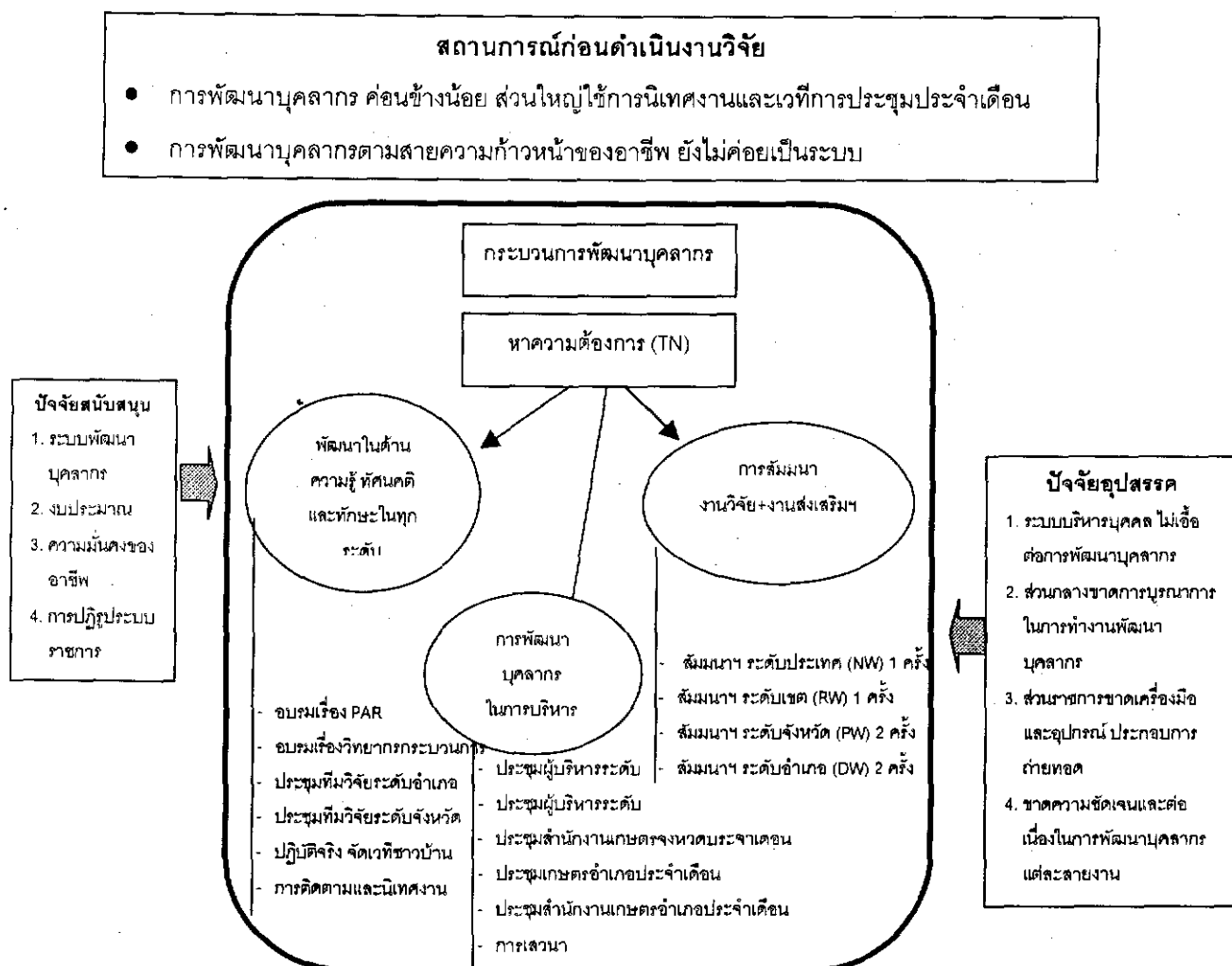
2. ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงานในระดับปฏิบัติ

- ข้อมูลข่าวสาร คือ อำนาจ ซึ่งเป็นหัวใจในก.รพัฒนาการเกษตร เจ้าหน้าที่และหน่วยงานจะต้องให้ความสำคัญ โดยร่วมกับชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัย นำไปใช้ประโยชน์เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรอย่างจริงจัง ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการวางแผนการผลิต วางแผนการตลาด วางแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี วางแผนการจัดคลินิกเกษตร บริการแก่เกษตรกรและอื่น ๆ
- เจ้าหน้าที่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ทำให้เสียโอกาสในการรับข้อมูล
- พัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ การวิเคราะห์ข้อมูล และอื่น ๆ

3. ข้อเสนอแนะต่อระดับกรม

- วางระบบการเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศในทุกระดับ
- วางแผนและพัฒนาบุคลากร เกี่ยวกับเรื่องข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนการใช้ ไอที ในระดับปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม และดำเนินการอย่างจริงจัง

- สรุปผลการวิเคราะห์ระบบพัฒนาบุคลากร เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
- แผนภูมิที่ 12 แสดงระบบการพัฒนาบุคลากร และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

- ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ระบบพัฒนาบุคลากร เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

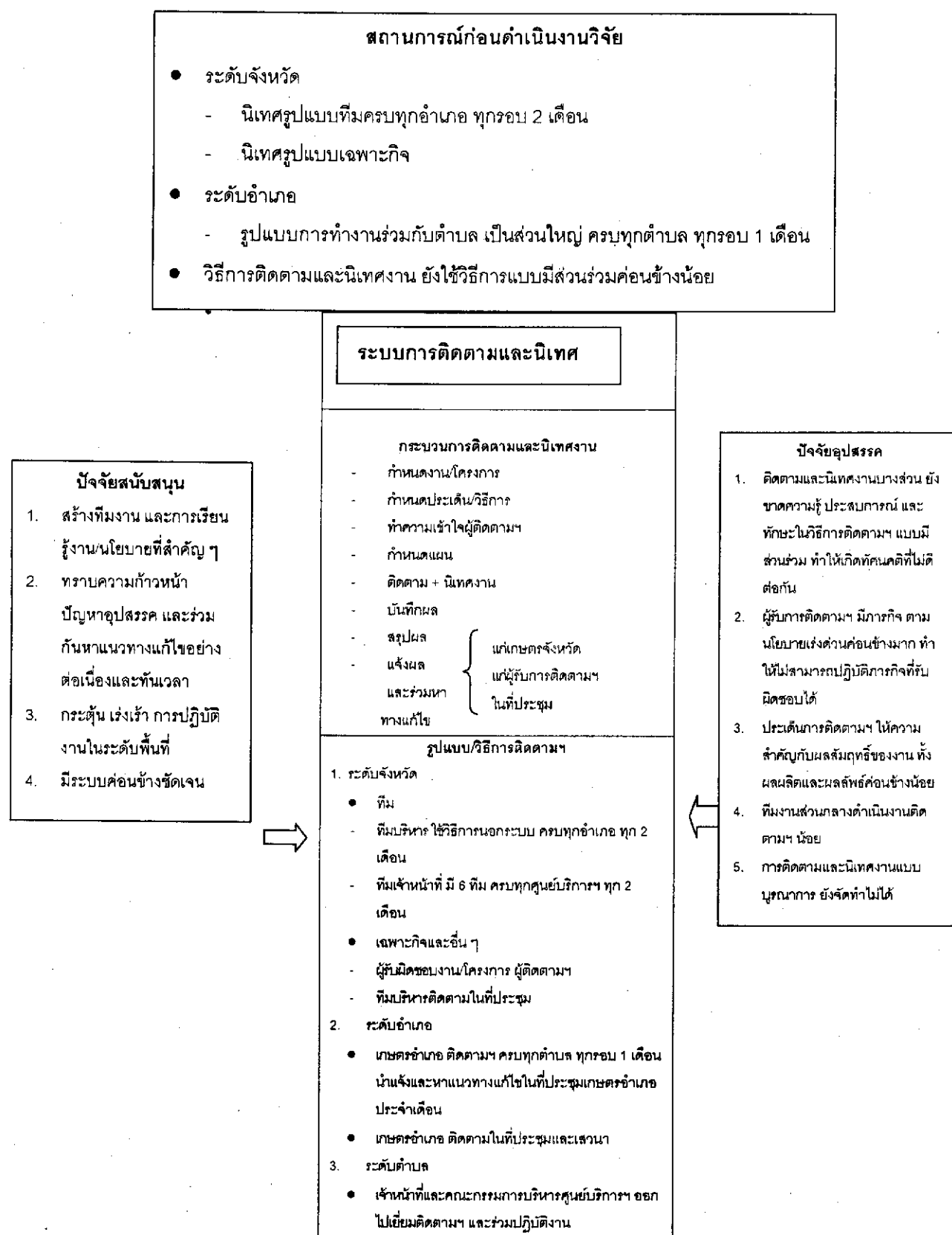
1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

- พยายามเน้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของบุคลากรอย่างจริงจัง เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กร ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น
- ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรในด้านการทำงานโดยใช้ "ประชาชน" เป็นศูนย์กลางพัฒนาทำงานลักษณะบูรณาการ โดยบุคลากรมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเรื่องการจัดเวทีชาวบ้าน การเป็นวิทยากรกระบวนการ การประสานงาน การอำนวยความสะดวกและสร้างเครือข่าย เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- พัฒนาระบบบริหารบุคคล ให้เป็นระบบคุณธรรมอย่างแท้จริง เน้นความรู้ความสามารถและผลงาน มีสายความก้าวหน้าที่ชัดเจน เพื่อบุคลากรจะได้เห็นความก้าวหน้าในสายอาชีพของตนเองอย่างมีความหวัง ตลอดจนสายการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน ซึ่งจะส่งผลให้บุคลากร ตื่นตัวในการพัฒนาตนเอง และผลงานอย่างต่อเนื่อง

- สรุปผลการวิเคราะห์ ระบบการติดตามและนิเทศงาน เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
- แผนภูมิที่ 13 แสดงระบบการติดตามและนิเทศงาน และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

- ข้อเสนอแนะต่อระบบการติดตามและนิเทศงาน เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

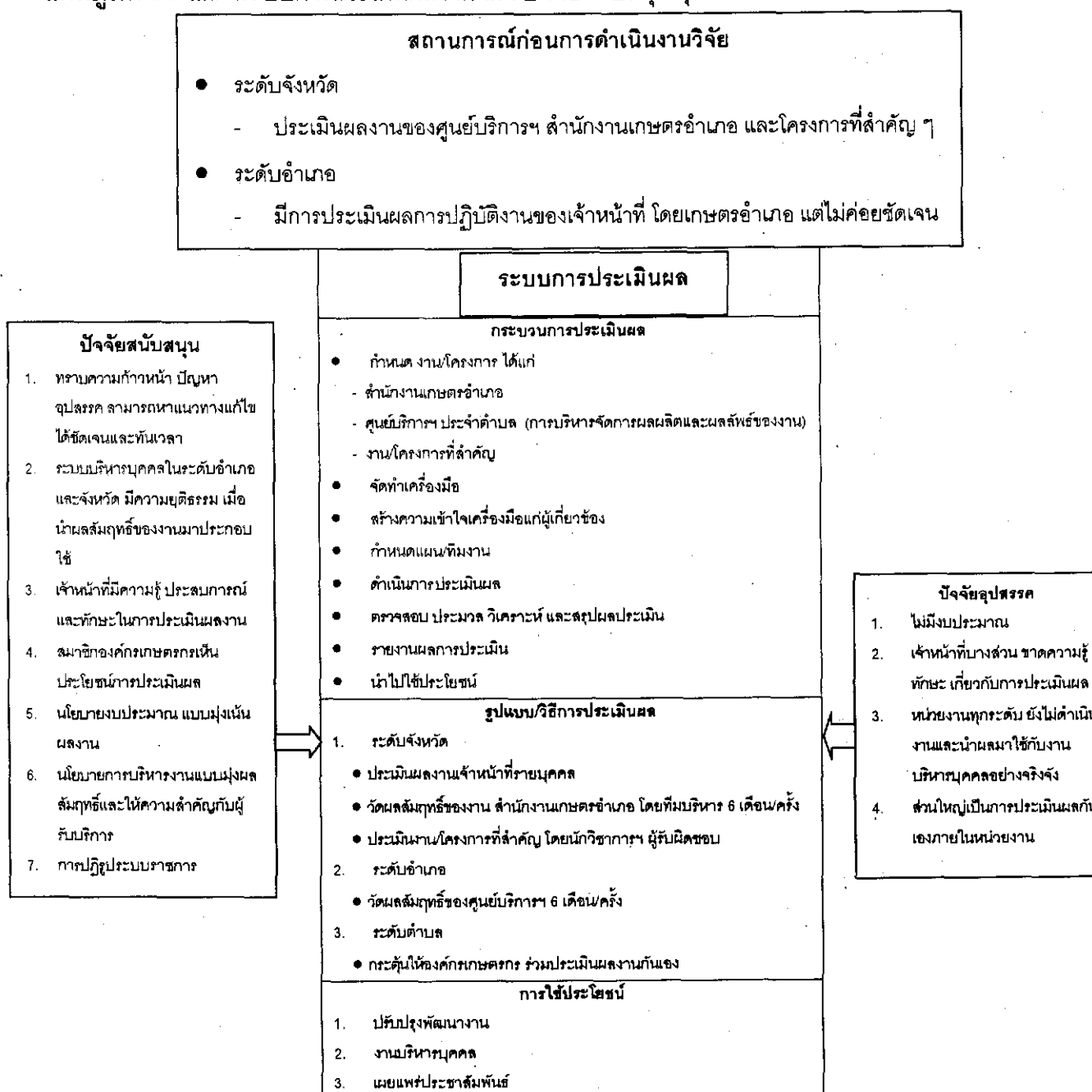
การปฏิบัติงานในพื้นที่ ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นงานที่มีปัญหาเชิงโครงสร้าง มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น รวมทั้งภารกิจก็เพิ่มขึ้น ฉะนั้น วิธีการทำงานต่าง ๆ ก็ค่อนข้างจะยุ่งยากขึ้นเช่นกัน การติดตามและนิเทศงาน จึงเป็นหัวใจของการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ อย่างไรก็ตามการสร้าง ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อกัน ระหว่างผู้รับและผู้ติดตามและนิเทศงาน ก็เป็นเรื่องที่สำคัญมิใช่น้อยเช่นเดียวกัน

2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- ทีมงานส่วนกลางลงไปติดตามและนิเทศงาน ในระดับพื้นที่ให้มากขึ้น วางระบบให้ชัดเจน
- ควรสนับสนุนงบประมาณ แก่ผู้ติดตามและนิเทศงานในระดับภูมิภาค ในรูปแบบเหมาจ่าย ค่าตอบแทน

- สรุป ผลการวิเคราะห์ ระบบการประเมินผลงาน เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

แผนภูมิที่ 14 แสดงระบบการประเมินผลงาน และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

● ข้อเสนอแนะต่อระบบการประเมินผลงาน เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

1. ข้อเสนอแนะต่อระดับปฏิบัติ

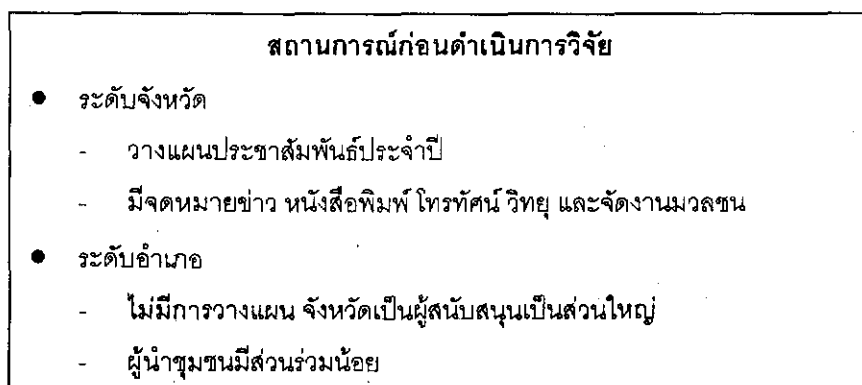
- การปรับโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานส่วนภูมิภาคใหม่ ตำแหน่งส่วนใหญ่เป็นตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ภารกิจการประเมินผลงาน จึงเป็นภารกิจสำคัญและจะต้องปฏิบัติ ตลอดจนบุคลากร จะต้องได้รับความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการประเมินผลงานด้วย
- ศูนย์บริการฯ ประจำตำบล คณะกรรมการบริหารของศูนย์ฯ ส่วนใหญ่เป็นผู้นำของชุมชน ซึ่งต้องดำเนินงานด้านบริหารจัดการงานการเกษตรในชุมชน ฉะนั้นภารกิจการประเมินผลงาน จำเป็นต้องดำเนินการเช่นกัน ฉะนั้น จะต้องมอบหมายภารกิจให้ดำเนินการ และเรียนรู้การประเมินผลงาน
- กระแสการปฏิบัติงานภาครัฐ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของงาน ฉะนั้น จำเป็นจะต้องวัดผลสัมฤทธิ์ของงาน อย่างจริงจัง

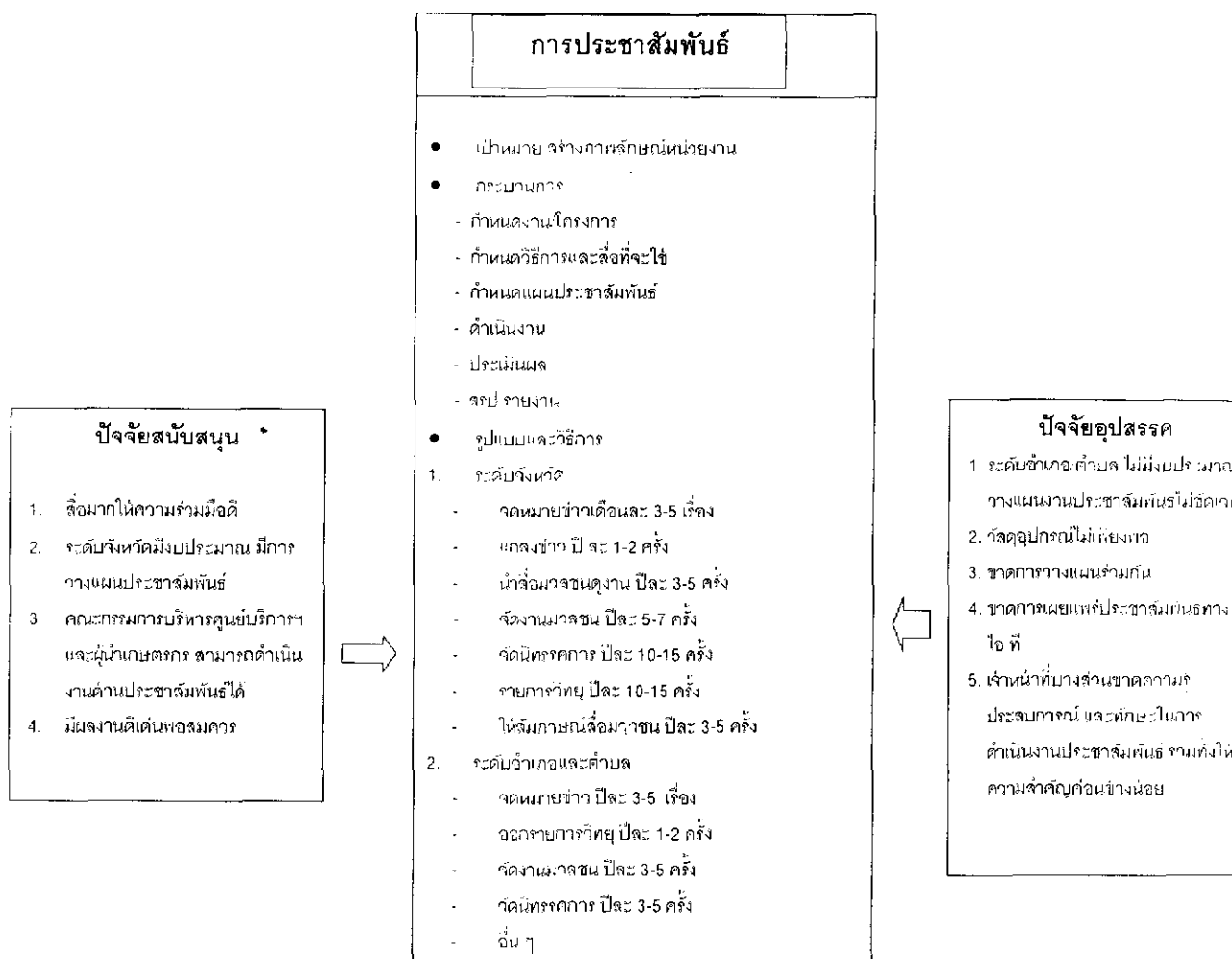
2. ข้อเสนอแนะต่อระดับกรม

- กำหนดเป็นนโยบายและแนวทางการดำเนินงาน ประเมินผล หรือวัดผลสัมฤทธิ์ของงานให้ชัดเจน กำชับ ให้ถือปฏิบัติแล้วนำผลไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานและระบบงานบริหารบุคคลอย่างจริงจังในทุกระดับ
- พัฒนาศูนย์บริการเรื่องการประเมินผลงาน และการวิจัยงานส่งเสริมการเกษตร
- งาน/โครงการ ที่สำคัญ ควรให้หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ประเมินผล

● สรุป ผลการวิเคราะห์ ระบบการประชาสัมพันธ์ เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

แผนภูมิที่ 15 แสดงระบบการประชาสัมพันธ์ และปัจจัยสนับสนุน/อุปสรรค

● ข้อเสนอแนะต่อระบบการประชาสัมพันธ์ เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

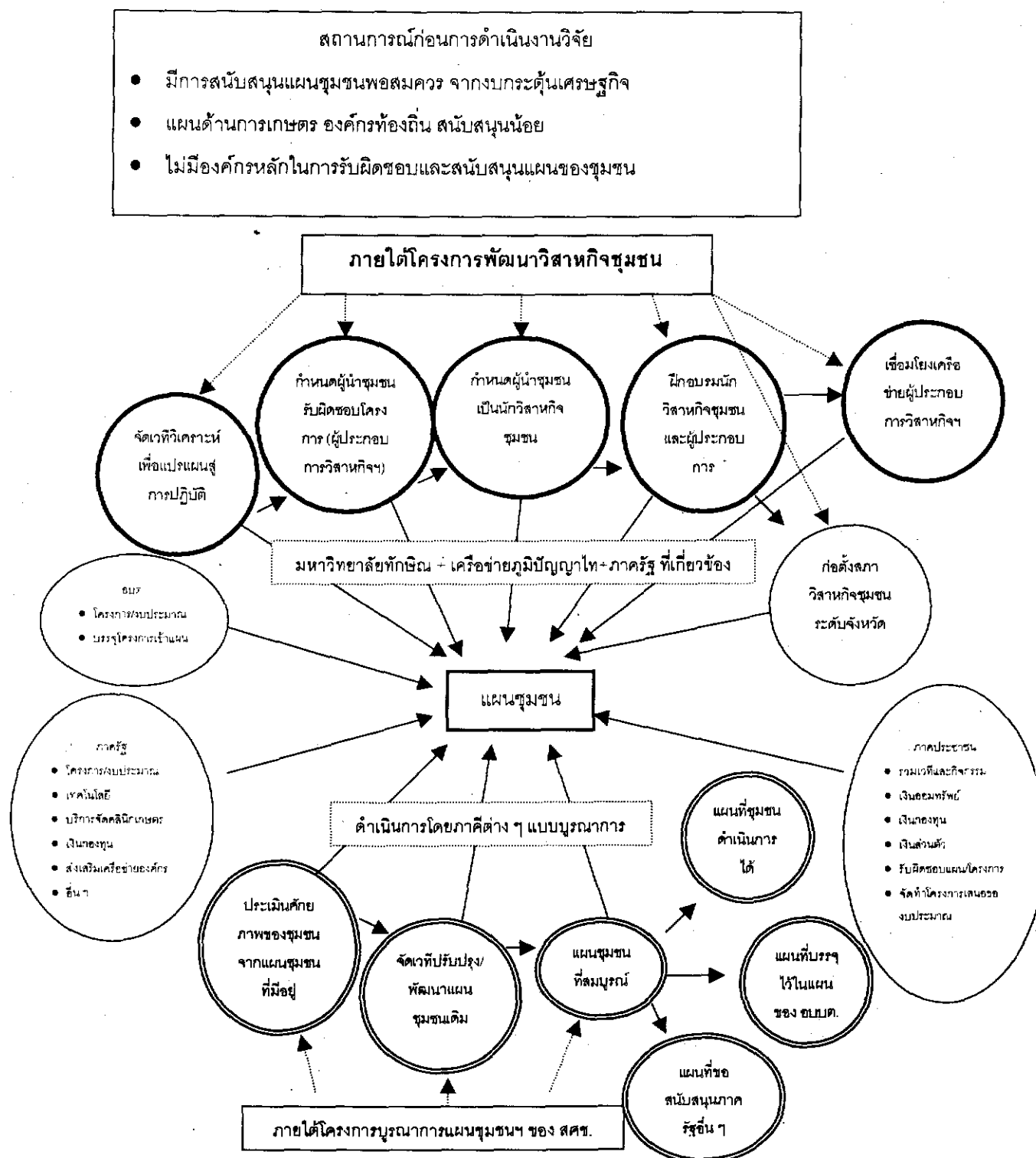
1. ข้อเสนอแนะต่อระดับปฏิบัติการ

- ระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด จะต้องใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนประชาสัมพันธ์ประจำปีของแต่ละระดับให้ชัดเจน และดำเนินงานตามแผนอย่างจริงจัง
- ใช้ ไอ ที เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานด้วย นอกจากใช้สื่ออื่น ๆ แล้ว

3. ข้อเสนอแนะต่อระดับกรม

- สนับสนุนงบประมาณให้ในทุกระดับ ตลอดจนสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นด้วย
- พัฒนานวัตกรรมเกี่ยวกับงานประชาสัมพันธ์ แก่บุคลากรผู้เกี่ยวข้อง อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- ส่งเสริมให้มีการจัดทำเว็บไซต์ของหน่วยงานในทุกระดับเกี่ยวกับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานด้วย

- สรุปผลการวิเคราะห์ระบบการสนับสนุนแผนชุมชน เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
- แผนภูมิที่ 16 แสดงระบบการสนับสนุนแผนชุมชน

● ข้อเสนอแนะจากการวิจัยต่อการสนับสนุนแผนชุมชน เพื่อสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

- แผนชุมชน เป็นแผนที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในทุกขั้นตอน ตรงกับปัญหาความต้องการและศักยภาพในชุมชนค่อนข้างสูง ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของสูงมาก ภาคส่วนต่าง ๆ เห็นความสำคัญ และการสนับสนุนค่อนข้างมาก อีกทั้งเป็นหัวใจของการทำงานแบบบูรณาการของภาคส่วนต่าง ๆ ค่อนข้างจะสมบูรณ์

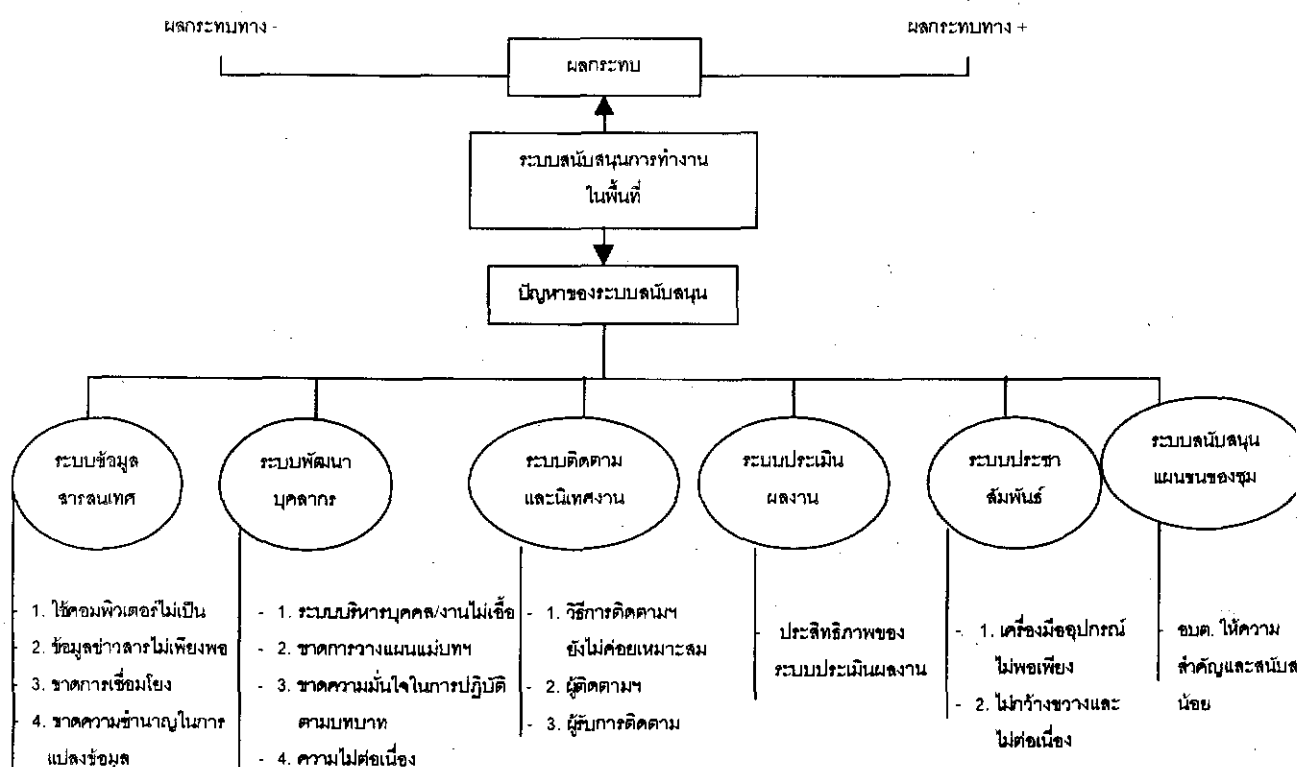
2. ข้อเสนอแนะระดับกรม

- เป็นกระบวนการส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน และการทำงานลักษณะบูรณาการ ที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ควรขยายผลการปฏิบัติ
- ภาครัฐ ควรนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดยุทธศาสตร์นโยบายและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

สรุป วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

แผนภูมิที่ 17 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

• สนับสนุนแผน	- ขยายผลช้า - ยังสนับสนุนไม่เต็มที่	- ยึดหน่วยงาน (บางหน่วย)	- รู้สึกเป็นเจ้าของ - ตรงกับความต้องการ - เครือข่าย	- ลดการทำงานซ้ำซ้อน - ชุมชนพอใจ
• ประชาสัมพันธ์	- ไม่กว้างขวาง - ไม่ทราบผลจากการ ประเมินของเจ้าหน้าที่	- แผนไม่ชัดเจน - บุคลากรน้อย	- มีส่วนร่วม - ขาดสินค้าดีขึ้น - ทราบข่าวสาร	- ภาพลักษณ์ที่ดี
• ประเมินผล	- ไม่ทั่วถึง	- ขาดความจริงจัง	- มีส่วนร่วม - กระตุ้น แรงจูงใจ	- ทราบความก้าวหน้า ปัญหา/อุปสรรค - ปรับวิธีการ
• ติดตามฯ	- ไม่ทั่วถึง - ขาดความรู้	- ไม่ทั่วถึงและถึงพื้นที่น้อย - ใช้กรอบแบบน้อย	- มีส่วนร่วม - ทราบความก้าวหน้า ปัญหา/อุปสรรค - รู้เข้าใจ งาน/โครงการ	- ทราบความก้าวหน้า ปัญหา/อุปสรรค - สร้างทีมงาน - มีระบบชัดเจน
• พัฒนาบุคลากร	- บริการบางด้าน ยังไม่ สนองตอบ	- วางแผนพัฒนาฯ ไม่ชัดเจน ไม่สมบูรณ์ - ขาดความต่อเนื่อง - วัสดุอุปกรณ์ไม่พอเพียง	- เกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน - พอใจวิธีการทำงาน	- มีงบประมาณ - ชุมชนพอใจ - มีจิตสำนึก
• ข้อมูลฯ	- ไม่พอเพียง	- ขาดการเชื่อมโยง - ใช้คอมพิวเตอร์ไม่เป็น - ไม่เพียงพอ	- บริการถึงพื้นที่ - มีส่วนร่วม เห็น ประโยชน์	- มีระบบ/หมวดหมู่ - เห็นความสำคัญ
	ต่อเกษตรกร/ชุมชน	ต่อเจ้าหน้าที่/หน่วยงาน	ต่อเกษตรกร/ชุมชน	ต่อเจ้าหน้าที่/หน่วยงาน

เอกสารอ้างอิง

- กมล สุตประเสริฐ.(ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ. (อัครา) กรมส่งเสริมการเกษตร. 2542. แนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ปี 2542. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)
- ..... 2544. รายงานผลการประชุมสัมมนาจัดทำแผนพัฒนาโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)
- ..... 2545. บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (อัครา)
- ..... 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2543. โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน. (อัครา)
- ..... 2546. คู่มือหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit). (อัครา)
- กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร. 2546. กระบวนการจัดทำแผนชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จำลอง พุ่มซ้อน และกัสดาล สวัสดิ์ชัย. 2545 " การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร". รายงานการวิจัย.กรมส่งเสริมการเกษตร
- ธวัชชัย พานิชโยทัย, ไพฑูรย์ ชูเอียด, ดำรงวิทย์ คงเพชร และฤทธิ์ เพ็ญจันทร์. 2545 " การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลหินลาด อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก". รายงานการวิจัย.กรมส่งเสริมการเกษตร
- นเรศ สงเคราะห์สุข. 2541. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน. นันทา บุรณะธำรง. 2540. การประเมินผลแผนงานโครงการ. เอกสารประกอบการบรรยายการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารส่งเสริมการเกษตรอำเภอ รุ่นที่ 12 ณ โรงแรม ที.เค. พาเลซ กรุงเทพมหานคร วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540. (อัครา)
- บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2537. รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง การมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้านในการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดพังงา. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

- _____ 2544. จากกระบวนการทัศน์การวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์สู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา) (อัครา)
- _____ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา) (อัครา)
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. 2540. ส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. 2543. การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร. ใน: ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 –14. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____ 2544. การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร. ในการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร. หน่วยที่ 6 –10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประจักษ์ เข้มมุกต์ และคณะ. 2546. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2546. จาก <http://www.it.ribr.ac.th/person/kanes/ktmribr/History/H6.html>
- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2544. การวางแผนแก้จนโดยคนจน: จุดเริ่มต้นของการขจัดความยากจน. (อัครา) (อัครา)
- ปัญญา ปุณณิธร. 2543. ประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. ใน อารันต์ พัฒนชัย, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนากระบวนกรเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรมหลุยส์ แทเวอร์น กรุงเทพฯ, 15 –17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พงษ์ศักดิ์ อังสิทธิ์. 2543. แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร. ใน ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 1 - 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พนัส พงษ์สุนันท์, อุบล จันทรเพชร และจินตนา ชูณหมุกดา. 2545. รายงานการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่: กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์.
- พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ. 2543. การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. ในทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 –10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- มาริสสา โกเศยะโยธิน. 2543. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีกษัตริย์ธรรมชาติและจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม02. กรุงเทพฯ: การศาสนาและการวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ
- รัมภา ไตชีละสุนทร. 2526. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์. ใน : เอกสารการสอนชุดวิชา 91209 การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต.
- วสันต์ กุฎีเกียรติกุล. 2533. การมีส่วนร่วมของเกษตรกร หมู่ที่ 5 ตำบลตะพาน กิ่งอำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- วัลลภ พรหมทอง. 2541. หลักและวิธีการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิสิสส์เซ็นเตอร์.
- วิทยา อธิปอนันต์, อาทร มีแก้ว, สุพร เจือกโฉน, สมนึก คงชูและปาริชาติ พลปักพี. 2545 " การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง". รายงานการวิจัย.กรมส่งเสริมการเกษตร
- สนั่น สุขพอดิ. 2545 " การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลห้วยไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี". รายงานการวิจัย.กรมส่งเสริมการเกษตร
- สนิท สัตยภาสและคณะ. 2544. รายงานการวิจัย เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาท่าแม่แฝกใหม่ อำเภอสนทราย บ้านแม่ละลอง ตำบลน้ำแพร่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: สำนักวิจัยและบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- สมพร หาญพงศ์พันธุ์. 2543. การติดตาม ประเมินผลในงานส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. ใน: ทศนีย์ วิญญา,(บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 – 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2543. คู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Version I. (เอกสารโรเนียว)
- สำนักงานกสิกรรมตรี. 2544. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ พ.ศ. 2545-2549. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี. 2546. คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2544. ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรรายเดือน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สิน พันธุ์พินิจ. 2544. การส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรพิทยา.

- สุภาวศ์ จันทวานิช. 2531. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2546 จาก <http://www.rajaphat.ac.th/village/base.html>.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง และคณะ. 2531. การพัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา วีรวงศ์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. แนวคิดการวิจัยและพัฒนา: วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. ใน ความรู้เบื้องต้นกองทุนหมู่บ้าน สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2546 จาก <http://www.rajaphat.ac.th/village/base.html>.
- สุคนธ์ รัตนวโรบล. 2545. รายงานการศึกษาเรื่อง การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง: กรณีศึกษาตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- อรพินท์ สฟโชคชัย. 2539. ภาคราชการไทยและหุ้นส่วนใหม่ในการพัฒนา.
- อรุณ อวนสกุล. 2543. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน: แนวทางและดัชนีชี้วัด. ใน อารันต์ พัดมโชนทัย, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนาในระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรม หลุยส์ เทเวรีน หลักสี่ กรุงเทพฯ. 15-17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอกชัย โอเจริญ. 2541. พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการเนื่องในโอกาสรำลึกศาสตราจารย์ทำนอง สิงคาลวณิช เรื่อง "วิสัยทัศน์การส่งเสริมการเกษตรไทย" วันที่ 19 ตุลาคม 2541. (อัดสำเนา)

ภาคผนวก

แผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน

บทที่ 1 โครงการพัฒนาชุมชนตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

- ☐ หลักการเหตุผล
- ☐ วัตถุประสงค์
- ☐ ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- ☐ พื้นที่เป้าหมาย
- ☐ ระยะเวลาดำเนินการ
- ☐ งบประมาณที่ใช้และแหล่งที่มา
- ☐ ผู้รับผิดชอบโครงการ

บทที่ 2 สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.1 ข้อมูลทางกายภาพ

- ☐ ที่ตั้งและอาณาเขต
- ☐ สภาพภูมิประเทศ
- ☐ พื้นที่ป่า
- ☐ อุณหภูมิ
- ☐ แหล่งน้ำและปริมาณน้ำในรอบปี ปริมาณน้ำฝน
- ☐ ข้อมูลสาธารณูปโภค (ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์)
- ☐ ข้อมูลสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ
- ☐ ภัยธรรมชาติ

2.2 ข้อมูลชีวภาพ

- ☐ พันธุ์พืชที่ปลูก/พันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ
- ☐ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แม่ลงพื้นเมือง
- ☐ การใช้ที่ดิน
- ☐ ระบบการผลิต
- ☐ ปฏิทินกิจกรรมในการดูแลปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์
- ☐ เทคโนโลยีการผลิต (การใช้น้ำ สารเคมี ฯลฯ)
- ☐ ปริมาณผลผลิต
- ☐ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2.3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

- [ ] ขนาดการถือครองที่ดิน
- [ ] สิทธิในที่ดินทำกิน
- [ ] จำนวนแรงงาน
- [ ] รายได้ รายจ่ายของครัวเรือน
- [ ] เป้าหมายของการทำฟาร์ม
- [ ] เทคนิค วิธีการผลิต
- [ ] สัตว์ใช้งาน เครื่องจักรการเกษตรและปัจจัยการผลิต
- [ ] ผลผลิตเฉลี่ย ราคา ต้นทุนการผลิต
- [ ] การรวมกลุ่มเกษตรกรและเงินทุนของกลุ่ม
- [ ] แหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตร
- [ ] ข้อมูลการตลาด (วิธีการตลาด แหล่งรับซื้อผลผลิต)
- [ ] ภาวะหนี้สิน
- [ ] กองทุนหมู่บ้านและผลการดำเนินการ

2.4 ข้อมูลด้านสังคม

- [ ] จำนวนประชากรและครัวเรือน/ครัวเรือนเกษตรกร
- [ ] พื้นที่/สภาพการถือครอง
- [ ] ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
- [ ] ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม อิทธิพลทางความคิด (ค่านิยม)
- [ ] ศาสนา สิ่งยึดเหนี่ยว และข้อห้ามต่าง ๆ
- [ ] การศึกษา
- [ ] ผู้นำตามธรรมชาติ กลุ่มตามธรรมชาติ
- [ ] การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ
- [ ] องค์กรในชุมชน
- [ ] กองทุน
- [ ] ภูมิปัญญา

บทที่ 3 สถานการณ์ของชุมชน

3.1 ปัญหาของชุมชน (เรียงตามลำดับความสำคัญ)

- [ ] ด้านกายภาพ
- [ ] ด้านชีวภาพ
- [ ] ด้านเศรษฐกิจ
- [ ] ด้านสังคม

กายภาพ	ชีวภาพ	เศรษฐกิจ	สังคม

ลำดับความสำคัญของปัญหาชุมชน

- 1. ....
- 2. ....
- 3. ....

3.3 ศักยภาพของชุมชน (ภูมิปัญญาท้องถิ่น จุดขายของท้องถิ่น)

- 1. ....
- 2. ....
- 3. ....

3.3 วิสัยทัศน์ของชุมชน

- [ ] ฝันของบุคคล

- 1. ....
- 2. ....
- 3. ....

- [ ] ฝันของชุมชน

- 1. ....
- 2. ....
- 3. ....

[ ] ผันที่เป็นไปได้

1. ....
2. ....
3. ....

บทที่ 4 สังเคราะห์ข้อมูล

[ ] ประวัติการประกอบอาชีพของชุมชน	[ ] ผลการวิเคราะห์ปัญหา 4 ด้าน
[ ] ลักษณะของการผลิต เทคนิค ระบบ	[ ] ผลการวิเคราะห์รายจ่าย
[ ] ปัจจัย เงื่อนไขในการผลิต ผลตอบแทนที่ได้	[ ] ผลการวิเคราะห์ศักยภาพ
[ ] กลยุทธ์ทางเลือก เช่น (คือคำตอบในข้อ 5.2)	
- แผนการผลิตและ/หรือทดสอบเทคโนโลยี - แผนถ่ายทอดและเผยแพร่เทคโนโลยี	

บทที่ 5 แนวทางการพัฒนาชุมชน/แผนงาน/โครงการ

5.1 แนวทางพัฒนาชุมชน

5.2 แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล

- [ ] แผนถ่ายทอดเทคโนโลยี
- [ ] แผนการลงทุน (แผนธุรกิจชุมชน)
- [ ] แผนพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (แผนปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากร)
- [ ] แผน .....
- [ ] แผน .....

สรุปแผนแต่ละด้าน

แผน	โครงการ/กิจกรรม	เหตุผลประกอบ	วิธีดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ (ระบุชื่อกลุ่ม/องค์กร)	แหล่งงบประมาณ	ตัวชี้วัด

บทที่ 6 รูปแบบการเขียนโครงการ/กิจกรรม (เป็นลักษณะของกิจกรรมย่อยจากบทที่ 1)

6.1 โครงการ

6.2 ผู้รับผิดชอบ

6.3 หลักการและเหตุผล

6.4 วัตถุประสงค์

6.5 เป้าหมาย

6.6 พื้นที่ดำเนินการ

6.7 ระยะเวลา

6.8 แผนการดำเนินงาน

6.9 วิธีการดำเนินงาน

6.9.1 รายละเอียดโครงการ

6.9.2 การบริหารโครงการ (ผู้รับผิดชอบในพื้นที่ดำเนินการ)

6.10 งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์/แผนการใช้เงิน

6.11 ผลตอบแทนของโครงการ/กิจกรรม

6.11.1 ผลผลิตหรือผลตอบแทนโดยตรง (OUT PUT หรือ PRODUCT)

6.11.2 ผลกระทบ/ผลผลิตหรือผลตอบแทนโดยทางอ้อม OUT COMES หรือ EFFECTS

รูปแบบการวิเคราะห์ ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน

1. การวิเคราะห์ปัญหา

ใช้ข้อมูลทั้ง 4 ด้าน (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม) ประกอบการวิเคราะห์

ปัญหา (1)	สาเหตุ (2)	แนวทางแก้ไข (3)
1. ดินขาดความอุดมสมบูรณ์	1) ทำนาข้าวซาก ปีละ 1-2 ครั้ง 2) ใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว	1) วิเคราะห์ดิน ให้ปุ๋ยตามผล การวิเคราะห์ 2) ปลุกพืชตระกูลถั่ว 3) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ

หมายเหตุ ใช้ผลการวิเคราะห์จากช่องที่ (3) แนวทางแก้ไข ไปกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลรายจ่าย

- ใช้จากข้อมูลรายจ่ายที่สรุปเป็นของตำบล พร้อมทั้งประสบการณ์จากการดูงาน หรือ ความรู้ที่มี

รายการ (1)	มูลค่า (ล้านบาท) (2)	แนวทางพัฒนา ด้านการเกษตร (3)	แนวทางพัฒนาด้านธุรกิจ และอุตสาหกรรม (4)
ข้าวสาร	3.6	เพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่	จัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน
เนื้อหมู	10.3	ส่งเสริมการเลี้ยงหมู	กลุ่มเปิดเลี้ยงหมูในตลาดชุมชน
พริกขี้หนู	1.1	ส่งเสริมการปลูกพริก	-
ปุ๋ยเคมี	8.3	-	จัดตั้งโรงงานผสมปุ๋ยใช้เองและ ผลิตปุ๋ยชีวภาพ

หมายเหตุ ใช้ผลการวิเคราะห์ จากช่องที่ (3) แนวทางพัฒนาการเกษตร และช่องที่ (4)
แนวทางพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรม ไปกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ

3. การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน

- ใช้ข้อมูลด้านศักยภาพของชุมชน

ทรัพยากร (1)	คุณค่า (2)	แนวทางพัฒนา (3)	ผู้รู้ (4)
ปลากะตัก	อาหาร	1) ขายสด 2) ปลาตากแห้ง 3) ทำน้ำปลา	1.1 นายใจ รักเกษตร 2.1 นางไท ขอบธรรม 3.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านชายเล
เป็นหมู่บ้าน พืชสวนครัว	- อาหาร - ยา	1) ขายสด 2) แปรรูปเป็นเครื่องแกง	2.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเขาคราม
กระจุต	- ทำหัตถกรรม ได้แก่ (เสื่อ กระเป๋ อื่น ๆ) - ปลุกขาย	1) จัดทำหัตถกรรมจาก กระจุต 2) ส่งเสริมการปลูกกระจุต	1.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านปลาย ดรอท 2.1 กลุ่มผู้ปลูกกระจุตบ้านหัวป่าเขียว
สวนวนเกษตร	- แหล่งอาหาร และรายได้ - อนุรักษ์ดินและน้ำ	1) เป็นแหล่งท่องเที่ยว เกษตร 2) เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้	นายเคียง คงแก้ว

หมายเหตุ ใช้ผลวิเคราะห์จากช่องที่ (3) แนวทางพัฒนาไปจัดกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการ

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
การแปรแผนไปสู่การปฏิบัติ

ระดับ/ขั้นตอน การพัฒนา	ประเภทวิสาหกิจชุมชน			แนวทางการ พัฒนา
	ทดแทนการพึ่งพา	พัฒนาผลิตภัณฑ์/ ทรัพยากร	บริการ	
ครอบครัว				พึ่งตนเอง
ชุมชน/เครือข่าย				พอเพียง
ธุรกิจ				พัฒนาผลิตภัณฑ์

นักวิสาหกิจชุมชน ชื่อ นาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล.....
ที่อยู่..... เบอร์โทรศัพท์.....

โครงการที่.....
โครงการที่.....

ชื่อโครงการ.....

สิ่งที่ได้	สิ่งที่ต้องการสนับสนุน
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
6.	6.
7.	7.
8.	8.

นักประกอบการวิสาหกิจชุมชน ชื่อ นาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล.....
ที่อยู่.....เบอร์โทรศัพท์.....

**คณะวิจัยโครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม
จังหวัดพัทลุง**

ผู้รับผิดชอบโครงการ

หัวหน้าโครงการวิจัย

นายยงยุทธ สุวรรณฤกษ์

เกษตรจังหวัดพัทลุง

ผู้ร่วมดำเนินงาน

1. นายชำนาญ ชื่นประดับ	วท.บ.	สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จังหวัดสงขลา
2. นายอาทร มีแก้ว	วท.บ. (ศึกษาศาสตร์-เกษตร) รปม.	หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมการผลิตและจัดการ ผลผลิต สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง
3. นายประสาธน์ วิปุลานุสาสน์	วท.บ. (เกษตร) รปบ.	หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรม สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง
4. นายจรัส ชูรักษา	วท.บ. (ศึกษาศาสตร์-เกษตร) รปบ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7ว สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง
5. นายยืนยง พิฆมมงคล	สส.บ. , รปม.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7ว
6. นายวิมล สิงหนะพล	สส.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7ว
7. นายสนธิ พลปัตตี	สส.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7ว
8. นายสมนึก นิมละมัย	วท.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7ว
9. นายอัมพร บุญเจริญ	สส.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7ว
10. นายอัศรเดช จันทรัตน์	วท.บ. (เทคโนโลยีการเกษตร)	เกษตรอำเภอเมืองพัทลุง
11. นายสมปอง มากช่วย	สส.บ.	เกษตรอำเภอควนขนุน
12. นายวิรัตน์ ทองไร่	สส.บ.	เกษตรอำเภอกงหรา
13. นางจินตนา กิมเล้ง	สส.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6ว
14. นายสุพร แจกไว้น	สส.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6ว
15. นายสมควร วรรณรัตน์	วท.บ. ศศ.บ.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6ว
16. นายไพโรจน์ ชูใหม่	ทศ.บ. (พืชศาสตร์)	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6ว
17. นางสาวกมลทิพย์ เศรษฐวิชัย	วท.บ. (เกษตรศาสตร์) ศศ.ม.	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 5
18. นายดุสิต ดวงเศรษฐกุล	ปวส. (พืชศาสตร์)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลโคกชะงาย อ.เมืองพัทลุง

19. นายกรอบ สุขมี	สส.บ.	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลควนขนุน อ.ควนขนุน
20. นายสหชาติ เพชรศรี	วท.บ. (เทคโนโลยีการเกษตร)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลนาโหนด อ.เมืองพัทลุง
21. นายสมชาติ นาควิโรจน์	วท.บ. (เทคโนโลยีการเกษตร)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลพญาขัน อ.เมืองพัทลุง
22. นางปาริชาติ พลปักพี *	คศ.บ. (อุตสาหกรรมศิลป์)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง
23. นางสุดใจ เกลี้ยงสง	ปวส. (เกษตรกรรม)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลตำนาน อ.เมืองพัทลุง
24. นางนวลดี นวลสกุล	คศ.บ. (พัฒนาชุมชน)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลแพรกหา อ.ควนขนุน
25. นายสวัสดิ์ เกื้อสุข	สส.บ.	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลนางตุง อ.ควนขนุน
26. นายประวิง เพ็ชรบุญ	วท.บ. (พืชศาสตร์)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลทะเลน้อย อ.ควนขนุน
27. นายชินทร์ สุหัสโซ	สส.บ.	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลคลองทรายขาว อ.งหวา
28. นางปรีดา ทองขาว	ปวส. (เกษตรกรรม)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลชะรัด อ.งหวา
29. นางประจวบ คงแจ่ม	คศ.บ. (โภชนาการชุมชน)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลสมหวัง อ.งหวา
30. นายกฤษณชนม์ เทพเกลี้ยง	วท.บ. (เทคโนโลยีการเกษตร)	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ ตำบลพนมวังก์ อำเภอควนขนุน